

*Załącznik do Uchwały
Nr
Rady Powiatu Gostyńskiego
z dnia*

POWIATOWY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2021-2024 DLA POWIATU GOSTYŃSKIEGO

Projekt opracowania

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'Włod'.

Gostyń 15.12.2020 r.

SPIS TREŚCI

<i>1. WSTĘP</i>	<i>3</i>
<i>2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI</i>	<i>4</i>
<i>3. PRZEDMIOT OCHRONY PRAWNEJ</i>	<i>13</i>
<i>4. FORMY OCHRONY PRAWNEJ ZABYTKÓW</i>	<i>15</i>
<i>5. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO</i>	<i>17</i>
<i>6. ZASOBY DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO POWIATU</i>	<i>27</i>
<i>7. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO POWIATU - ANALIZA SWOT</i>	<i>95</i>
<i>8. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI</i>	<i>97</i>
<i>9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI</i>	<i>102</i>
<i>10. ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI</i>	<i>102</i>
<i>11. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI</i>	<i>103</i>
<i>12. MISJA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI</i>	<i>104</i>

1. WSTĘP

CEL OPRACOWANIA POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA POWIATU GOSTYŃSKIEGO

Podstawowym, ogólnie pojętym założeniem niniejszego „Programu opieki nad zabytkami dla powiatu gostyńskiego na lata 2021-2024” jest ukierunkowanie polityki samorządu powiatu, służącej podejmowaniu planowanych działań dotyczących finansowania, inicjowania, wspierania oraz koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Jest to uzupełniający dokument w stosunku do innych aktów planowania polityki Powiatu. Zadaniem Programu jest także organizacja działań edukacyjnych i wychowawczych wobec miejscowej społeczności. Dla realizacji powyższego założenia niezbędna jest realizacja szczegółowych celów, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami;

- zapoznanie z zasobami dziedzictwa kulturowego, historią i zabytkami powiatu, w tym także rozróżnienie obiektów wpisanych do rejestru zabytków województwa i figurujących w ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
- wspieranie działań zmierzających do pozyskania środków finansowych na opiekę nad zabytkami.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAM

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej

Ochrona zabytków, dawnych materialnych i niematerialnych dóbr kultury jest obowiązkiem konstytucyjnym Państwa. w myśl art. 5 Konstytucji RP „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego (...). Istotnym elementem tego dziedzictwa są zabytki, które w swych niematerialnych wartościach są dobrem wspólnym. Art. 82 Konstytucji wskazuje, iż „obowiązkiem Obywatela (...) jest troska o dobro wspólne”, z kolei art. 6 Konstytucji stanowi, że „...Rzeczpospolita Polska, stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury (...)”.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2021 poz. 710)

Obowiązująca ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wprowadziła pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami. Zgodnie z art. 3, użyte w ustawie określenia oznaczają:

- 1) zabytek – nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- 2) zabytek nieruchomy – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt. 1;
- 3) zabytek ruchomy – rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt. 1;

- 4) zabytek archeologiczny – zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- 5) instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami – instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
- 6) prace konserwatorskie – działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
- 7) prace restauratorskie – działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części oraz dokumentowanie tych działań;
- 8) roboty budowlane – roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
- 9) badania konserwatorskie – działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
- 10) badania architektoniczne – działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;
- 11) badania archeologiczne – działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;
- 12) historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;

- 13) historyczny zespół budowlany – powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
- 14) krajobraz kulturowy – przestrzeń historycznie ukształtowaną w wyniku działalności człowieka, zawierającą wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze;
- 15) otoczenie – teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Zgodnie z art. 89 organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu, którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Wojewódzki Konserwator Zabytków.

W art. 4 zapisano, iż ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Art. 5 wskazuje, iż opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ponadto, w art. 6 ustawa definiuje m.in. podstawowe pojęcia z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami oraz przedmiot, zakres, formy i sposób ich ochrony. W art. 7 określa także formy i sposób ochrony zabytków.

Ustawa definiuje obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Szczegółowo określone obowiązki samorządu w stosunku do obiektów zabytkowych objętych ochroną, których samorząd jest właścicielem lub posiadaczem zawarte są w następujących artykułach: 5, 25, 26, 28, 30, 31, 36, 71, 72.

Na mocy art. 21 ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy. Art. 22 ust. 4 stwierdza, iż „Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.”. W ust. 5 tego artykułu zapisano, iż w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Jak wspomniano art. 87 ustawy określa obowiązek samorządu, dotyczący sporządzania i uchwalania powiatowego programu opieki nad zabytkami:

- program winien być opracowany na okres 4 lat,
- program służy celom określonym w ustawie,
- program przyjmuje rada powiatu, po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym,
- z realizacji programu władze powiatu sporządzają co 2 lata sprawozdanie, które przedstawiane jest radzie powiatu.

Artykuły 18 i 19 nakazują samorządom uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji planów zagospodarowania przestrzennego.

Dodatkowo należy wskazać odniesienia do zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego, zawarte w następujących aktach prawnych:

Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 920)

Powiat wykonuje określone ustawami zadania publiczne o charakterze ponadgminnym w zakresie: kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2020 r. poz. 293 ze zm.).

Na mocy ustawy planowanie i zagospodarowanie przestrzenne musi uwzględnić m.in.: wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 1, ust. 2, pkt 4). Ustawa określa, iż studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego powinno w swej treści zawierać następujące elementy:

- uwzględnianie stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 10, ust. 1, pkt 4),
- określenie obszarów i zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 10, ust. 2, pkt 4).

W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego będącym aktem prawa miejscowego ustawa nakazuje obecność następujących elementów:

- obowiązkowe określenie zasad ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego (art. 15, ust. 2, pkt 3),
- obowiązkowe określenie zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 15, ust. 2, pkt 4),
- określa się, w zależności od potrzeb, granice pomników zagłady oraz ich stref ochronnych, a także ograniczenia dotyczące prowadzenia na ich terenie działalności gospodarczej, określone w ustawie z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (art. 15, ust. 3, pkt 6).

Wymagania koncepcji ochrony zabytków uwzględnia się również na szczeblach wojewódzkim i krajowym planowania przestrzennego (art. 39, ust. 3, pkt 2; art. 47, ust. 2, pkt 2). Projekt planu wymaga uzgodnienia z właściwym Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1333 ze zm.)

W myśl tej ustawy jej przepisy nie naruszają przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (art. 2, ust. 2 pkt 3).

W art. 5, ust. 1 pkt 7 oraz ust. 2 ustawa stwierdza, iż obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz nakazuje projektowanie i budowanie obiektów budowlanych i związanych z nim urządzeń zapewniające ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

W przypadku pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w odniesieniu do obiektów budowlanych wpisanych do rejestru zabytków oraz innych obiektów budowlanych usytuowanych na obszarach objętych ochroną konserwatorską możliwe jest złożenie wniosku do właściwego ministra o zgodę na odstępnie od obowiązujących przepisów techniczno-budowlanych, o których mowa w art. 7 ustawy (art. 9, ust. 3, pkt 4).

Wg art. 30 ust. 2 w stosunku do prac budowlanych przy obiektach oraz obszarach niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, wymagane jest zgłoszenie do właściwego organu. W zgłoszeniu należy określić rodzaj, zakres i sposób wykonywania robót budowlanych oraz termin ich rozpoczęcia. Do zgłoszenia należy dołączyć oświadczenie, o którym mowa w art. 32 ust. 4 pkt 2, oraz w zależności od potrzeb, odpowiednie szkice lub rysunki, a także pozwolenia,

uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami. W razie konieczności uzupełnienia zgłoszenia właściwy organ nakłada, w drodze postanowienia, na zgłaszającego obowiązek uzupełnienia, w określonym terminie, brakujących dokumentów, a w przypadku ich nieuzupełnienia – wnosi sprzeciw, w drodze decyzji. Zgodnie z art. 32 ust. 1:

1. Pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego może być wydane po uprzednim:

- 1) przeprowadzeniu oceny oddziaływania przedsięwzięcia na środowisko albo oceny oddziaływania przedsięwzięcia na obszar Natura 2000, jeżeli jest ona wymagana przepisami ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko,
- 2) uzyskaniu przez inwestora, wymaganych przepisami szczególnymi, pozwoleń, uzgodnień lub opinii innych organów,
- 3) wyrażeniu zgody przez ministra właściwego do spraw energii w przypadku budowy gazociągu przesyłowego, gazociągu o zasięgu krajowym lub jeżeli budowa ta wynika z umów międzynarodowych

Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (art. 39, ust. 1).

Pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków (art. 39, ust. 2).

W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ administracji architektoniczno-budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 39, ust. 3).

Katalog działań budowlanych, w stosunku do których niewymagane jest pozwolenie na budowę, a które podlegają zgłoszeniu organowi budowlanemu określają kolejno art. 29, 29a, 30, 31 ustawy Prawo budowlane. W stosunku do zamierzeń, które wymagają jedynie zgłoszenia zgodnie z art. 30 ust. 7 ustawy właściwy organ może

nałożyć w drodze decyzji obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1057)

Określa ona, iż wśród zadań publicznych znajdują się działania m.in. w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego (art. 4, ust. 1, pkt 16). Regulacje z tym związane zawarte są w art. 19, który określa prawa i obowiązki mieszkańców w zakresie realizacji wybranych przez nich działań, zarówno w ramach inicjatyw lokalnych, jak i za pośrednictwem organizacji pozarządowych lub innych podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 ustawy. Artykuł precyzuje też, iż jednostka samorządu terytorialnego zawiera na czas określony umowę o wykonanie inicjatywy lokalnej z wnioskodawcą.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1219 ze zm.)

Zgodnie z zapisami art. 71 ust. 3 tej ustawy przeznaczenie i sposób zagospodarowania terenu powinny w jak największym stopniu zapewniać zachowanie jego walorów krajobrazowych. Dotyczy to także krajobrazu kulturowego.

Art. 101 ust. 1 określa, iż ochrona powierzchni ziemi polega m. in. na zachowaniu wartości kulturowych, z uwzględnieniem zabytków archeologicznych.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 55 ze zm.).

Jednym z celów ochrony przyrody jest ochrona walorów krajobrazowych, zieleni w miastach i wsiach oraz zadrzewień (art. 2, ust. 2, pkt 5). Jako jedną z form ochrony przyrody w tym jej immanentnego składnika, jakim jest krajobraz ustawa ta przyjmuje w art. 6, ust. 1, pkt 3 park krajobrazowy. Zgodnie z art. 16, ust. 1.: park krajobrazowy obejmuje obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu zachowania, popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju. Zarówno utworzenie parku krajobrazowego, jak i nadanie mu statutu należą do prerogatyw sejmiku wojewódzkiego (art. 16, ust. 3, ust. 5).

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 65 ze zm.).

W świetle art. 6 pkt 5 jednym z celów publicznych tej ustawy jest opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Art. 13, ust. 4 jasno określa, że: sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości, jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Cenę nieruchomości lub jej części (wyznaczonej zgodnie z art. 67) wpisanej do rejestru zabytków obniża się o 50% (zgodnie z art. 68 ust. 3). Właściwy organ może, za zgodą odpowiednio wojewody albo rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę. Identyczny zapis stosuje się w przypadku opłaty z tytułu użytkowania wieczystego, jeżeli nieruchomość gruntowa została wpisana do rejestru zabytków (art. 73, ust. 4) oraz w przypadku opłaty z tytułu trwałego zarządu (art. 84, ust. 4).

Art. 13 pkt. 5 stwierdza, że sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 1170 ze zm.).

Na podstawie art. 7, ust. 1, pkt 6 ustawa zwalnia od podatku od nieruchomości: grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji, zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej.

Ustawa dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 194).

Według zapisów tej ustawy zarówno państwo (art. 1 ust. 2) jak i organy jednostek samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4) sprawują mecenat nad działalnością kulturalną polegający m.in. na wspieraniu i promocji opieki nad zabytkami.

Do powyższych ustaw należy dołączyć akty prawne, które w całej swojej treści odnoszą się do zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego. Są to:

- ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 902),
- ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2019 r., poz. 1479),
- ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 164)
- ustawa z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (t.j. Dz.U. z 2015 r., poz. 2120).

Ostatni element to akty wykonawcze do ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Są to:

- Rozporządzenie MKiDN z dnia 10 września 2019 (Dz.U. z 2019 poz. 1886) w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. W oparciu o art. 24 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami rozporządzenie określa sposób prowadzenia powyższych rejestrów i wykazów;
- Rozporządzenie MKiDN z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 1609);
- Rozporządzenie MKiDN z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie udzielenia dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru (Dz. U. z 2017 r. poz. 1674).

3. PRZEDMIOT OCHRONY PRAWNEJ

Przywołana na wstępie ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce i wprowadza w tej materii szereg fundamentalnych definicji i pojęć. W myśl ustawy zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zgodnie z ustawą opiece podlegają – bez względu na stan zachowania – zabytki pogrupowane w trzech kategoriach:

Zabytki nieruchome będące w szczególności:

- krajobrazami kulturowymi,
- układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- dziełami architektury i budownictwa,
- dziełami budownictwa obronnego,
- obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- cmentarzami,
- parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Zabytki ruchome będące w szczególności:

- dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami, wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 1479),
- instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Zabytki archeologiczne będące w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- cmentarzyskami,
- kurhanami,
- reliktnymi pozostałościami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ponadto, zgodnie z art. 6.2. ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

4. FORMY PRAWNE OCHRONY ZABYTEKÓW

Ustawodawca wyróżnia następujące formy ochrony zabytków:

- wpis do rejestru zabytków,
- uznanie za pomnik historii,
- utworzenie parku kulturowego,
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

1. Wpis do rejestru zabytków

Podstawą wpisu do rejestru zabytków jest decyzja administracyjna wydana przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Z wnioskiem o taki wpis może występować właściciel zabytku oraz użytkownik wieczysty gruntu, na którym znajduje się zabytek. Również wojewódzki konserwator zabytków ma prawo wszczęcia postępowania z urzędu w sprawie wpisania zabytku nieruchomego do rejestru zabytków.

Rejestr zabytków prowadzi odpowiedni wojewódzki konserwator zabytków dla zabytków znajdujących się na terenie województwa. Do rejestru można wpisać także otoczenie oraz nazwę geograficzną, historyczną i tradycyjną zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków może wpisać także do rejestru historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny. Sprawy te reguluje *ustawa z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* oraz Rozporządzenie Ministra Kultury z 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r. Nr 113, poz. 661).

2. Pomnik Historii

Terminem tym określa się zabytek nieruchomy o szczególnych wartościach materialnych i niematerialnych oraz znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego naszego kraju. Rangę pomnika historii podkreśla fakt, że jest on ustanawiany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej specjalnym rozporządzeniem na wniosek Ministra Kultury

i Dziedzictwa Narodowego. W treści prezydenckiego rozporządzenia wyszczególnia się cechy danego zabytku świadczące o jego najwyższej wartości, określa się precyzyjnie jego granice i zamieszcza schematyczną mapkę obiektu.

Na elitarną listę Pomników Historii mogą zostać wpisane obiekty architektoniczne, krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne lub ruralistyczne, zabytki techniki, obiekty budownictwa obronnego, parki i ogrody, cmentarze, miejsca pamięci najważniejszych wydarzeń lub postaci historycznych oraz stanowiska archeologiczne. W roku 2020 w całym kraju było 105 miejsc i obiektów uznanych za pomnik historii.

3. Park kulturowy

Kolejną formą ochrony jest utworzenie parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Podstawą jego utworzenia jest uchwała rady gminy, którą podejmuje się po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

4. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego lub decyzja o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzja o warunkach zabudowy, decyzja o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzja o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzja o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Relacje pomiędzy ochroną zabytków, a planami zagospodarowania przestrzennego są regulowane przez artykuły 18, 19 i 20 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Przede wszystkim art. 18 wprowadza obowiązek uwzględniania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

W wymienionych decyzjach, koncepcjach, strategiach, analizach, planach i studiach, winno się w szczególności uwzględnić krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, określić rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków i zapewnić im ochronę przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu oraz ustalić przeznaczenie i zasady

zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami. W przypadku zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych, ochrona ich musi być bezwarunkowo uwzględniona w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i pozostałych decyzjach.

5. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1 RELACJE POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM WYKONANYMI NA POZIOMIE KRAJOWYM:

KRAJOWY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2019-2022

Krajowy Program Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022 został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 13 sierpnia 2019 roku i jest efektem wykonania upoważnienia ustawowego, zawartego w artykułach 84 i 85, ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami i jest programem rozwoju określonym w artykule 15 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju. Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami opiera się na założeniach programu krajowego, jednak są one dość ogólne w odniesieniu do zabytków z terenu powiatu.

Cel główny Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019–2022 to stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. Został on opracowany na bazie wniosków płynących z realizacji i ewaluacji Programu na lata 2014–2017, a także zmiany systemu ochrony zabytków wprowadzonej ustawą z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw. Cel główny dzieli się na trzy cele szczegółowe, zawierające kierunki działań.

CEL SZCZEGÓŁOWY 1 Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego

Kierunek działania 1.1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym

1. Szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania

- dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami.
2. Budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym.
 3. Merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach.
 4. Konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.

Kierunek działania 1.2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym

1. Wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych pracowników służb konserwatorskich.
2. Ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich.
3. Wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego.
4. Powołanie Centrum Architektury Drewnianej.

CEL SZCZEGÓŁOWY 2 Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami

Kierunek działania 2.1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami

1. Upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).

Kierunek działania 2.2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego

1. Podniesienie bezpieczeństwa zasobów ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje.

CEL SZCZEGÓŁOWY 3 Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego

Kierunek działania 3.1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości

1. Kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu

profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności zabytków dla osób z niepełnosprawnościami.

2. Tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Kierunek działania 3.2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami

KONCEPCJA PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA KRAJU DO ROKU 2030

Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju została przyjęta przez Radę Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. Dokument określa zasady polityki państwa w dziedzinie przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie najbliższych kilkunastu lat.

Polityka przestrzennego zagospodarowania kraju realizuje cele rozwoju kraju w odniesieniu do całości przestrzeni polskiej. Biorąc pod uwagę nowy paradygmat polityki rozwoju cel strategiczny (ponadczasowy) polityki przestrzennego zagospodarowania kraju można określić następująco: efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia ogólnych celów rozwojowych – konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie.

Tak sformułowany cel – przy doborze odpowiednich celów cząstkowych oraz instrumentów wdrożeniowych – realizowany jest przez wszystkie podmioty publiczne wykonujące zadania rozwojowe w zakresie swoich kompetencji na różnych poziomach zarządzania, w różnych obszarach tematycznych i w odniesieniu do różnych terytoriów.

Drogą do zapewnienia realizacji celu strategicznego polityki przestrzennego zagospodarowania kraju jest koncentracja działań podmiotów publicznych w wybranych obszarach tematycznych i na wyodrębnionych terytoriach. W odniesieniu do diagnozy sytuacji, uwarunkowań oraz trendów rozwojowych sformułowano sześć wzajemnie powiązanych celów polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w horyzoncie roku 2030:

- Cel 1. Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności;
- Cel 2. Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów;
- Cel3. Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej;
- Cel 4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski;
- Cel 5. Zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa;
- Cel 6. Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

Koncepcja wskazuje, iż wzmocnienie ładu przestrzennego na poziomie zarządzania zasobem krajobrazów kulturowych i przyrodniczych będzie jednocześnie służyło wdrożeniu zapisów Konwencji Krajobrazowej Rady Europy. Podstawowymi formami ochrony krajobrazów powinny zostać formy dotychczas stosowane: parki krajobrazowe, pomniki historii, parki kulturowe oraz – dla obiektów rangi międzynarodowej – wpis na listę dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego UNESCO.

Stwierdzono, że promocja dziedzictwa kulturowego wpłynęła na wzrost rozpoznawalności i atrakcyjność polskiej przestrzeni. Dbłość o spuściznę kultury dawnych mieszkańców ziem polskich i wspieranie zachowanych tradycji lokalnych sprzyjają rozwojowi turystyki i wspomagają proces identyfikacji tożsamości kulturowej migrantów. Krajobraz ważny dla historii kultury jest chroniony na równi z krajobrazami charakterystycznymi dla regionów geograficzno-przyrodniczych w zintegrowanej z siecią przyrodniczą rozwiniętej sieci parków kulturowych i pomników historii.

NARODOWA STRATEGIA ROZWOJU KULTURY NA LATA 2004-2013 ORAZ UZUPEŁNIENIE STRATEGII NA LATA 2004-2020

Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zostały zawarte w dokumencie o nazwie Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013 (przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r.) oraz jego uszczegółowieniu „Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020” (przyjętym w 2005 r.). Są to rządowe dokumenty tworzące ramy dla nowoczesnego mecenatu państwa w sferze kultury, a przede wszystkim dla nowocześnie pojmowanej polityki kulturalnej państwa, funkcjonującej w warunkach rynkowych, w połączeniu z perspektywami kolejnych okresów programowania Unii Europejskiej.

Głównym celem strategii jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce.

Dokumentem służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury jest Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004-2013”. W programie zapisano następujące priorytety i działania:

➤ **Priorytet 1. Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe**

Działania realizowane w ramach niniejszego priorytetu mają na celu materialną poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja działań pozwoli na zwiększenie atrakcyjności regionów, a także wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym.

- Działanie 1.1. Budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno-finansowych w sferze ochrony zabytków;
- Działanie 1.2. Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne;
- Działanie 1.3. Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych.

➤ **Priorytet 2. Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego**

- Działanie 2.1. Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego;
- Działanie 2.2. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wwozem, wywozem i przewozem przez granicę.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020, opracowane przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego w 2005 r., zawiera ważny z punktu widzenia Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”.

Priorytet I tego Programu dotyczy rewaloryzacji zabytków nieruchomych i ruchomych. Celami tego priorytetu są:

- poprawa stanu zachowania zabytków;
- zwiększanie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym także liczby stanowisk archeologicznych);
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele inne niż kulturalne;
- zwiększenie roli zabytków i muzealiów w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych;
- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji;
- zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego.

W związku z ogólnikowym charakterem dokumentów na szczeblu krajowym niniejszy program opieki nad zabytkami stara się w swoich działaniach programowych nawiązać do polityki krajowej. Wiąże się to z ich zgodnością z działaniami programu krajowego, szczególnie w zakresie poprawy stanu zabytków poprzez przekazywanie środków z budżetu powiatu, wykorzystywania dziedzictwa kulturowego w promocji powiatu, poprawy przepływu informacji pomiędzy powiatem, organami ochrony

zabytków oraz mieszkańcami, a także udostępnianiem informacji nt. zasobu zabytkowego powiatu. Ważnym elementem jest również wspieranie działań z zakresu utrzymywania lokalnych tradycji kulturowych oraz wprowadzenie elementów lokalnego dziedzictwa do procesu edukacji oraz działań kulturalnych.

5.2 RELACJE POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM WYKONANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZKIM

WOJEWÓDZKI PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO NA LATA 2017-2020

Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego na lata 2017-2020, przyjęty został uchwałą nr XXXVIII/901/17 przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego dnia 27 listopada 2017 r. Program ten jest aktualizacją i kontynuacją Programu opieki nad zabytkami dla województwa wielkopolskiego, opracowanego na lata 2013-2016. Położono w nim nacisk na wsparcie Strategii Rozwoju Turystyki w Województwie Wielkopolskim do roku 2020, a także włączono zapisy dotyczące obchodów setnej rocznicy Powstania Wielkopolskiego.

Program, zawiera wiele ważnych informacji, których źródłem jest Raport o stanie zabytków na terenie województwa wielkopolskiego oraz założenia programu ochrony zabytków. Podstawowym zadaniem programu jest stymulowanie wszelkich działań na rzecz opieki nad zabytkami. W dokumencie, omówione zostały zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne województwa wielkopolskiego oraz przedstawiony został w formie tabelarycznej zasób zabytków nieruchomych i archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków, a także znajdujących się w ewidencji zabytków z terenu poszczególnych powiatów województwa.

W programie, wyznaczono siedem celów wraz z zadaniami, które będą realizowane przez Samorząd Województwa Wielkopolskiego w miarę posiadanych środków:

Cel 1: Poprawa stanu zabytków poprzez podjęcie działań mających na celu poprawę ich zachowania.

Cel 2: Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.

Cel 3: Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych i turystycznych.

Cel 4: Włączenie problemów ochrony dziedzictwa kulturowego Wielkopolski do działań edukacyjnych.

Cel 5: Prowadzenie planowych działań wspierających dziedzictwo niematerialne.

Cel 6: Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Cel 7: Podejmowanie i określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych.

STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO DO 2030 ROKU

Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku przyjęta została uchwałą nr XVI/287/20 z dnia 27 stycznia 2020 r. Jest to aktualizacja Strategii rozwoju województwa wielkopolskiego do 2020 roku. Strategia określa kierunki, cele i uwarunkowania rozwoju województwa. W Strategii wskazuje się na nowy model rozwoju regionalnego, zwany modelem funkcjonalnym. Ma on przyczynić się do zrównoważonego rozwoju naszego województwa i opowiadać na zidentyfikowane wyzwania, które stoją przed Wielkopolską w najbliższym czasie. Został on tak zaprojektowany, aby zapewnić społecznie, gospodarczo i terytorialnie zrównoważony rozwój naszego województwa. Dzięki niemu efektywnie będą rozwijane oraz wykorzystywane miejscowe zasoby i potencjały wszystkich obszarów województwa.

Wg Wizji Strategii Wielkopolska w 2030 roku to region przodujący w kraju, liczący się w Europie i szanujący jej uniwersalne wartości, świadomy swojego dziedzictwa przyrodniczego i cywilizacyjnego, spójny, zrównoważony i dostępny terytorialnie, otwarty na nowe idee i ludzi, silny nowoczesną gospodarką, aspiracjami i wiedzą swoich mieszkańców, zapewniający im bardzo dobre warunki życia, pracy i wypoczynku na całym obszarze województwa.

Cel generalny strategii opiera się na wskazanej Wizji. Dla celu generalnego ustalono cztery cele strategiczne, wraz z jedenastoma celami operacyjnymi. W przeciwieństwie do poprzedniej perspektywy strategii brak tu zapisów bezpośrednio powiązanych z ochroną dziedzictwa kulturowego. Jedynie cel 2.3 podkreśla znaczenie

kultury w życiu społecznym Wielkopolan, w tym szlaków turystyki kulturowej, ze szczególnym uwzględnieniem Szlaku Piastowskiego. Wspomniane jest też znaczenie obiektów zabytkowych dla poprawy jakości życia na obszarach wiejskich.

PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO

W dniu 25 marca 2019 r. Uchwałą Nr V/70/19, Sejmik Województwa Wielkopolskiego uchwalił Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego wraz z Planem zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego Poznania.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego jest najważniejszym dokumentem Samorządu Województwa Wielkopolskiego określającym politykę przestrzenną w granicach administracyjnych regionu, w tym dla miejskiego obszaru funkcjonalnego ośrodka wojewódzkiego. Plan określa model rozwoju przestrzennego, cele polityki przestrzennej i kierunki zagospodarowania przestrzennego województwa oraz rozmieszczenie inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym, a także zasady zagospodarowania obszarów funkcjonalnych.

W treści programu podkreślono, że ochrona środowiska i dziedzictwa kulturowego jest szczególnie ważnym elementem polityki przestrzennej województwa. W rozdziale o kulturze i dziedzictwie narodowym, omówiono zagadnienie tożsamości regionalnej, dziedzictwa archeologicznego, zabytków i parków. W celu realizacji założeń szczególną uwagę zwrócono na następujące działania:

- 1) zwiększenie nakładów finansowych na ochronę zasobów kulturowych;
- 2) prowadzenie stałych nadzorów nad rejestrem zabytków i udostępnienie jego wersji elektronicznej;
- 3) prowadzenie badań w obrębie zabytków we wszystkich dziedzinach nauki;
- 4) wykorzystanie zabytków i wiedzy o nich dla celów turystycznych oraz dla promocji regionu;

- 5) podnoszenie wartości usług turystycznych poprzez „wykorzystanie” zabytków dla podniesienia atrakcyjności oferty.

5.4 RELACJE POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM WYKONANYMI NA POZIOMIE POWIATU

PLAN ROZWOJU POWIATU GOSTYŃSKIEGO NA LATA 2015-2022

Dokument nie posiada konkretnych odniesień w stosunku do ochrony dziedzictwa kulturowego, zawiera natomiast zapisy, które można potraktować jako komplementarne. Wskazuje on ofertę turystyczną jako jedną z gałęzi gospodarki istotnych dla rozwoju powiatu, z racji, że teren ten posiada wysoki potencjał środowiska naturalnego i kulturowego. Zapisy dotyczące realizacji postulatów programu opieki nad zabytkami znajdują się też w Osi 5 Społeczeństwo w działaniu Kultura, w ramach którego wyznaczono poddziałania:

- ochrona i promowanie dziedzictwa kulturowego,
- rozwój lokalnej infrastruktury kultury i zapobieganie degradacji obiektów kultury,
- rozpowszechnianie dorobku kulturalnego powiatu,
- wspomaganie imprez kulturalnych, lokalnych twórców, zanikających tradycji i wyrobów,
- wspieranie projektów kulturalnych i kulturalno-edukacyjnych opartych na współdziałaniu młodzieży z seniorami,
- oznakowanie miejsc i zdarzeń ważnych dla pamięci i kultury lokalnej oraz zbudowanie przystępnej narracji dla mieszkańców i turystów,
- wspieranie różnorodności oferty kulturalnej, kulturalny start-up. Inicjowanie nowych projektów i miejsc kultury i turystyki kulturowej,
- zbudowanie wspólnej dla gmin, otwartej kolekcji najważniejszych marek i ich lokalizacji, która służyć będzie jednolitej promocji kreatywności społeczności lokalnych poprzez prezentację najważniejszych projektów i postaci,
- wspieranie wielodyscyplinarności organizacji i projektów kulturalnych.

GMINNE PROGRAMY OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Spośród gmin Powiatu Gostyńskiego obowiązujące programy opieki nad zabytkami, opublikowane w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego posiadają gminy Krobia (na lata 2020-2023), Piaski (na lata 2018-2021), Pogorzela (na lata 2020-2023) oraz Poniec (na lata 2019-2022). Pozostałe gminy nie posiadają tego dokumentu, choć program dla gminy Borek Wielkopolski jest w trakcie opiniowania przez WWKZ.

6. ZASOBY DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO POWIATU

6.1 CHARAKTERYSTYKA POWIATU GOSTYŃSKIEGO

Powiat gostyński usytuowany jest w południowej części województwa wielkopolskiego na zachodniej krawędzi Wysoczyzny Kaliskiej. Sąsiaduje z sześcioma powiatami: kościańskim, jarocińskim, rawickim, śremskim, leszczyńskim, krotoszyńskim.

Powiat gostyński administracyjnie podzielony jest na 7 gmin: 5 miejsko-wiejskich (Gostyń, Krobia, Borek Wlkp., Poniec, Pogorzela) i 2 wiejskie (Pępowo, Piaski); obejmuje 187 miejscowości.

Powiat charakteryzuje bardzo wysoka produkcja rolna. W skali całego województwa potencjał rolniczy powiatu gostyńskiego należy do najwyższych. Dobre tradycje gospodarowania, wysoka kultura rolna i stopień zmechanizowania, a także intensywne stosowanie środków ochrony roślin oraz nawozów przyczyniają się do osiągania bardzo dobrych wyników produkcyjnych. Sprzyjają temu także dobre gleby.

Powiat gostyński posiada dość dobre połączenia komunikacyjne. Na jego terenie występują cztery rodzaje dróg publicznych: droga krajowa nr 12 (granica państwa) – Łęknica – Leszno – Gostyń – Jarocin – Dobrohusk (granica państwa), drogi wojewódzkie: nr 308 – Nowy Tomyśl – Grodzisk Wlkp. – Kościan – Kunowo, nr 434 – Lubowo – Iwno – Kostrzyn – Kórnik – Śrem – Gostyń – Rawicz, nr 437 – Dolsk – Koszkowo, nr 438 – Borek Wlkp. – Zimnowoda – Koźmin Wlkp. Sieć uzupełniają drogi powiatowe i gminne.

6.2 RYS HISTORYCZNY POWIATU GOSTYŃSKIEGO

We wczesnym okresie piastowskim większość terytorium obecnego powiatu gostyńskiego należała do rodu Awdańców. Początek XIII wieku to moment rozpoczęcia zorganizowanej i planowanej lokacji miast i wsi na ziemi gostyńskiej trwający przez kolejne 150 lat. Na początku XV stulecia odnotowano znaczny rozwój tutejszych grodów, a przede wszystkim miejscowego tkactwa i sukiennictwa.

Kolejne kilkaset lat to okres, w którym podstawą utrzymania ludności były: drobne rzemiosło, handel oraz rolnictwo. Miasta i wsie -poza Krobią, która od końca XIII wieku pozostawała we władaniu biskupów poznańskich -stanowiły własność prywatną. W roku 1793 większość obszaru włączono - po opanowaniu tych ziem przez Prusy - w skład powiatu krobkiego (miasta Gostyń, Krobia. Poniec i Piaski). Natomiast Borek i Pogorzelę podporządkowano powiatowi krotoszyńskiemu. Dodatkowo kilka wsi i obszarów dworskich znalazło się w granicach powiatu kościańskiego i śremskiego.

W okresie Księstwa Warszawskiego Ziemia Gostyńska weszła w skład podprefektury krobkiej a po roku 1815 znalazła się w jurysdykcji Wielkiego Księstwa Poznańskiego. W 1836 roku wszystkie grody otrzymały ordynacje miejskie, co zwiększyło znacznie ich samodzielność. W roku 1887 utworzono powiat gostyński, a siedzibą władz został Gostyń.

Odzyskanie wolności nastąpiło w pierwszych dniach 1919 roku - 3 stycznia cała władza w powiecie znajdowała się już w rękach polskich. W następnych dniach z Gostynia wyruszył batalion ochotników z Ziemi Gostyńskiej, którzy tworzyli front południowo-zachodni powstania wielkopolskiego.

W latach międzywojennych kilkakrotnie dokonywano korekt ówczesnych granic administracyjnych powiatu (ostateczny kształt nadano granicom powiatu w roku 1934. znosząc jednocześnie ustrój miejski w Piaskach – jedynie Pogorzela nadal znajdowała się w granicach powiatu krotoszyńskiego). Głównym źródłem utrzymania mieszkańców pozostawało nadal rolnictwo, rzemiosło i handel. Rozwijał się przemysł, głównie rolno-spożywczy. Powiat posiadał także rozbudowaną sieć dróg bitych.

Początek wojny to dla mieszkańców ziemi gostyńskiej dzień 6 września, kiedy na terytorium powiatu weszły jednostki armii niemieckiej. Już dwa dni później cały obszar znalazł się w granicach III Rzeszy. Był to okres terroru, masowych egzekucji i wysiedleń. W końcu stycznia 1945 roku rejon gostyński został wyzwolony. Kolejna ważna dla powiatu data to rok 1975, kiedy w wyniku reformy administracyjnej powiat

gostyński uległ likwidacji, aby 1 stycznia 1999 roku powrócić, po kolejnej reformie, na mapę administracyjną Polski.

6.3 ZABYTKI NIERUCHOME Z TERENU POWIATU

Na terenie powiatu znajduje się szereg cennych obiektów zabytkowych, które zostały objęte ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków województwa, a także które znajdują się w gminnych ewidencjach zabytków. Wszystkie gminy realizują zadania związane z ochroną zabytków jednak nie wszystkie posiadają w pełni zaktualizowaną gminną ewidencję zabytków. W związku z tym w programie wskazano wykaz zabytków rejestrowych, o najwyższym znaczeniu dla powiatu.

OBIEKTY WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH

BOREK WIELKOPOLSKI – m. i gm.

Borek Wielkopolski

- zespół budowlany i założenie urbanistyczne miasta, nr rej.: 1316/A z 5.06.1992
- zespół kościoła parafialnego, ul. Zdzeska, nr rej.: 520/Wlkp/A z 2.05.1956 i z 20.06.2007
 - kościół pw. Pocieszenia NMP i św. Filipa Neri, 1635-55
 - cmentarz przykościelny, 2 poł. XVIII
 - kaplica grobowa rodziny Graeve, 1858
 - kaplica grobowa rodziny Smitkowskich, 3 ćw. XIX
 - kaplica grobowa rodziny Thomas, XIX/XX
 - ogrodzenie mur. z bramami, 1789
- plebania, XVIII, 2 ćw. XIX, 1929, dec. z 27.04.1970
 - ogród plebański
- zespół kościoła farnego, ul. Farna, nr rej.: 652/Wlkp/A z 17.05.1956 i z 5.08.2008 :
 - kościół pw. św. Stanisława Biskupa, 2 poł. XV, XVII, 1853-60
 - cmentarz kościelny, XVII
 - grobowiec Maksymiliana Sośnickiego, 1865
 - ogrodzenie z brama główna, 1795 i boczna, 2 poł. XIX
 - plebania, 3 ćw. XIX
 - ogród plebański, k. XIX
- figura Matki Bożej, Rynek, 1776, nr rej.: 559 z 2.05.1956

- ratusz, 1855, nr rej.: 194/ A z 22.08.1968
- park miejski, XIX/XX, nr rej.: 959/ A z 16.01.1979
- fasada domu, ul. Zdzeska 36, 1 ćw. XIX, nr rej.: 1342/ A z 30.11.1992
- zespół pałacowy Karolew, XIX, nr rej.: 1634/ A z 11.11.1974:
 - pałac
 - park

Bruczków

- zespół pałacowy, 2 poł. XIX, nr rej.: 960/ A z 16.01.1979:
 - pałac
 - oficyna
 - park
- folwark (układ przestrzenny), nr rej.: 1327/ A z 9.07.1992:
 - spichrz, 1 poł. XIX, nr rej.: 1308/ A z 15.06.1992

Dąbrówka

- zespół pałacowy, 2 poł. XIX, nr rej.: 1698/ A z 4.04.1975:
 - pałac
 - park

Jeżewo

- kościół par. pw. Wszystkich Świętych, drewn., 1740, 1829, nr rej.: 314 z 7.03.1931
(wypis z księgi rejestru)
- plebania, 1818-1825, nr rej.: 1566/ A z 26.07.1974
- zespół dworski, 2 poł. XIX, nr rej.: 1496/ A z 22.06.1994:
 - dwór
 - park
 - kuźnia folwarczna

Koszkowo

- zespół dworski, 1 poł. XIX:
 - dwór, nr rej.: 195 z 22.02.1968
 - park, nr rej.: 958 z 16.01.1979
- zespół folwarczny, XIX, nr rej.: 1305/ A z 19.05.1992:
 - spichlerz

- stodoła
- budynek folwarczny

Siedmiorogów

- zespół dworski:
 - dwór, 1732, XIX, nr rej.: 605 z 1.02.1957
 - park, XVIII/XIX, nr rej.: 956 z 15.01.1956
- kapliczka przydrożna, w parku, 2 poł. XVIII, nr rej.: 607 z 1.02.1957
- spichrz, k. XIX, nr rej.: 1454/A z 31.05.1994

Wygoda

- rządówka (bryła i elewacje), k. XIX, nr rej.: 714/Wlkp/A z 22.06.1994

Zalesie

- zespół pałacowy:
 - pałac, 1875, nr rej.: 1383 z 23.02.1973
 - oficyna, 1835, nr rej.: 614 z 11.02.1957
- park, poł. XIX, nr rej.: 966/A z 12.02.1979 i 22.05.2002
- brama wjazdowa, 3 ćw. XIX, nr rej.: 1400/A z 31.05.1994
- spichrz, 1883, nr rej.: j.w.
- kapliczka przydrożna, XVIII, nr rej.: 225/B z 11.02.1957(dec. ruchome)

Zimnowoda

- układ ruralistyczny, XIX, nr rej.: 1309/A z 22.05.1992
- zespół pałacowy, nr rej.: 1388 z 23.02.1973:
 - pałac, 1870-80
 - park, XIX
- spichrz i stodoła, 1876, nr rej.: 1223/A z 6.06.1994

GOSTYŃ – m. i gm.

Czachorowo

- park, 2 poł. XIX, nr rej.: 1565/A z 30.09.1995
- spichrz folwarczny, 1890, nr rej.: 1230/A z 17.09.1991

Dalabuszki

- zespół dworski, 2 poł. XIX/XX, nr rej.: 1491/A z 17.03.1994
 - dwór
 - park

Dusina

- zespół pałacowy, nr rej.: 1385/A z 23.02.1973:
 - pałac, 1865
 - park, XIX

Gola

- zespół pałacowy, XVIII-XX:
 - pałac, nr rej.: 563 z 5.05.1956
 - park, nr rej.: 76 z 12.05.1956
- zespół folwarczny, XIX/XX, nr rej.: 1231 z 23.09.1991:
 - spichrz
 - stajnia
 - wozownia
 - gorzelnia
- kolonia mieszkalna służby folwarcznej, 1 ćw. XX, nr rej.: 1399/A z 30.03.1993:
 - budynek mieszkalny – „dwojak” nr 68
 - budynek mieszkalny – „dwojak” nr 70
 - budynek mieszkalny – „trojak” nr 67
 - budynek mieszkalny – „czworak” nr 69
- budynek mieszkalny – „dwojak” nr 66, nr rej.: 1605/A z 8.07.1996

Gostyń

- założenie urbanistyczne miasta, nr rej.: 53 z 27.01.1956
- kościół par. pw. św. Małgorzaty, 2 poł. XV, XVIII, XIX, nr rej.: AK-13 z 18.02.1956
 - brama kościelna, XVIII, nr rej.: A-131 z 5.05.1956
- willa, ul. Bojanowskiego 1, 1907, nr rej.: 1652 z 22.12.1998
- dom, ul. 1 Maja 4, XVIII, szach., nr rej.: 343 z 24.07.1951
- dom, ul. 1 Maja 5, XVIII, szach., nr rej.: 344 z 24.07.1951

- dom, ul. 1 Maja 7, XVIII/XIX, szach., nr rej.: 346 z 24.07.1951
- hotel „Poznański”, ob. dom mieszk., pl. Marcinkowskiego 10, nr rej.: 1564 z 24.07.1974
- dom, ul. Powstańców Wielkopolskich 7, 1 ćw. XIX, 1983, nr rej.: 1275/A z 2.11.1971
- dom, ul. Powstańców Wielkopolskich 29, szach., 1 ćw. XIX, nr rej.: 1276/A z 2.11.1971

Kosowo

- zespół pałacowy, 2 poł. XIX, 1938, nr rej.: 1384 z 23.02.1973:
 - pałac
 - park
- zespół folwarczny, nr rej.: 1229/A z 17.09.1991:
 - spichrz, k. XIX
 - spichrz, XIX/XX
 - gorzelnia, 1939

Krajewice

- park dworski, XIX, 1650 A z 6.05.1998
- wiatrak koźlak, przy drodze Krajewice-Bodzewko, 1818, nr rej.: 1092/A z 23.03.1988(nie istnieje)

Kunowo

- kościół par. pw. św. Andrzeja Apostoła, 1909, nr rej.: 730/Wlkp/A z 29.12.2008
- cmentarz kościelny, nr rej.: j.w.
- plebania, XIX, nr rej.: j.w.

Stary Gostyń

- kościół par. pw. św. Marcina, XIV, 1910-12, nr rej.: 372 z 12.02.1950 (wypis z księgi rejestru)
- bramka na cmentarz kościelny, XVIII, nr rej.: 566 z 9.05.1956
- plebania, 1 poł. XIX, nr rej.: 1282/A z 2.11.1971

Witoldowo

- park dworski, poł. XIX, nr rej.: 1569/A z 10.11.1995

Ziółkowo

- zespół pałacowo-parkowy, 2 poł. XIX, nr rej.: 1409/A z 22.04.1993:
 - pałac

- oficyna
- park

KROBIA – m. i gm.

Chwałkowo

- zespół kościoła par., nr rej.: 1220/ A z 6.08.1991:
 - kościół pw. Świętej Trójcy, 1850-54
 - kaplica grobowa, 2 poł. XIX
 - cmentarz przy kościele
 - ogrodzenie z bramą
- zespół pałacowy, nr rej.: 1540/ A z 3.07.1974:
 - pałac, 1910
 - park, XIX-XX
- zespół folwarczny, 2 poł. XIX, nr rej.: 1226/ A z 30.08.1991:
 - spichrz
 - obora
- park dworski, przy rządówce, 2 poł. XIX, nr rej.: 1571 A z 10.11.1992

Ciołkowo

- spichlerz folwarczny, 1890, nr rej.: 1347/ A z 23.12.1992

Domachowo

- kościół par. pw. św. Michała Archanioła, drewn., 1775, nr rej.: 238 z 7.03.1931
- wiatrak koźlak, 1747, nr rej.: 970/ A z 26.05.1983

Gogolewo

- zespół pałacowy, 1 poł. XIX, XX:
 - pałac, nr rej.: 1386/ A z 23.02.1973
- park, nr rej.: 141/kl.IV-73/63/56 z 3.05.1956
- spichrz dworski, 1818, nr rej.: 561 z 5.05.1956

Krobia

- założenie urbanistyczne i zespół budowlany, nr rej.: 1208/ A z 10.06.1991

- kościół par. pw. św. Mikołaja, 1757-67, nr rej.: AK-15 z 12.01.1956
- kaplica pw. Świętego Ducha, szach., 1745, nr rej.: 595 z 29.01.1957
- kaplica pw. św. Idziego, XII, XV, XIX, nr rej.: 315 z 7.03.1931 (wypis z księgi rejestru)
 - ruiny zamku biskupiego, XVI (?), nr rej.: 196 z 22.08.1968
 - ratusz, 1795, XIX, nr rej.: 242 z 16.09.1968

Niepart

- kościół par. pw. św. Apostołów Piotra i Pawła, 1904-07, nr rej.: 973/Wlkp/ A z 2.12.2015
 - d. cmentarz przy kościele, XV(?) - 1901, nr rej.: j.w.
- kaplica cmentarna, drewn., 2 poł. XVIII, nr rej.: 591 z 25.01.1957
- ruiny dworu obronnego na wyspie, XIV-XV, nr rej.: 593 z 25.01.1957
 - zespół folwarczny, 2 poł. XIX, nr rej.: 1227/ A z 25.08.1991:
 - rządówka
 - spichrz
 - stajnia
 - obora

Pijanowice

- zespół pałacowy, k. XIX/XX, nr rej.: 1410/ A z 22.04.1993:
 - pałac
 - park
- spichrz folwarczny, 1900, nr rej.: 1388/ A z 9.02.1993

Potarzyca

- zespół dworski i folwarczny, XVIII-XX, nr rej.: 1350/ A z 4.01.1993:
 - dwór
 - resztki parku
 - zabudowa folwarczna

Pudliszki

- zespół pałacowy, nr rej.: 877/Wlkp/ A z 20.01.1959 i z 2.01.2013:
 - pałac, 1823, 3 ćw. XIX, po 1945
 - park, XIX-XX

- aleja lipowa, czterorzędowa, w południowej części wsi, 1924, nr rej.: 819/Wlkp/ A z 21.10.2010

Rogowo

- zespół pałacowy, nr rej.: 1244/ A z 26.05.1994:
 - pałac, 2 poł. XIX, 1912
 - park, 2 poł. XIX

Ziemlin

- spichlerz folwarczny, 1892, nr rej.: 1353/ A z 9.01.1993

PEPOWO – gm.

Gębice

- zespół pałacowy:
 - pałac, 1 ćw. XIX, 1880, nr rej.: 555 z 2.05.1956
 - park, XIX-XX, nr rej.: 73 z 2.05.1956
 - spichrz, 1884, nr rej.: 1239 z 7.12.1991

Krzekotowice

- spichrz folwarczny, 1 poł. XIX, nr rej.: 598 z 28.01.1957:

Krzyżanki

- stajnia, k. XIX, nr rej.: 1240/ A z 7.12.1991
- obora, nr rej.: j.w.

Magdalenki

- wiatrak, 1754, nr rej.: 595 z 25.01.1957 (przeniesiony do Pępowa?)

Pępowo

- kościół par. pw. św. Jadwigi, 2 poł. XV, XVII, 1820-30, nr rej.: 317 z 7.03.1931 (wypis)
 - plebania, 1774, 1842, nr rej.: 1519 z 31.05.1974
- zespół pałacowy, XVII, 2 poł. XVIII, XIX, nr rej.: 496 z 7.09.1954:
 - pałac
 - park
- 2 oficyny, nr rej.: 7/ A z 30.10.1964

- zespół folwarczny I, 2 poł. XIX, nr rej.: 1232/A z 7.10.1991
 - zespół folwarczny II, nr rej.: 1233/A z 7.10.1991:
 - wozownia, ob. garaże, 1896
 - stajnia, ob. magazyn, ok. 1900
 - obora, ob. warsztaty, 1896
 - spichrz, 1 poł. XIX
 - dom, ul. 22 Lipca 1, 1910
- 2 stodoły, 1 poł. XIX, nr rej.: 162/Wlcp/A z 31.03.2004
 - dom nr 8, 1 poł. XIX, nr rej.: 8 z 30.10.1964
- dom, ul. Nadstawie 6, 1 poł. XIX, nr rej.: 971 z 6.03.1970

Skoraszewice

- zespół pałacowy, XIX-XX:
 - pałac z oficyną (stary dwór), 1835, 1908, nr rej.: 621 z 1.02.1957 oraz 1541 z 3.07.1974
 - park, nr rej.: 1541 z 3.07.1974
- pawilon ogrodowy, 1 poł. XIX, nr rej.: 621 z 1.02.1957

PIASKI – gm.

Bodzewko

- spichrz folwarczny, 1850-80, nr rej.: 1385/A z 9.02.1993

Bodzewo

- zespół pałacowy, nr rej.: 1560/A z 30.09.1995:
 - pałac, 1900, 1915
 - park, 2 poł. XIX
- spichrz folwarczny, 1908, nr rej.: 1384/A z 9.02.1993
- spichrz folwarczny, 1850, nr rej.: 1386/A z 9.02.1993
- wiatrak koźlak, przy drodze do Pępowa, 1760, nr rej.: 1125/A z 29.05.1988

Drzeczewo

- spichrz folwarczny, 1850, nr rej.: 1387/A z 9.02.1993

Głogówko - Święta Góra

- zespół klasztorny filipinów, nr rej.: 570 z 19.05.1956:
 - kościół pw. Nawiedzenia NMP i św. Filipa Nereusza, 1675-98, 1 poł. XVIII

- klasztor, 1732-36
- szpital, XVIII
- dom mieszkalny i stajnia, XVIII, XIX
- ogrodzenie z brama, poł. XVIII
- kapliczka w ogrodzeniu, XVIII

Godurowo

- park pałacowy, 2 poł. XVIII, nr rej.: 74 z 2.05.1956

Grabonóg

- zajazd, ob. dom nr 66 (d. 35), 1 poł. XIX, nr rej.: 575/Wlkp/A z 12.09.1969
- zespół dworski, nr rej.: 565 z 9.05.1956:
 - dwór „stary” , XVIII/XIX
 - park, XIX
- lamus, 1 poł. XIX, nr rej.: 564 z 8.05.1956

Piaski

- zespół budowlany i założenie urbanistyczne, XVIII-XIX, nr rej.: 1325/A z 9.07.1992
- zespół d. kościoła ewangelickiego, nr rej.: 885/Wlkp/A z 25.01.1957 i z 20.02.2013:
 - kościół, ob. rzym.-kat. par. pw. Niepokalanego Serca Maryi, szach., 1775-82
 - dzwonnica, drewn., 1 poł. XIX
- d. cmentarz przy kościele, 2 poł. XVIII-1945, ob. Park

Piaski - Marysin

- zespół klasztorny bonifratrów, nr rej.: 1415/A z 1.06.1993:
 - klasztor ze szpitalem, 1893-95, 1908
 - kaplica, 1905-07
 - szpital, 1903-04
- budynek mieszkalno-gospodarczy, 1893-94
- budynek gospodarczy, 1893-94
- kostnica, 1916
- kapliczka słupowa, 1905
- park, XIX-XX
- cmentarz zakonny, XIX-XX

Podrzecze

- zespół pałacowy, poł. XIX, nr rej.: 1382/A z 23.02.1973:
 - pałac
 - park
- 2 mieszkalne budynki folwarczne, nr 4 i 5, pocz. XX, nr rej.: 792/Wlkp/A z 13.03.2013

Smogorzewo

- park dworski, 2 poł. XIX, nr rej.: 1570/A z 10.11.1995
- budynki folwarczne, 2 poł. XIX, nr rej.: 1148/A z 5.10.1988:
 - spichrz
 - chlewnia (d. spichrz)

Strzelce Wielkie

- kościół par. pw. św. Marcina, 1487, 1902, nr rej.: 1281 z 2.11.1971
- wikariat z salą parafialną i domem zarządcy, 1903, nr rej.: 595/Wlkp/A z 18.01.2008
 - ogród z podwórzem gosp., pocz. XX, nr rej.: j.w.
 - ogrodzenie frontowe, mur/met., pocz. XX, nr rej.: j.w.

Szelejewo

- zespół pałacowy:
 - pałac, 1900, nr rej.: 1507 z 10.04.1974
 - park, XVIII-XIX, nr rej.: j.w.
 - kaplica, 1647, nr rej.: 606 z 1.02.1957
- d. dwór, ob. oficyna, pocz. XIX, nr rej.: 604 z 1.02.1957
 - spichrz, pocz. XIX, nr rej.: j.w.

POGORZELA – m. i gm.

Gumienice

- wiatrak paltrak, XIX, nr rej.: 412/Wlkp/A z 28.03.1988

Kromolice

- zespół pałacowy, nr rej.: 549/1-4/Wlkp/A z 12.04.1973, z 8.11.1995 i z 31.03.1970:
 - pałac, 1800, pocz. XX
 - park, 2 poł. XIX
 - rządcówka, poł. XIX

- spichrz folwarczny, 1850

Pogorzela

- założenie urbanistyczne i zespół budowlany, nr rej.: 1475/A z 12.01.1994
- zespół kościoła par., Rynek, nr rej.: 722/Wlkp/A z 30.10.1953 i z 2.12.2008
 - kościół par. pw. św. Michała Archanioła, 1778-81
 - cmentarz kościelny
 - plebania, Rynek 43, 1920
 - ogród plebański
- d. kościół ewangelicki, ul. Krobska 5, 1861, nr rej.: 473/Wlkp/A z 12.01.1994
 - pastorówka, ob. dom, nr rej.: j.w.
- zespół pałacowy, nr rej.: 471/Wlkp/A z 23.12.1974:
 - pałac, 1880, pocz. XX
 - park, XVIII/XIX

PONIEC – m. i gm.

Czarkowo

- ruiny dworu obronnego, na wyspie, XVI, nr rej.: 553 z 14.04.1956
 - oficyna dworska, XVIII-XIX, nr rej.: 552 z 14.04.1956
- spichrz dworski, 1 poł. XIX, nr rej.: 236/A z 11.09.1968

Drzewce

- zespół dworski, nr rej.: 284/Wlkp/A z 16.12.1974:
 - dwór, XVIII, 1860, XIX/XX
 - park, XIX
- spichrz folwarczny, 1890, nr rej.: 285/Wlkp/A z 6.01.1993

Dzięczyna

- park dworski, 2 poł. XIX, nr rej.: 283/1-2/Wlkp/A z 14.04.1993
- spichlerz folwarczny, 1860, nr rej.: 283/1-2/Wlkp/A z 23.12.1992

Janiszewo

- dworek, ob. dom nr 31, 1870, nr rej.: 1358/A z 13.01.1993

Łęka Wielka

- zespół pałacowy, XIX-XX, nr rej.: 1397/ A z 10.05.1993:

- pałac, nr rej.: 237 z 11.09.1968

- park

- dom rządcy, 1905

- spichrz, 1845, nr rej.: 600 z 29.01.1957

Poniec

- założenie urbanistyczne i zespół budowlany, nr rej.: 1181/ A z 11.05.1991

- kościół par. pw. Narodzenia NMP, XIII, XVIII, nr rej.: 280 z 7.03.1931 (wypis z księgi rejestru)

- bramka w ogrodzeniu cmentarza kościelnego, XVIII, nr rej.: 1092 z 29.04.1970

- ratusz, 1843, nr rej.: 9 z 30.10.1964

- zespół szpitalny sióstr miłosierdzia, ul. Kościuszki 7-8, nr rej.: 817/Wlkp/ A z 19.10.2010

- szpital z kaplica, 1888

- dom sióstr, 1896

- dom, Rynek 4, szach, k. XVIII, nr rej.: 1401 z 24.02.1973

- dom, Rynek 6, szach, XVIII/XIX, nr rej.: 1402 z 24.02.1973

- dom, Rynek 9, szach, XVIII/XIX, nr rej.: 1403 z 24.02.1973

- dom, Rynek 26, szach, XVIII/XIX, nr rej.: 1404 z 24.02.1973

- dom, Rynek 27, szach, XVIII/XIX, nr rej.: 1405 z 24.02.1973

- dom, Rynek 28, szach, XVIII/XIX, nr rej.: 1406 z 24.02.1973

- dom, Rynek 30, szach, XVIII/XIX, nr rej.: 1407 z 24.02.1973

- dom, Rynek 31 (ul. Bojanowska 1), drewn., XVIII, nr rej.: 592 z 25.01.1957

Rokosowo

- zespół pałacowy:

- pałac, 1847, nr rej.: 238 z 11.09.1968

- park, 2 poł. XVIII – XIX, nr rej.: 78 z 25.01.1957

- zespół folwarczny, 2 poł. XIX:

- stodoła, nr rej.: 1354/ A z 9.01.1993

- spichrz, nr rej.: 1355/ A z 9.01.1993

Sarbinowo

- figura przydrożna Matki Boskiej, 1762, nr rej.: 603 z 1.02.1957

- zespół dworski, 1 poł. XIX:
- dwór, nr rej.: 601 z 1.02.1957
- park, nr rej.: 79 z 1.02.1957 i z 10.10.1995
- budynek folwarczny nr 9, ok. 1860, nr rej.: 1359/A z 14.01.1993
- spichlerz folwarczny, XVIII/XIX, nr rej.: 1356/A z 11.01.1993

Waszkowo

- kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. fil. pw. św. Antoniego, XVII, nr rej.: 616 z 11.02.1957
- dwór, XVIII, nr rej.: 1029 z 12.03.1970
- stodoła folwarczna, 1904, nr rej.: 1348/A z 9.01.1993

Wydawy

- zespół dworski i folwarczny, nr rej.: 1351/A z 4.01.1993:
 - dwór, 2 ćw. XIX
 - oficyna (I), 1890
- oficyna (II), k. XVIII, nr rej.: 612 z 11.02.1957
 - park, XVIII-XIX
 - spichrz, 1 poł. XIX
- ogrodzenie mur. z bramami, XIX

Zawada

- pałac, ob. dom nr 10, 2 poł. XIX, nr rej.: 1015/A z 12.06.1987

Żytowiecko

- kościół par. pw. św. Stanisława, 1773-77, nr rej.: 328/A z 14.01.1950
- brama w murze kościelnym, k. XVIII, nr rej.: 128/A z 10.07.1968
 - organistówka, k. XVIII, nr rej.: 1283/A z 2.11.1971
- spichrz folwarczny, 1857, nr rej.: 1383/A z 9.02.1993

Do najcenniejszych obiektów z terenu powiatu należy zaliczyć:

GMINA BOREK WIELKOPOLSKI

Borek Wielkopolski

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PARAFIALNEGO P.W. POCIESZENIA NMP PRZY UL. ZDZIESKIEJ

Zespół kościoła parafialnego położony jest na terenie historycznej wsi Zdzież, stanowiący dziś wschodni skraj Borku Wlkp. W skład zespołu wchodzi:

Kościół autorstwa Krzysztofa Bonadury Starszego wzniesiono w latach 1635 – 1655 w stylu wczesnego baroku. Murowany, otynkowany, założony na rzucie krzyża łacińskiego, który tworzą: trójnawowa nawa główna, transept z owalnymi kaplicami na końcach ramion, prostokątne prezbiterium obudowane kaplicą, zakrystią i lożą kolatorską; z wieżą od frontu na osi wzdłużnej. Elewacje o barokowym wystroju architektonicznym. Wnętrze nakryte sklepieniami żaglastymi i krzyżowymi, kaplice kopułami zdobione późnobarokową dekoracją stiukową. W ołtarzu głównym znajduje się wslawiony cudami obraz Matki Boskiej Boreckiej.

Cmentarz przykościelny założony zapewne w II połowie XVIII wieku, na rzucie nieregularnego owalu, z półkolistymi wybrzuszeniami w części wschodniej. Teren cmentarza wzdłuż muru porośnięty starodrzewem – m.in. lipami i jesionami. Na cmentarzu zachowały się mogiły i płyta nagrobna uczestników Powstania Wielkopolskiego. Z 1763 r. pochodzi najstarsze epitafium, wmurowane w ścianę wieży.

Cmentarz otoczony ceglany murem pełnym, na podmurówce z kamienia polnego, otynkowanym (z wyjątkiem południowego fragmentu na zewnątrz), wzmocnionym od wewnątrz lizenami, od zewnątrz na odcinku wschodnim – przyporami; w części zachodniej i północnej nakrytym pulpitowym daszkiem o pokryciu z dachówki ceramicznej, w pozostałej części – daszkiem cementowym. Od zachodu w murze umieszczona późnobarokowa brama główna z 1789 r., trójosiowa, założona na lekkim łuku, opięta pilastrami, zwieńczona trzema odcinkami ażurowej balustrady, ograniczonej słupkami. W północno – zachodniej części ogrodzenia cmentarza umieszczona brama boczna, jednoosiowa, zamknięta łukiem koszowym i zwieńczona trójkątnym naczółkiem. Na terenie cmentarza przy murze usytuowane są trzy kaplice grobowe.

Kaplica grobowa rodziny Graeve, neogotycka, wybudowana w 1858 r. Wzniesiona na rzucie prostokąta, o prostopadłościennej bryle, z oskarpowanymi narożami, nakryta dachem dwuspadowym. Elewacje nietynkowane, urozmaicone detalem architektonicznym z kształtowanej cegły, w postaci fryzu arkadowego i czwórliści; przypory zwieńczone pinaklami. W uskokowym portalu wgłębnym,

drewniane drzwi o maswerkowej dekoracji. Otwory okienne w ścianach wzdłużnych zamknięte łukiem ostrym, w elewacji tylnej – rozeta.

Kaplica grobowa rodziny Smitkowskich. neogotycka, wzniesiona w 3 ćw. XIX wieku, wychodząca nieco poza obręb muru cmentarnego. Założona na rzucie prostokąta, o zwartej bryle, z przyporami ujmującymi naroża. Elewacje nietynkowane, z cegły ceramicznej. Szczyty osłaniające dach dwuspadowy w formie ściętych trójkątów. W elewacjach bocznych pojedyncze otwory okienne zamknięte łukiem ostrym.

Kaplica grobowa rodziny Thomas wzniesiona na przełomie XIX i XX wieku w formach neoklasycystycznych. Centralne wnętrze, nakryte kopułą z latarnią. Zewnątrz zwartą bryłę nakrywa czterospadowy dach o wypukłych połaciach. Elewacje tynkowane, boniowane, zwieńczone klasycyzującym belkowaniem. Otwór drzwiowy w formie arkady, z trójkątnym frontonem. Pojedyncze otwory okienne w elewacjach bocznych, zamknięte łukiem odcinkowym.

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA FARNEGO P.W. ŚW. STANISŁAWA BISKUPA

Zespół sakralny usytuowany jest na południowy zachód od rynku. W jego skład wchodzi:

Kościół farny p.w. św. Stanisława Biskupa wzniesiony w latach 1469-1477 z fundacji biskupa poznańskiego Andrzeja z Bnina, przebudowany w okresie baroku oraz w latach 1853-1860. Założony na rzucie prostokąta zamkniętego trójbocznie, z pięcioboczną zakrystią od wschodu, wieżą na planie prostokąta od zachodu oraz południową kaplicą na planie ośmioboku i prostokątną kruchta od strony północnej. Bryła urozmaicona pilastrami. Wnętrze salowe nakryte stropem. Kaplica nakryta kopułą z latarnią.

Cmentarz przykościelny pochodzący z XVII w. ograniczony murem pełnym z główną bramą w części wschodniej, boczną bramą północną i furtką zachodnią. Obsadzony nielicznym starodrzewem wzdłuż ogrodzenia. W narożniku cmentarza usytuowany grobowiec Maksymiliana Sośnickiego wzniesiony po 1863 r. w formie neogotyckiej. Późnobarokowa brama wschodnia z 1795 r., trójosiowa w formie łuku triumfalnego. Boczna brama północna z ozdobną kutą kratą ograniczona masywnymi słupami zwieńczonymi krenelażem.

RATUSZ

Wzniesiony w 1855 r. na miejscu spalonego w 1824 r., odnowiony w 1929 oraz ostatnio zmodernizowany w latach 2008-2010. Usytuowany na środku rynku. Murowany, otynkowany, piętrowy, podpiwniczony, na rzucie zbliżonym do kwadratu. Rozkład wnętrza trzytraktowy. Elewacje ożywione gzymsem kordonowym i wieńczącym z ząbkowaniem. Dach namiotowy z dymnikiem pośrodku, na chorągiewce daty budowy i przebudowy. Południowa ściana boreckiego ratusza stała się od 1958 r. miejscem upamiętniania ważnych okoliczności. W 1958 r. odsłonięto tablice poświęcona powstańcom wielkopolskim, którzy wyruszyli z Borku pod Leszno, gdzie wzięli udział w walkach o wyzwolenie miasta. 1 września 1959 r. wmurowano tablice ku czci żołnierzy, więźniów politycznych oraz członków ruchu oporu - ofiar okupacji hitlerowskiej. W ostatnich latach ścianę pamięci uzupełniła tablica ku czci Jana Pawła II.

Bruczków

ZESPÓŁ PAŁACOWO-PARKOWY

Zespół pałacowy tworzą pałac, oficyna i park. Piętrowy pałac, w otoczeniu niewielkiego parku, pobudowali Koczorowscy w 2 poł. XIX w. W prawym skrzydle pałacu mieści się duża, bogato zdobiona kaplica z obrazem Ostatnia wieczerza. Główne wejście poprzedzone gankiem o czterech kolumnach dźwigających taras pierwszego piętra, poprzedzającym pseudoryzalit zwieńczony trójkątnym frontonem. Ostatnia przedstawicielka tego rodu przeznaczyła w okresie międzywojennym ten obiekt na zakład wychowawczy na sierot i utrzymywała go aż do śmierci. W testamencie zapisała pałac i folwark Zgromadzeniu Księży Werbistów, który osiedlili się tutaj w 1929 r. i utworzyli Małe Seminarium Misyjne. W okresie II wojny światowej w pałacu mieścił się obóz przejściowy dla duchownych, a także powstał zakład germanizacyjny dla polskich dzieci. Te dramatyczne wydarzenia upamiętnione są na tablicach pamiątkowych przy wejściu do pałacu. W pałacu obecnie mieszczą się mieszkania, a w kaplicy pałacowej odprawiane są cyklicznie msze św. W oficynie pałacowej zorganizowany jest oddział Domu Pomocy Społecznej w Zimnowodzie – mieszkania grupowe.

Jeżewo

KOŚCIÓŁ PAR. P.W. WSZYSTKICH ŚWIĘTYCH

O kościele w Jeżewie pierwsze wzmianki pochodzą z 1427 r. Obecny kościół został zbudowany w 1740 r. z fundacji Jana Rydzyńskiego, właściciela wsi.

Remontowany w 1 poł. XIX w. W 1929 r. nowa polichromia. Orientowany. Jest drewniany, konstrukcji szkieletowej, oszalowany. Jednonawowy, z niższym prezbiterium zamkniętym wielobocznie i czworoboczną wieżą od zachodu. Przy prezbiterium od północy zakrystia, przy nawie od pn. i pd. dwie kaplice zamknięte trójbocznie. Wewnątrz strop. Wieża dwukondygnacyjna z daszkiem okapowym między kondygnacjami, nakryta hełmem o formie barokowej z ośmioboczną latarnią. Dachy dwuspadowe, na zakrystii pulpitowy, kryte gontem. Na nawie ośmioboczna wieżyczka na sygnaturkę nakryta hełmem cebulastym. Obok kościoła drewniana dzwonnica o konstrukcji słupowej, oszalowana, z 1832 r.

ZESPÓŁ DWORSKO-PARKOWY

W okresie powstawania obecnym obiektów na folwarku w Jeżewie w 2 poł. XIX w., majątność była własnością rodu Raczyńskich. Zespół dworsko parkowy usytuowany jest na południowym skraju miejscowości, na południe od zespołu folwarcznego. W zespole szczególną ochroną objęto dwór, park oraz bryłę i elewację kuźni.

Dwór położony na skraju parku, poprzedzony od frontu klombem z podjazdem. Murowany, podpiwniczony, jednokondygnacyjny, z użytkowym poddaszem krytym dachem dwuspadowym. Elewacja frontowa sześćoosiowa z piętrowym czteroosiowym ryzalitem pośrodku. W przyziemiu ryzalitu wejście poprzedzone drewnianą werandą na podmurówce, ze schodami. Elewacje boczne częściowo przesłonięte nowszymi przybudówkami.

Park krajobrazowy, rozciągnięty, o nieregularnym układzie ścieżek. Drzewostan różnorodny, z nielicznym starodrzewem (wiązy, kasztanowce, lipy).

Kuźnia założona na rzucie prostokąta, jednokondygnacyjna, murowana z kamienia (przyziemie) i cegły (część górna, otynkowana), przykryta dachem dwuspadowym o asymetrycznych połaciach.

Koszkowo

ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY

Folwark w obecnym kształcie i zabudowie pochodzi z 1 i 2 poł. XIX w. Zespół o nieregularnym kształcie, z wyodrębnionymi przez budynki gospodarcze dwoma

podwórzami wewnętrznymi oraz usytuowanym w części wsch. zespołem dworsko parkowym.

Dworek pochodzi z 1 poł. XIX w. Jest murowany i otynkowany z boniowaniem. Parterowy, dwutraktowy z sienią na osi. Naroża ujęte w lizeny, dach naczółkowy. Położony jest w północno-zachodnim narożniku blisko 1,5 ha parku krajobrazowego.

Zabudowa gospodarcza zwarta, zbudowana z cegły bądź kamienia polnego, nakryta dachami dwuspadowymi. Dominantę zespołu stanowi budynek spichlerza. Spichlerz z 1865 r. Podmurówka oraz dwie kondygnacje z kamienia polnego, III kondygnacja oraz szczyty ceglane, nieotynkowane. Otwory okienne i drzwiowe ujęte w ceglane opaski. Poszczególne kondygnacje oddzielone gzymsem ceglanym. Stropy belkowe, podłogi drewniane. Całość nakryta dachem dwuspadowym. Stodoła również z 1865 r. o podmurówce i ścianach z kamienia polnego. Na osi symetrii umieszczona para drewnianych wrót w ceglanych opaskach. Po obu stronach symetrycznie rozmieszczone otwory wentylacyjne. Dach dwuspadowy.

Siedmiorogów Drugi

ZESPÓŁ DWORSKI

Położony w krajobrazowym parku dwór zbudowany został w 1732 r. dla Jana Tworzyjańskiego, właściciela wsi. Pierwotny obiekt o charakterze obronnym. Wnętrze i fasada frontowa częściowo przebudowana w XIX w. przez ówczesnych właścicieli Mycielskich. Barokowy. Zwrócony fasada na południe. Konstrukcji szkieletowej wypełnionej gliną, na podmurowaniu z cegły, otynkowany. Parterowy z użytkowym poddaszem, częściowo podpiwniczony. Wzniesiony na planie prostokąta z dwoma kwadratowymi alkierzami przy ścianach bocznych nie występującymi przed lico fasady frontowej. Układ wnętrza niesymetryczny, na osi dwie sienie przykryte belkowanymi stropami, we frontowej sieni na jednej z belek data 1732, w tylnej jednobiegowa klatka schodowa. Dwa kominki w skromnej architektonicznej oprawie. Podziały elewacji i okna nowsze. Wysoki dach polski łamany, kryty gontem z lukarnami zamkniętymi półkoliście. Od frontu na osi facjatka. Na alkierzach oddzielne daszki gontowe łamane zakończone iglicami.

Na terenie parku, na murowanym czworobocznym słupie stoi kapliczka z 2 poł. XVIII w. z ludową rzeźbą Chrystusa Frasobliwego.

Na terenie zespołu folwarcznego wznosi się w ciągu zabudowań zachodniej pierzei podwórze gospodarczego spichlerz, będący typowym przykładem folwarcznego obiektu magazynowego z końca XIX w. Jest to obiekt dwukondygnacyjny, podpiwniczony, nakryty dachem dwuspadowym, ściany z cegły pełnej, otynkowane, na podmurówce z kamienia polnego. Otwory okienne i drzwiowe zamknięte odcinkiem łuku. Strop belkowy podparty dwoma rzędami słupów, w piwnicy sklepienie kolebkowe, dach dwuspadowy kryty dachówką. Elewacje artykułowane uproszczonymi pilastrami i gzymsem międzykondygnacyjnym.

Zalesie

ZESPÓŁ PAŁACOWY

Majątek Zalesie od początku XIX w. należał do rodziny Stablewskich herbu Oksza. W rozległym parku z dużym stawem, na stromym stoku, w 1835 r. wzniesiono dla Kajetana Stablewskiego obiekt, który pełnił rolę oficyny. Późnoklasycystyczny, murowany, otynkowany, parterowy, wysoko podpiwniczony. Wnętrze dwutraktowe, z sienią na przestrzał na osi. Od frontu trójkątny przyczółek, dach czterospadowy.

Dla następnego przedstawiciela tego rodu, którym był Stanisław Stablewski, wzniesiono w 1875 r. zapewne w miejscu dawnego dworu, murowany pałac w stylu późnoklasycystycznym. Jego projektantem był przypuszczalnie Stanisław Hebanowski. Budynek zwrócony jest fasadą na wschód. Obiekt piętrowy, podpiwniczony, nakryty niemal płaskimi dwuspadowymi dachami. Wybudowano go na planie zbliżonym do prostokąta, z trzema ryzalitami od frontu. Wejście główne poprzedzone gankiem o czterech kolumnach podtrzymujących taras pierwszego piętra. Na osi budynku umieszczono, sień, za nią salon, z którego wyjść można na taras i do parku. W części północnej pałacu pierwotnie była duża jadalnia, z kredensem, w części południowej zaś, skupiono pomieszczenia mieszkalne z gabinetem pana domu oraz osobnym wejściem poprzez boczną klatkę schodową.

Park otaczający pałac, ma powierzchnię 5,92 ha o nieregularnym zarysie założony w I poł. XIX wieku, przekształcony ok. 1875 roku, podzielony drogą na dwie części. W partii wschodniej parku duży staw z wyspą. Główny wjazd na teren prowadzi przez okazałą ceglana (dziś nieotynkowaną) trójprzelotową bramę z 4. ćw. XIX wieku, od której wiedzie droga obok I podwórze folwarcznego i dalej poprzez park do II

podwórza. Wśród drzewostanu stare okazy dębów szypułkowych, jesionu wyniosłego i buków.

Na terenie II południowego podwórza folwarcznego usytuowany jest najciekawszy obiekt gospodarczy - budynek spichlerza. Składa się on z dwóch części: jednoprzjazdowej stodoły i spichlerza umieszczonych pod wspólnym dwuspadowym dachem. Założona na planie prostokąta, stodoła jednokondygnacyjna, spichlerz dwukondygnacyjny. Posadowiony na nieotynkowanej podmurówce z kamienia polnego. Ściany do wysokości I kondygnacji z kamienia polnego, II kondygnacja oraz ściana szczytowa z cegły. Okna ujęte w ceglane opaski w tynku. Drewniane stropy spichlerza i więźba stodoły wsparte na dwóch rzędach drewnianych stolców. Elewacje stodoły gładkie, spichlerza w I kondygnacji niesymetryczne, w II siedmioosiowe.

Kapliczka przydrożna została wzniesiona w XVIII w. Murowana, otynkowana, w formie słupa na rzucie trójkąta o wklęsłych bokach i ściętych narożach, zwieńczonego belkowaniem i daszkiem namiotowym. W górnej części prostokątne wnęki, w jednej ikona Matki Boskiej z dzieciątkiem malowana na blasze.

Zimnowoda

ZESPÓŁ PAŁACOWO-PARKOWY

Pałac wzniesiony po 1864 roku przez ówczesnego właściciela dóbr Teodora Mycielskiego. Zaprojektował go znany i ceniony architekt Stanisław Hebanowski, zwolennik tzw. kostiumu francuskiego. Bryła budynku nawiązuje do dzieł głównego twórcy architektury francuskiej XVII stulecia, Henri Mansarta. Pałac jest murowany, piętrowy, fasadą zwrócony w kierunku południowo-wschodnim. Jest symetryczny, składa się z trzech ryzalitów, które połączone są korpusem głównym. Ryzality mają odrębne dachy z dekoracyjnie zakończonymi kominami z okazałymi aediculami lukarn. Bogato dekorowana fasada z odrębnym porządkiem pilastrów dla każdej części. Elewacje pałacu tynkowane, boniowane, bogato zdobione dekoracją architektoniczną i rzeźbiarską. Wejście w ryzalicie środkowym poprzedzone jest gankiem wspartym na czterech filarach i ozdobione rzeźbami. Układ wnętrza 2- oraz 2,5 traktowy. Na osi dwukondygnacyjny, bogato dekorowany, okazały hall z obiegającą jego wnętrze klatką schodową. Nad kominkiem, w sieni pałacu umieszczono herb Teodora Mycielskiego oraz jego drugiej żony Ludwiki z Bispingów. Pomieszczenia reprezentacyjne znajdują się na parterze, m.in. jadalnia. We wschodniej części pałacu usytuowany został gabinet pana

domu. W pałacu obecnie mieści się Dom Pomocy Społecznej podległy Starostwu Powiatowemu w Gostyniu.

Pałac otoczony jest parkiem. Park o charakterze krajobrazowo - regularnym, o powierzchni ponad 13 ha, pochodzący z 1 poł. XIX w., przekształcony częściowo około 1864 r. i po 1890 r. Położony w dolinie rzeki Pogony. Część pd. - wsch. parku regularna, z czterorzędowną aleją kasztanowców i lip, dochodząca do gazonu przed frontem pałacu. Równolegle do niej, bliżej rezydencji biegną dwa szpalery grabowe. Część pn. - zach. parku o charakterze krajobrazowym, z dwoma dużymi stawami. Na grobli między stawami, na osi głównej założenia znajduje się aleja wiązowa prowadząca do głównej bramy wjazdowej.

GMINA GOSTYŃ

Dusina

ZESPÓŁ PAŁACOWO-PARKOWY

Pałac neorenesansowy. Budynek stylem nawiązujący do włoskiej willi, wzniesiony na nieregularnym planie, w dłuższej osi WzN-EzS, fasadą zwrócony na południe. Do elewacji ogrodowej dostawiona szeroka przybudówka dość mocno wysunięta w stos. do głównego korpusu. Pośrodku fasady znaczny, trójosiowy ryzalit zwieńczony trójkątnym frontonem. W pld. wschodnim narożniku pałacu znajduje się trójkondygnacyjna wieża.

Park z 2. poł. XIX w. z bogatym drzewostanem. Park rozpościera się na dz. ewid. nr 146/107 o pow. 4,8217 ha, jednak z jego obszaru wyłączono dwie niewielkie działki w pld. części, Wewnątrz parku znajduje się duży staw z wyspą pośrodku.

Gola

ZESPÓŁ PAŁACOWO-PARKOWY

Barokowo-klasycystyczny pałac w Goli stoi na północno-wschodnim skraju malowniczego krajobrazowego założenia parkowego, przy brzegu stawu, do którego skierowany jest elewacją frontową, zwróconą ku południowemu wschodowi. Długotrwała budowa rezydencji oraz fakt, że ukończono ją już w wieku XIX (w 1827 r.) sprawiły, że na barokową architekturę nałożona została klasycyzująca już dekoracja. Pozostawiono jednak zasadniczą kompozycję i artykulację elewacji.

Pałac jest murowaną, otynkowaną budowlą założoną na rzucie prostokąta, o zwartej, podpiwniczonej, dwukondygnacyjnej bryle zwieńczonej wysokim czterospadowym dachem pokrytym dachówką. Elewacje, ozdobione boniowaniem, zaakcentowane zostały przy narożach szerokimi pilastrami, przeprute prostokątnymi otworami okiennymi o regularnym osiowym układzie, ujętymi w architektoniczne obramienia. Główny akcent kompozycyjny skupiony został na pięcioosiowej środkowej części elewacji frontowej ozdobionej pilastrami wielkiego porządku o kompozytowych kapitelach, zwieńczonej uproszczonym barokowym szczytem, w którym umieszczono herb Dębna Potworowskich. Nad oknami piętra wprowadzono dekoracyjne prostokątne płyciny, ozdobione motywem girlandów z kwiatów i owoców.

Układ i kompozycja przestrzenna wewnątrz, dziś znacznie przekształcona, prezentowała z pewnością charakterystyczny dla tego okresu typ rozplanowania z obszernym westybulem na osi frontowego traktu mieszczącym dwu- lub trójbiegowe schody prowadzące na piętro. W częściach bocznych znajdował się ciąg amfiladowo połączonych pomieszczeń w dwutraktowym układzie.

Gostyń

FARA

Późnogotycki kościół św. Małgorzaty (1418-36, odbud. 1689). Kościół był wielokrotnie przebudowywany i rozszerzany. W obecnym stanie jest budowlą późnogotycką, trzynawową, halową, z czworoboczną wieżą od zachodu. Ma ona 45 m wysokości.

Korpus główny jest czteroprzęsłowy, posiada od wschodu węższe dwuprzęsłowe prezbiterium. W 1523 roku dobudowano kryptę, a w latach 1529-1531 piętrową kaplicę. W roku 1645 dobudowano skarbczyk. Wewnątrz kościoła, w prezbiterium, nawach bocznych i kruchcie pod wieżą znajduje się sklepienie gwiaździste, a w nawie głównej barokowe krzyżowe.

Wnętrze bogate w zabytki. Główny ołtarz późnorenesansowy z około 1640 bogato rzeźbiony i złożony. W bocznym ołtarzu renesansowym krucyfiks gotycki, pod nim w predelli malowany na drzewie obraz Męczeństwo św. Wawrzyńca z warsztatu wielkopolskiego około 1550. W drugim bocznym ołtarzu barokowym obraz Madonny z Dzieciątkiem ze szkoły wielkopolskiej XVII wiek. W prezbiterium po prawej stalle

późnogotyckie z 1514 (na nich napis 1514 Szkovronek hoc disposuit), pozostałe stalle barokowe. Ambona z XVIII wieku, jej baldachim wieńczy cztery postacie niewieście – symbole czterech części świata. Ławy i konfesjonały rokokowe. Przy schodach do kaplicy rokokowa chrzcielnica, w kruchcie wielka krypta wykuta w granicie. W kaplicy ołtarz późnorenesansowy z rzeźbą świętej Anny Samotrzeć z połowy XVI wieku, w predelli obraz Różdżka Jesego malowany na drzewie. Na konsolce późnogotycka rzeźba Madonny z Dzieciątkiem po 1510. Na uwagę zasługuje również nowoczesna droga krzyżowa.

RYNEK

Rynek w Gostyniu istnieje od czasów średniowiecza. Jego wielkość, kształt i promieniście rozchodzące się drogi, świadczą o lokacji miasta na prawie magdeburskim.

Pierwotnie pełnił funkcję handlową i miejsca zgromadzeń mieszkańców. Dziś jest placem reprezentacyjnym. Przez stulecia wszystkie domy były drewniane. Wiele z nich spłonęło w pożarze w roku 1811. Od połowy XIX stulecia stawiano budynki murowane. Dzisiejsza zabudowa pochodzi z przełomu XIX i XX wieku.

RATUSZ

Nie zawsze na przestrzeni wieków siedzibą władz miejskich Gostynia był ratusz. Istniał w średniowieczu oraz w XVII i XVIII wieku. Od końca XVIII do połowy XIX stulecia nie było budynku pełniącego taką funkcję. Obecny ratusz powstał w latach 1910-1912 z połączenia dwóch budynków – dotychczasowej siedziby burmistrza i rady miejskiej oraz gmachu sądu. Autorem projektu był architekt Lucjan Michałowski.

MUZEUM

Budynek wzniesiono w 1903 roku jako Szpital św. Ducha, który był utrzymywany i nadzorowany przez proboszcza starogostyńskiego. Od 1936 roku był to „Zakład Kościelny Schronisko dla Starców pw. św. Ducha”.

W 1948 roku obiekt został przejęty na rzecz Skarbu Państwa od parafii św. Małgorzaty w Gostyniu. Miały tu swą siedzibę kolejno: Miejski Handel Detaliczny, Powiatowa Spółdzielnia Spożywców „Społem” i Powiatowy Urząd Pracy.

Od 2010 roku budynek jest siedzibą Muzeum w Gostyniu (<http://muzeum.gostyn.pl>).

SZPITAL

W tym budynku w latach 1841-1846 mieściła się siedziba Kasyna Gostyńskiego, pierwszego stowarzyszenia pracy organicznej w Wielkopolsce. Po rozwiązaniu organizacji przez władze pruskie, obiekt przekazano Siostrom Miłosierdzia. W listopadzie 1851 roku Stanisław Chłapowski zakupił gmach obecnego szpitala na własność Instytutu i odtąd mieścił się w nim dom chorych i sierociniec, a pod koniec XIX wieku przekształcono go w szpital powiatowy.

Z biegiem lat szpital powiatowy rozbudował się dając usługi oraz pomoc mieszkańcom Gostynia i okolic w zakresie opieki medycznej. W okresie powstania wielkopolskiego szpital gostyński pełnił przez kilka miesięcy funkcję głównego szpitala powstańczego dla frontu południowo-zachodniego. Po odzyskaniu niepodległości nastąpił proces przebudowy służby zdrowia. W dniu 3 października 1949 roku władze powiatowe przejęły w użytkowanie bezpłatne nieruchomości szpitalne oraz sprzęt i urządzenia. Działalność szpitala powiatowego systematycznie ulegała rozszerzaniu i doskonaleniu.

W latach 1963-1965 przeprowadzano remont i rozbudowę budynku szpitala. Dobudowano południowe skrzydło budynku, częściowo wymieniono stropy, podbudowano nowe klatki schodowe, zainstalowano windę osobową i trzy towarowe, dobudowano blok operacyjny, pomieszczenie na laboratorium, aptekę oraz punkt krwiodawstwa. Zmodernizowano pracownię rentgenowską, kuchnię i kotłownię. Wybudowano własną oczyszczalnię ścieków, pomieszczenie do agregatu prądotwórczego i pogłębiono własne ujęcie wody. Zagospodarowano dziedziniec szpitala oraz wygospodarowano po byłym oddziale zakaźnym pomieszczenie dla administracji szpitala. W 1964 roku powstał jedyny w byłym województwie leszczyńskim Oddział Chirurgii Dziecięcej, który istnieje do dnia dzisiejszego.

„STRZELNICA”

Budynek powstał w 1896 roku. Do wybuchu II wojny światowej był siedzibą Kurkowego Bractwa Strzeleckiego. Obok mieściła się strzelnica, stąd potoczna nazwa obiektu.

W latach 1896-1919 spotykała się tu większość polskich organizacji. Decyzję o przyłączeniu się gostynian do powstania wielkopolskiego podjęto właśnie tutaj. W latach 1941-1942 w budynku mieścił się niemiecki obóz dla francuskich jeńców wojennych.

Obecnie znajduje się tu m.in. sala koncertowa Państwowej Szkoły Muzycznej I stopnia.

HOTEL POLONIA

W końcu XIX wieku w miejscu tym Żyd Pinkus Wacht prowadził hotel i oberger. Na początku XX stulecia budynek stał się własnością Niemca Dohmena. Dokonał on przebudowy i w 1906 roku otworzył hotel „Dohmen”. Pod taką nazwą działał do 1918 roku.

W 1922 roku budynek nabył Władysław Jezierski. Urządził tu hotel „Polonia”, który funkcjonował do połowy lat dziewięćdziesiątych XX wieku. W latach 1928-1932 działało tu kino „Odeon”.

KOŚCIÓŁ PW. DUCHA ŚWIĘTEGO

Budowę zboru protestanckiego pw. Chrystusa i św. Małgorzaty rozpoczęto w 1905 roku. Po niecałym roku prace budowlane przerwano ze względu na brak środków finansowych. Wznowiono je wiosną 1907 roku, by zakończyć dwa lata później. Powstał neorenesansowy, jednonawowy kościół z wieżą ortogonalną o wysokości około 40 metrów.

W 1945 roku świątynię przejęli katolicy. Została kościołem pomocniczym parafii farnej. Status kościoła parafialnego otrzymała w 1973 roku. Wnętrze kościoła jest jednonawowe. W prezbiterium znajduje się nowoczesny ołtarz główny. Na elewacji frontowej jest umieszczona tablica poświęcona księdzu Franciszkowi Olejniczakowi, który zainicjował budowę nowej siedziby gimnazjum w Gostyniu.

Kunowo

KOŚCIÓŁ PW. ŚW. ANDRZEJA APOSTOŁA

Kościół w stylu neobarokowym. Parafia w Kunowie erygowana została przez biskupa poznańskiego Andrzeja na przełomie XIII/XIV w. W tym też czasie wzniesiono tutaj pierwszą świątynię. Był to najprawdopodobniej niewielki, drewniany obiekt, który w 1517 r. zastąpiono nowym kościołem zbudowanym także z drewna. Obiekt ten służył wiernym przez blisko dwieście lat. Pod koniec XVII wieku jej stan techniczny uległ tak znacznemu pogorszeniu, że na początku następnego stulecia podjęto decyzję o budowie nowej świątyni. Ukończono ją w 1713 r.

Nowy kościół wykonano również z drewna, a jego dach pokryto gontem. Obok świątyni wzniesiono dzwonnice z dwoma dzwonami. Wewnątrz znalazły się cztery ołtarze. I ten obiekt istniał niemal dwa wieki, ale na początku dwudziestego stulecia zniszczony budynek rozebrano. W jego miejscu powstał murowany kościół o neobarokowych cechach. Jego konsekracja miała miejsce 30 grudnia 1909 r. Wtedy też drugim patronem kunowskiej świątyni został św. Józef.

Stary Gostyń

KOŚCIÓŁ PW. ŚW. MARCINA

Jednonawowy kościół – z niższym i węższym, prostokątnym prezbiterium – został wybudowany ok. 1300 r. W latach 1910-12 rozbudowano go wg projektu Rogera Sławskiego, wydłużono wówczas nawę i powiększono zakrystię. W prezbiterium zachowało się pierwotne sklepienie krzyżowo-żebrowe, z żebrami o profilu gruszkowym. Wyposażenie głównie barokowe z XVIII w. W ołtarzu głównym znajduje się obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem z 1645 r., w sukience srebrnej z początku XVIII w. Unikatowym elementem wyposażenia wnętrza są drewniane figury 12 apostołów przy balustradzie chóru i 12 polskich świętych na stallach, wykonane w latach międzywojennych (przed 1935 r.) przez rzeźbiarza ludowego Andrzeja Majchrzaka.

Ziółkowo

ZESPÓŁ PAŁACOWO-PARKOWY

Pałac późnoklasycystyczny. Budynek wznosi się mniej więcej pośrodku dawnego zespołu dworskiego. Wybudowany na planie prostokąta, w dłuższej osi zbliżonej do N-S, fasadą zwrócony prawdopodobnie w stronę parku, czyli na wschód. W fasadzie centralnie umieszczony, nieznaczny ryzalit, poprzedzony kolumnowym portykiem małego porządku, dźwigającym balkon. Nad drzwiami balkonowymi w elewacji umieszczono niewielki trójkątny przyczółek. Wyjście zachodnie budynku prowadziło na podwórze gospodarcze. Przed 2. wojną światową nie było jeszcze przybudówki od str. północnej. Budynek jest piętrowy, w całości podpiwniczony i nakryty dachem czterospadowym. Wspomniana przybudówka połączona jest z dworem łącznikiem; jest niższa niż korpus główny, ale też piętrowa i nakryta dachem czterospadowym.

Park z XIX w. o pow. ok. 1,8 ha. Cały obszar który obecnie możemy uznać za relikty park obejmuje ok. 3,1 ha i rozciąga się dalej na zachód, powyżej podwórza gospodarczego. Od wejścia do pałacu, na boki rozchodziła się aleja tworząca okrągłą kwaterę w parku, od której promieniście odchodziły boczne alejki. Powojenny podział geodezyjny w żadnym stopniu nie odzwierciedla wcześniejszych granic parku, który mógł mieć ok. 4 ha, łącznie z sadami w płn.-zach. części.

GMINA KROBIA

Chwałkowo

KOŚCIÓŁ PARAFIALNY P.W. ŚW. TRÓJCY

Usytuowany w otwartej zabudowie, w środkowej części wsi, przy głównej drodze biegnącej w kierunku Krobi, na parceli w kształcie prostokąta otoczonej parkanem. Od strony południowej znajduje się budynek plebanii. Od strony wschodniej brama pałacowa i pozostałości parku.

Kościół jednonawowy, murowany z cegły, nieotynkowany, dach kryty dachówką karpiówką i blachą (wieża, zakrystie). Założony na planie wydłużonego prostokąta z kwadratową trójkondygnacyjną wieżą od wschodu, korpus nawy z prostokątnym, węższym i niższym prezbiterium wydzielonym półkolistą tęczą. Po bokach prezbiterium od południa prostokątna zakrystia, od północy sala katechetyczna. Od wschodu nawy chór muzyczny wsparty na masywnych filarach z prostokątną kruchtą w części podwieżowej. Bryła zwarta, w nawie nakryta dwuspadowym dachem. Wieża nakryta czterospadowym dachem. Stan zachowania dobry.

ZESPÓŁ PAŁACOWO-PARKOWY

Zespół rezydencjonalny złożony z pałacu i parku zajmuje północną część założenia, oddzielony od podwórza gospodarczego drogą do Goglewa.

Pałac został wzniesiony w 1910 r. przez rodzinę Neugebauerów, z częścią wschodnią dobudowaną po 1987 roku. Murowany, dwukondygnacyjny z fasadą zwróconą na południe. Fasadę akcentuje szeroka, czteroosiowa wystawka na wysokości drugiej kondygnacji zwieńczona ozdobnym szczytem. Wejście poprzedzone czterokolumnowym portykiem z dodatkowymi filarami po bokach, dźwigającym balkon na całej szerokości portyku. Wzniesiony na planie prostokąta, o dwutraktowym układzie

wnętrz z sienią i dużym hallem, z reprezentacyjną klatką schodową. Nakryty wysokim dachem dwuspadowym. Elewacje tynkowane, ozdobione bogato detalem sięgającym do rozmaitych stylów. Od strony elewacji północnej okazały taras z zejściem do parku. Po roku 1945 zespół rezydencjonalny przeszedł na własność Skarbu Państwa. Wielokrotnie remontowany, utrzymany w dobrym stanie, zaadaptowany na Dom Pomocy Społecznej. Obecnie obiekt jest własnością prywatną - odzyskany przez spadkobierców.

Park o powierzchni ok. 10 ha założony w stylu krajobrazowym ok. poł. XIX w. W końcu XIX w. park poszerzono o obszar wzdłuż drogi do Potarzycy i urozmaicono trzema stawami. Główny wjazd znajdował się naprzeciwko kościoła. Zachowane zostało ogrodzenie murowane na kamiennej podmurówce. Druga brama nieco skromniejsza, znajduje się w murze południowym naprzeciwko wjazdu na podwórze. Park utrzymany w dobrym stanie.

Na południe od parku, po drugiej stronie drogi do Goglewa, usytuowany jest zespół folwarczny, składający się z podwórza gospodarczego na planie pięcioboku i kolonii domów pracowników folwarcznych. Podwórze podzielone zostało wewnętrzną drogą oraz wzniesionymi pośrodku budynkami na dwa wnętrza. Pośrodku podwórza, na osi założenia wznosi się spichlerz połączony z oborą.

Domachowo

KOŚCIÓŁ P.W. ŚW. MICHAŁA ARCHANIOLA

Obiekt drewniany, został zbudowany w 1568 r. staraniem poznańskiego biskupa Adama Konarskiego, gruntownie przebudowany w 1775 r. Wybudowano wówczas nową zakrystię, wzmocniono ściany od wewnątrz konstrukcją szkieletową, którą zasłonięto deskami. W 1930 r. kościół został ponownie gruntownie odnowiony i powiększony według projektu Lucjana Michałowskiego. Przedłużono wówczas nawę w kierunku zachodnim, wzniesiono wieżę oraz dostawiono nawę boczną z kaplicą, na miejscu poprzedniej. Kościół oszalowany, dwunawowy, na podmurówce z cegły, orientowany. Stara nawa i prezbiterium nakryte są stromym dwuspadowym dachem, z kalenicami na tej samej wysokości połączonymi w jeden ciąg, z sygnaturką przy zachodnim wierzchołku dachu nawy. Przy prezbiterium znajdują się dwie niższe przybudówki, przy nawie niższa od strony południa, a od zachodu przybudówka węższa, ale tej samej wysokości z dachem o mniejszym kącie spadku połaci. Przy dobudowanej części nawy, od zachodu znajduje się wieża wyższa od nawy, zwieńczona

cebulastym hełmem i latarnią, ujęta w dwa niskie aneksy. Wieża zwieńczona jest gontowym dachem namiotowym.

W latach 2018-2019 podczas remontu elementów konstrukcyjnych i fumigacji kościoła odkryto podwójną konstrukcję dębową w ścianach prezbiterium z polichromią naścienną. Badania dendrochronologiczne wykazały, iż użyte drewno dębowe do budowy ścian zrębowych kościoła i więźby dachowej pochodzi z 1369 r., co zmienia datę budowy kościoła o 200 lat wstecz i czyni go najstarszym polskim kościołem drewnianym. Stan zachowania dobry.

Gogolewo

ZESPÓŁ PAŁACOWO-PARKOWY

W skład założenia wchodzi zespół rezydencjonalny i folwarczny. Zespół rezydencjonalny zajmuje środkową część założenia i składa się z pałacu, oficyny i parku. Pałac usytuowany został we wschodniej części parku, a po jego południowej stronie oficyna.

Pałac zbudowany ok. 1820 roku, prawdopodobnie z okazji ślubu Marcelego Czarneckiego z Florentyną Chłapowską. Zaprojektowany najprawdopodobniej przez samego właściciela. Być może do jego budowy wykorzystano fragmenty wcześniejszego XVIII-wiecznego dworu. Rozbudowany pod koniec XIX wieku o boczne skrzydła, gruntownie restaurowany w 1924 roku, ze zmianą artykulacji elewacji. Pałac fasadą jest zwrócony na wschód, murowany, korpus główny dwukondygnacyjny, boczne skrzydła jednokondygnacyjne, z odcinkowo sklepionym piwnicami. Elewacje tynkowane, pokryte pasowym boniowaniem, opięte pilastrami, z dekoracyjnymi obramieniami okiennymi. Utrzymany w bardzo dobrym stanie.

Park o powierzchni 9,56 ha, założony w stylu krajobrazowym w latach trzydziestych XIX w. przez żonę Marcelego Czarneckiego, Florentynę, najprawdopodobniej na miejscu wcześniej wzmiankowanego w 1785 r. ogrodu włoskiego. Następnie park przekształcony przez żonę Zygmunta Czarneckiego, Marię z Giżyckich. W 1924 roku wykonano nowy kanał wodny otaczający pałac, z mostami i okazałą bramą wjazdową. Dawne wjazdy do parku prowadziły od strony wschodniej i zachodniej, gdzie są zachowane bramy. Wschodnia brama z ok. 1820 roku w postaci dwóch słupów zwieńczonych wazonami z szyszkami, pomiędzy którymi wrota. Brama zachodnia o formie dwóch neobarokowych

budynków nakrytych uskokowymi hełmami, z półkoliście zamkniętymi bocznymi przelotami. Od strony północnej wjazd bramą z 1924 roku, murowaną, z półkolistym przejazdem pośrodku. W zwieńczeniu bramy fronton ujęty po bokach w niskie postumenty, na których znajdują się kule. Od tej bramy do pałacu prowadzi aleja kasztanowa. Przed frontem znajduje się kolisty klomb z zegarem słonecznym z XIX w. Park na bieżąco pielęgnowany.

Zespół folwarczny składa się z dwóch podwórz gospodarczych oraz z zespołu domów pracowników folwarcznych. Pierwsze podwórze jest usytuowane po wschodniej stronie pałacu i parku, a na północ od niego znajdują się dawne ogrody. Drugie podwórze zostało założone na południowy zachód od parku, od którego dodatkowo oddziela je rozległa łąka.

Browar, obecnie spichlerz, wzniesiony w 1818 roku, przebudowany i odnowiony w 1881 r. Remontowany w 1966 r. Murowany z cegły, na podmurówce kamienno-ceglanej, parterowy, z półpiętrzem, podpiwniczony, nakryty dachem naczółkowym. Elewacje tynkowane, boniowane, ozdobione lizenami i płycinami. Otwory zamknięte prosto, w części półpiętra niektóre półkoliste. Obecnie budynek nieużytkowany. Stan dostateczny.

Krobia

KOŚCIÓŁ P. W. ŚW. MIKOŁAJA

Wzniesiony w latach 1438-1479 przez biskupa Andrzeja z Bnina, wielokrotnie przebudowywany i odbudowywany. Budynek późnobarokowy, murowany, tynkowany, trójnawowy, pięcioprzęsłowy, nakryty sklepieniem żaglastym. Od zachodu nieco węższe, dwuprzęsłowe prezbiterium nakryte sklepieniem kolebkowym z lunetami. Na przedłużeniu bocznej nawy północnej kwadratowa zakrystia i skarbiec. Od południa pomieszczenie gospodarcze. Do korpusu dostawiona od wschodu trójkondygnacyjna wieża o zaokrąglonych narożach, nakryta hełmem z latarnią. Do wnętrza kościoła prowadzi arkadowy otwór drzwiowy z trójkątnym naczółkiem. Nawy boczne niższe od nawy głównej. Kościół nakryty dachem dwuspadowym nad nawą główną i prezbiterium oraz pulpityowymi nad nawami bocznymi. Kościół wielokrotnie remontowany, utrzymany w dobrym stanie (osuszono mury, odnowiono tynki, założono nowe pokrycie z dachówki).

KOŚCIÓŁ SZPITALNY P.W. ŚW. DUCHA

Pierwotny, drewniany kościół, zbudowano prawdopodobnie na początku XV wieku, tuż za murami miasta, przy bramie wrocławskiej, ze składek obywateli klucza krobkiego. Był to obiekt drewniany. Obecny wzniesiono w 1745 r.

Kościół jednonawowy z węższym i niższym prezbiterium zamkniętym wielobocznie i wieżą od zachodu, w której przyziemiu znajduje się kruchta. Przy prezbiterium od północy zlokalizowana jest zakrystia, a przy nawie kaplica zamknięta wielobocznie. Dwukondygnacyjna wieża nakryta jest nowszym hełmem z kopułą. Styl późnobarokowy. Kościół użytkowany okazjonalnie. Stan zachowania dostateczny.

KOŚCIÓŁ P.W. ŚW. IDZIEGO

Obecnie kaplica cmentarna, wzniesiony w 1140 r.; niektóre źródła wskazują datę wzniesienia kościoła na czas między 1102 a 1108 rokiem, a wybity na jednym z kamieni rok 1140 oznacza datę poświęcenia kościoła, przypisywany fundacji Władysława Hermana, łączony również z Piotrem Włostowicem. W 1440 roku kościół odnowiony przez bpa poznańskiego Andrzeja z Bnina. Restaurowany i remontowany, m. in. w 1605 roku wyposażenie wnętrza, portal, szczyt elewacji zachodniej, w 1802 roku naprawa murów i nowy strop, w 1929 remont elewacji i stropów. Kościół w stylu romańskim, orientowany, salowy. Mury z ciosanego kamienia polnego, na narożach i przy portalach posiada okładziny piaskowcowe. Posadowiony na planie prostokąta zamkniętego od wschodu półkolistą apsydą. Apsyda ceglana z domieszką kamieni polnych. Elewacja zachodnia i apsyda otynkowane. Elewacja zachodnia z portalem z początku XVII wieku, zwieńczona barokowym szczytem. Bryła jednokondygnacyjna przykryta dachem dwuspadowym z dachówki ceramicznej. Stan zachowania obiektu dość dobry, widoczne ubytki tynku apsydy.

RATUSZ

Wzniesiony około 1845 r. w miejscu wcześniejszego, wzmiankowanego w 1793 r. Usytuowany w centrum prostokątnego rynku, zwrócony frontem w kierunku zachodnim. Murowany, otynkowany, posadowiony na planie prostokąta. Bryła zwarta, dwukondygnacyjna, podpiwniczona, nakryta dachem czterosпадowym z czworoboczną wieżą na osi dachu zwieńczoną krenelażem i poligonalnymi narożnymi wieżyczkami. Od frontu płytki dwukondygnacyjny ryzalit, w przyziemiu znajdują się dwubiegowe

schody z tarasem prowadzące do budynku. Od wschodu ryzalit dwukondygnacyjny mieszczący klatkę schodową. Ryzality zwieńczone attyką. Elewacje pierwszej kondygnacji boniowane, otwory okienne drugiej kondygnacji zamknięte łukiem pełnym. Obiekt wielokrotnie remontowany, utrzymany w dobrym stanie, jest siedzibą władz samorządowych.

RUINY ZAMKU BISKUPIEGO

Zamek biskupi wymieniany w źródłach od 1440 roku, znajdował się na wyspie otoczonej fosą. Według Jana Długosza zamek zbudował biskup Andrzej Bniński. Do schyłku XVIII w. pozostawał w rękach biskupów poznańskich. Po konfiskacie dóbr kościelnych popadł w ruinę i w połowie XIX w. został rozebrany, a pod koniec XIX w. wzniesiono tu budynek szkolny, być może z wykorzystaniem zamkowych fundamentów. W części południowo-wschodniej wyspy widoczne były do niedawna ceglano - kamienne mury. Materialnie obiekt nie istnieje. Obecnie w tym miejscu, w budynku dawnej szkoły, mieszczą się pomieszczenia administracji samorządowej.

Niepart

KOŚCIÓŁ P.W. ŚWIĘTYCH APOSTOŁÓW PIOTRA I PAWŁA

Usytuowany jest w centralnej części wsi przy drodze prowadzącej do Gogolewa. Pierwszy kościół, być może drewniany, fundowany był prawdopodobnie w 1240 r. przez Pawła Grzymałę, ówczesnego biskupa poznańskiego. ok. 1500 r. zastąpiono go kościołem murowanym z fundacji Rosnowskich. Po pożarze w 1904 r., staraniem parafian oraz hr. Wiktora Czarneckiego z Gogolewa, który pokrył 2/3 kosztów budowy, w latach 1904-1907 wzniesiono kościół obecny.

Kościół neogotycki, orientowany, murowany, wzniesiony na planie krzyża łacińskiego, jednonawowy z jednoosiowym transeptem oraz trójbocznie zamkniętym, nieco węższym i niższym od nawy, prezbiterium, do którego symetrycznie przylegają trójbocznie zamknięte niższe przybudówki - od północy loża patronacka hrabiów Czarneckich wraz z ich kryptą grobową, a od południa zakrystia. Przy zachodniej ścianie północnego skrzydła transeptu, w narożniku znajduje się niska trójbocznie zamknięta dobudówka, niegdyś pełniąca rolę kostnicy. Od strony zachodniej do nawy przylega pięciokondygnacyjna wieża, wzniesiona na planie kwadratu, której szczyt wieńczy neogotycka attyka z pinaklami w narożach. Po jej północnej stronie, w narożu znajduje

się półkolista wieżyczka mieszcząca kręte schody wiodące na chór. Nawa i transept nakryte są stromymi dachami dwuspadowymi, prezbiterium posiada dach wielospadowy o tej samej wysokości co nawa, a niższe przybudówki własne dachy wielospadowe. Dachy pokryte są dachówką typu mnich-mniszka. Ostrosłupowy hełm wieży oraz sygnaturkę na skrzyżowaniu transeptu z nawą pokryto blachą cynkową. Elewacje z bogatą ceglana i ceramiczną dekoracją. Stan zachowania dobry.

RUINY DWORU OBRONNEGO

Ruiny w stylu gotyckim z ok. 1400 r. położone są na sztucznej wysepce otoczonej fosą, z groblą od strony północnej. Dwór składał się z jednotraktowego budynku mieszkalnego przy zachodnim brzegu wyspy oraz z kwadratowego dziedzińca. Jeszcze w 1751 r. budynek był wzmiankowany jako dwupiętrowy i niezamieszkały. Obecnie zachowany jedynie jest fragment przyziemia złożonego z trzech równoległych, sklepionych kolebkowo pomieszczeń. Obiekt niezabezpieczony przed dalszą dewastacją.

Pijanowice

ZESPÓŁ PAŁACOWO-PARKOWY

Pałac zbudowany ok. 1900 r. przez ówczesnego właściciela majątku Waltera Conde. Około 1914 r. został rozbudowany od strony północnej oraz wzbogacony o portyk z podjazdem przed głównym wejściem. Pałac wzniesiony na planie odwróconej litery „L”, z okrągłą wieżą w narożniku. Murowany z cegły, częściowo otynkowany, na podmurówce z kamienia. Północna część w swojej północnej elewacji posiada dwuosiowy ryzalit zwieńczony trójkątną wystawką. Południowa bryła dworu składa się z niższego korpusu nakrytego dachem dwuspadowym i prostopadłej, wyższej części od południa, z poddaszem, nakrytej dachem dwuspadowym. W południowej elewacji tej wysokiej części znajduje się wąski jednoosiowy ryzalit, zwieńczony trójkątnym daszkiem. W elewacji ogrodowej bryła korpusu jest poszerzona i zrównana szerokością z wyższą częścią, tworząc coś w rodzaju sutereny z balkonem, natomiast jej dach łączy się z dwuspadowym dachem korpusu. Wspomniany korpus, czyli główna – trójosiowa, parterowa część ma od frontu wejście pośrodku, nad którym wznosi się dwuosiowa wystawka zwieńczona trójkątnie. Po bokach tej wystawki znajdują się dwie facjatki z naczółkowymi daszkami. Wejście osłonięte jest wysuniętym daszkiem, dźwiganym od frontu przez dwie pary filarów po bokach, pod którym przechodzi także podjazd do budynku. W elewacjach dworu zastosowano motyw muru pruskiego, wykonany z cegły

w otynkowanych płaszczyznach. Podobnie wykonano obramienia okien. Dach wyższej części południowej wysunięty w postaci okapu, wsparty na kroksztynach. Obiekt zachowany w dostatecznym stanie.

Park o powierzchni 2,46 ha pochodzi z 1 poł. XIX wieku. W jego centrum znajduje się staw. Wschodnia partia parku starsza, z zachowanym częściowo starym drzewostanem złożonym głównie dębu z szypułkowego, lipy drobnolistnej i jesionu wyniosłego. Stan zachowania dostateczny.

Spichlerz zbudowany ok. 1900 r., murowany z cegły, nietynkowany, dwukondygnacyjny z użytkowym poddaszem. Dach dwuspadowy kryty dachówką. Budynek wzniesiony na planie prostokąta. Elewacje symetryczne, trzyosiowe, podzielone lizenami i gzymsami kordonowymi. Stan dostateczny.

Potarzyca

ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY

Założenie dworskie zostało usytuowane w południowo-wschodniej części wsi, po południowej stronie drogi z Krobi do Kobylina. Składa się z części rezydencjonalnej i folwarcznej. Zespół rezydencjonalny złożony z dworu i parku zajmuje północno-wschodnią część założenia.

Dwór zbudowany po roku 1900, z fasadą zwróconą na zachód, murowany, jednokondygnacyjny z użytkowym poddaszem, wysoko podpiwniczony, nakryty dachem dwuspadowym. Wzniesiony na planie prostokąta. W połaci dachu nad wejściem szeroka wystawka. Otwory okienne zamknięte łukiem odcinkowym. Utrzymany w dostatecznym stanie (nowe pokrycie dachu).

Park w stanie szczątkowym, ze znacznie przetrzebionym drzewostanem, całkowicie zatartym układem komunikacyjnym i kompozycyjnym wymaga prac rewaloryzacyjnych i wprowadzenia nowych nasadzeń drzew i krzewów.

Zespół folwarczny składa się z podwórze gospodarczego i kolonii domów pracowników folwarcznych. Dziedziniec usytuowany na zachód i południe od parku, na rzucie litery „L”, niegdyś podzielony na dwa wnętrza. Dawne budynki folwarczne zostały gruntownie przebudowane w okresie międzywojennym, częściowo zaś na

miejsu starych obiektów wzniesiono nowe. W pierzei zachodniej obecnie trzy połączone budynki – obory, dawnej stajni i chlewu, pochodzące z k. XIX w. Wszystkie murowane z cegły, jednokondygnacyjne, nakryte dwuspadowymi dachami, o elewacjach tynkowanych, z zamkniętymi odcinkowo otworami. Zachowane w dostatecznym stanie.

Pudliszki

ZESPÓŁ PAŁACOWO-PARKOWY

Pałac został zbudowany ok. 1823 r., po przejęciu dóbr przez Józefa Łubieńskiego. Klasycystyczny, przebudowany w 3 ćw. XIX wieku. Wnętrza przekształcone w końcu XIX w. i po 1945 roku, elewacje po roku 1957. Budynek fasadą zwrócony na południowy wschód, murowany, podpiwniczony, dwukondygnacyjny, nakryty czterospadowym dachem pokrytym dachówką. Na osi elewacji frontowej i tylnej pozorne, trójosiowe ryzality rozczłonkowane pilastrami, zwieńczone trójkątnymi frontonami. Elewacje budynku tynkowane, pierwotnie boniowane i opięte pilastrami w wielkim porządku, obecnie gładkie. Obiekt od lat nieużytkowany, niszczeje. Wraz z częścią parku jest własnością prywatną.

Park krajobrazowy o powierzchni 4,52 ha, z 1 poł. XIX w. z późniejszymi uzupełnieniami. Zespół zieleni o nieregularnym układzie, ze stawem z wyspą (pozostałość fosy) porośniętą drzewami liściastymi oraz górką widokową w zachodniej części parku. Park częściowo ograniczony współczesnymi ogrodzeniami z płyt betonowych i siatki. Od północy park graniczy z współczesnym stadionem z rzędem topoli. Zachowany drzewostan stanowi częściowo nasadzenia XX-wieczne. Przeważają klony, lipy, jesiony i kasztanowce. Ze starodrzewu pomnikowe okazy wiązów polnych, platanów klonolistnych i buków. Na wschód od pałacu, przy południowo-wschodniej granicy parku usytuowany jest pomnik Adama Mickiewicza z 1856 r.

Rogowo

ZESPÓŁ PAŁACOWO-PARKOWY

Pałac zbudowany na pocz. XX w., na miejscu starszego dworu, widocznego na mapie z końca XIX wieku. Forma pałacu i elementy zdobnicze sięgają do późnego baroku, klasycyzmu i secesji. Budynek zwrócony fasadą na zachód, murowany z cegły, podpiwniczony, dwukondygnacyjny, nakryty dachem czterospadowym z belwederem na środku kalenicy. Wzniesiony na planie prostokąta. W 14-osiowej fasadzie akcentem

dominującym jest taras, a nad nim szeroki balkon wsparty na dwóch trójbocznych alkierzach. Alkierze te przechodzą ku górze w dwa nieznaczące ryzality, zwieńczone trójkątnymi frontonami. W elewacji ogrodowej znajduje się szeroki taras/podjazd, na który prowadzi wyjście osłonięte trójkątnym daszkiem wspartym na czterech kolumnach. W elewacjach szczytowych znajdują się: parterowa przybudówka, a z drugiej strony pałacu oszklona, półokrągła weranda dźwigająca balkon, ujęta wąskimi parterowymi przybudówkami nakrytymi trójkątnymi daszkami. Obiekt przystosowany na potrzeby Domu Pomocy Społecznej. Utrzymany w dobrym stanie.

Park krajobrazowy, o powierzchni 3,9 ha, pochodzący z XIX w., układ kompozycyjny zniekształcony przez wprowadzenie współczesnej zabudowy na potrzeby pensjonariuszy DPS-u. Park na bieżąco pielęgnowany.

GMINA PĘPOWO

Chocieszewice

ZESPÓŁ PAŁACOWO-PARKOWY

Pałac późnobarokowy. Budynek wzniesiony na planie przypominającym odwróconą literę „C” gdzie krótsze ramiona tej litery stanowią boczne, mocno ryzalitowane w stos. do korpusu przybudówki. Niejako wydłużeniem tego rzutu są oficyny rozmieszczone symetrycznie wzgl. osi pałacu, połączone z jego bryłą (z przybudówkami) za pomocą ukośnie umieszczonych bram. Park również skomponowany jest symetrycznie, a główna oś symetrii całego założenia stanowi kierunek N/NW-E/SE, przy czym fasada skierowana jest na płn./płn. zachód. Korpus główny jest piętrowy, nakryty łamanym dachem mansardowym z lukarnami. Przybudówki (czy też pawilony) są parterowe, nakryte analogicznymi dachami jak korpus, złożonymi z 3 segmentów każdy. W 11-osiowej fasadzie 3-osiowy ryzalit zwieńczony trójkątnym frontonem, za którym góruje okazała wystawka. Wejście główne osłonięte arkadowym gankiem dźwigającym balkon. W elewacji ogrodowej ryzalit jak w fasadzie z tym, że w formie portyku wielkiego porządku, zwieńczony szczytem z rokokowym kartuszem. Po bokach tej elewacji dwie ozdobne, narożnikowe wieżyczki ryzalitowane w stos. do korpusu.

We wnętrzach zachowała się częściowo stolarka z rzeźbionymi obramowaniami drzwi, w sali recepcyjnej na podłodze oryginalny parkiet. Na piętrze zachowane malowidła: panoramiczne C. V. Haffena oraz pejzażowe Begasa Parmantiera z XIX w.

Park z XVIII / XIX w. o pow. ok. 17 ha. Park pomimo dobrego stanu i swoich walorów historycznych oraz dendrologicznych nie posiada samodzielnej działki ewidencyjnej, a na jego obszar składa się kilka różnych działek, zarówno w części głównej, jak i od frontu oraz od strony północnej. Do pałacu prowadzi aleja lipowa z kamiennym posągami kobiety.

Gębice

ZESPÓŁ PAŁACOWO-PARKOWY

Pałac klasycystyczny. Budynek wzniesiony na planie prostokąta, w dłuższej osi WzN-EzS, fasadą zwrócony na SzW, czyli południe z lekkim odchyleniem na zach.; piętrowy, nakryty czterospadowym dachem, z trójkondygnacyjną wieżą dostawioną od str. wschodniej na niskiej, parterowej przybudówce. Druga, piętrowa przybudówka znajduje się od str. zachodniej. Fasadę akcentuje 4-kolumnowy portyk joński wielkiego porządku, dźwigający wraz z 4. przyściennymi filarami okazały trójkątny fronton. Na frontonie znajduje się kartusz z herbem Gorzeńskich – Nałęcz, zaś wieńczą go rzeźbione panoplia. Wewnątrz portyku, pod frontonem przechodzi półkolisty podjazd. Elewację ogrodową akcentuje centralnie umieszczony ryzalit, wybudowany na rzucie połowy oktagonu.

Park zachowany jest w dawnych granicach z przeł. XIX i XX w. Na uwagę zasługuje obelisk ku pamięci Ludwika Mycielskiego, poległego w powstaniu styczniowym oraz 27 drzew uznanych za pomniki przyrody

Pępowo

KOŚCIÓŁ PARAFIALNY PW. ŚW. JADWIGI

Pierwotny zbudowany został w XV w. jako drewniana konstrukcja. Budowę murowanej świątyni zakończono w 1625 r, która uzyskała styl późnogotycki. W 1734 wichura zerwała dach kościoła i częściowo uszkodziła wieżę, która została odbudowana dopiero w 1830 roku przez Józefa Mycielskiego. W tym samym roku dobudowano dwie

boczne nawy, zakrystię i kaplicę w stylu neogotyckim według projektu Franciszka Marii Lanciego. Wnętrze kościoła utrzymane jest natomiast w stylu barokowym.

Przy kościele parafialnym znajduje się plebania. Ten późnobarokowy budynek został wybudowany w 1774 roku. Obecnie jest odnowiony: otynkowany, pomalowany i pokryty nowym dachem. Obok kościoła znajduje się także pobudowany w latach dwudziestych XIX w. przytułek dla chorych i ubogich zwany "szpitalikiem". Stał on się w 1918 r. miejscem zbiórki mieszkańców Pępowa wyruszających do powstania wielkopolskiego. W tym samym czasie niedaleko kościoła wybudowano pocztę, w której obecnie mieści się Urząd Gminy.

ZESPÓŁ PAŁACOWO-PARKOWY

Pałac zbudowany w latach 1760-1780 dla Józefa Mycielskiego. W okresie międzywojennym właścicielem był Joachim v. Oertzen, którego rodzina posiadała ten majątek od ok. 100 lat. Administratorem był Maks Krueger.

Budynek późnobarokowy, składa się z korpusu głównego, dwóch pawilonów oraz dwóch oficyn połączonych ukośnymi bramami. Korpus główny piętrowy z trzyosiowym obustronnym ryzalitem, przykrytym dachem mansardowym. Ryzalit zwieńczony trójkątnym frontonem od strony ogrodu szczyt z kartuszem rokokowym. We wnętrzach zachowało się kilka rzeźbionych fragmentów ołtarza służących jako obramowanie drzwi. Zachował się parkiet Sali recepcyjnej. Na pierwszym piętrze malowidło panoramiczne z 1880 roku pędzla C.V. Hafftena oraz pejzażowe z XIX w. Begasa Parmentiera. Po II wojnie światowej mieściła się w nim szkoła podstawowa i ośrodek zdrowia.

Park geometryczny z XVIII w. o powierzchni 17 ha. Aleja lipowa z kamiennym posągami kobiety, prowadząca do pałacu. Zabudowania gospodarcze w okresie międzywojennym: gorzelnia, płatkarnia, mleczarnia i tartak.

Skoraszewice

ZESPÓŁ PAŁACOWO-PARKOWY

Pałac klasycystyczny. Budynek po rozbudowie (dobudowa łącznika z oficyną), dzięki której jego rzut przypomina teraz obróconą w poziomie literę „C” dostawioną od góry do wydłużonego prostokąta (bryły głównej), rozciągającego się dłuższą osią w kier.

W-E i fasadą skierowanego na południe. Rzeczony korpus główny jest parterowy, podpiwniczony, nakryty wielospadowym (w części środkowej mansardowym) dachem, z licznymi facjatkami dookoła. Po bokach fasady nieznacznie wysunięte alkierze ujęte półkolumnami. Elementem dominującym w 11-osiowej fasadzie jest 4-kolumnowy portyk wielkiego porządku dźwigający trójkątny fronton z oculusem. Do wejścia prowadzą szerokie schody ujęte stopniowanymi murkami.

Oficina piętrowa, nakryta czterospadowym dachem, z nieznacznym ryzalitem od strony północnej, zwieńczonym trójkątnym szczytem. Ryzalit zdobiony dwoma parami pilastrów po bokach, ujmujących drzwi wejściowe i drzwi (?) na piętrze.

Park z XIX w. o pow. 9,1 ha. Park oraz cały zespół pałacowy w Skoraszewicach zachował się w swoich dawnych granicach i na przestrzeni 80 lat nie uległ większym przeobrażeniom. W jego części niegdyś znajdował się sad owocowy, po którym został pusty plac w pld.-wschodnim narożniku.

GMINA PIASKI

Bodzewko

SPICHLERZ FOLWARCZNY

Budynek wzniesiony w latach 1850-1880 na terenie podwórza folwarcznego. Wolnostojący, murowany z cegły, otynkowany, posadowiony na podmurówce z kamienia polnego, z ceglana rolką na wierzchu. Dwukondygnacyjny, podpiwniczony, nakryty dachem naczółkowym, dwuspadowym, krytym dachówką, z użytkowym poddaszem. Stropy drewniane, belkowe, wsparte rzędem drewnianych stolców. Podłogi drewniane. Schody wewnętrzne drewniane, drabiniaste, z balustradą, zewnętrzne z cegły. Otwory okienne zamknięte prosto, nie przeszklone, okratowane, z drewnianymi okiennicami od wewnątrz. Otwory drzwiowe zamknięte prosto, jednoskrzydłowe, deskowe. Główne drzwi wejściowe klepkowe, dwuwarstwowe, o układzie klepek romboidalnym, nabite ćwiekami. Bryła budynku zwarta, elewacje płasko opracowane, poszczególne kondygnacje wydzielone płaskim gzymsem. Elewacje szczytowe dwuosiowe, elewacje frontowe pięciosiowe. Budynek jest charakterystycznym dla południowej Wielkopolski przykładem XIX-wiecznych, murowanych spichlerzy folwarcznych.

Bodzewo

ZESPÓŁ PAŁACOWO-PARKOWY W BODZEWIE

Położony w centrum wsi. W skład zespołu wchodzi park krajobrazowy z 2 poł. XIX w. oraz pałac z 1900-1915 r. usytuowany we wschodniej części parku. Pałac dwukondygnacyjny, podpiwniczony, wzniesiony na rzucie prostokąta, o zwartej, prostej bryle. Posadowiony na wysokim cokole, murowany, z cegły, otynkowany, nakryty dachem krytym dachówką. Elewacje symetryczne, frontowa i tylna ośmioosiowe, na osiach otwory okienne. Na osi symetrii elewacji ogrodowej półkolisty taras z balustradą i schodami prowadzącymi do ogrodu oraz 4 filarami wspierającymi balkon II kondygnacji. W połaci dachu dwuosiowa mansarda zwieńczona trójkątnym frontonem. Na osi wejście do budynku poprzedzone portykiem. Pałac o skromnym wystroju architektonicznym, prezentuje typ prowincjonalnego budownictwa o charakterze rezydencjonalnym. Pałac wzniesiony został z inicjatywy Fundacji Dla Wdów i Sierot Po Pastorach Niemieckich. Po II wojnie światowej pełnił funkcję przytułku, od lat 50. XX w. znajduje się w nim Dom Dziecka.

Na zachód od pałacu rozciąga się niewielki park o charakterze krajobrazowym. Zadrzewienie parkowe występuje wokół jego granic, w centrum parku rozległa polana. W starodrzewie parkowym występują dęby, lipy i kasztanowce.

DWA SPICHLERZE - NAJCENNIJSZE ELEMENTY ZESPOŁU FOLWARCZNEGO

Budynek starszego spichlerza z 1850 r. usytuowany jest przy podwórzu folwarcznym bliżej pałacu. Obiekt wolnostojący, założony na rzucie prostokąta, murowany, z cegły, otynkowany. Budynek trójkondygnacyjny, nakryty dachem dwuspadowym kryty dachówką, z użytkowym poddaszem, podpiwniczony. Na podmurówce z kamienia polnego łamanego z ceglaną rolką na wierzchu posadowione są ceglane ściany. Sklepienie piwnicy kolebkowe, na pozostałych kondygnacjach stropy drewniane, belkowe, wsparte rzędem drewnianych stolców. Podłogi drewniane, deskowe. Schody zewnętrzne, poprzedzające główne wejście, z cegieł, z metalową balustradą, wewnętrzne drewniane, drabiniaste. Otwory okienne zróżnicowane, w opaskach. W piwnicy i w I kondygnacji zamknięte prosto, w II kondygnacji zamknięte łukiem pełnym, w III odcinkiem łuku. Część otworów przeszklona, część z wewnętrznymi okiennicami. Otwory drzwiowe zamknięte prosto, z drzwiami drewnianymi. Główne drzwi obite blachą zdobioną ukośną kratownicą. Bryła budynku

zwarta, elewacje szczytowe 2 osiowe z blendami okiennymi, pozostałe elewacje 5 osiowe z oknami. Kondygnacje wydzielone podwójnym gzymsem prostym. Na osi symetrii pseudoryzalit z otworem drzwiowym podkreślonym rodzajem tympanonu. Obiekt charakterystyczny dla budynków spichrzowych z 1 poł. XIX w. wykorzystujących wpływy architektury klasycystycznej.

Drugi spichlerz, z 1908 r., usytuowany nieco dalej od pałacu, w ciągu zabudowy gospodarczej podwórza. Wzniesiony na rzucie prostokąta, pierwotnie dwuprzejazdowy, niepodpiwniczony, trójkondygnacyjny, z użytkowym poddaszem, nakryty spłaszczonym dachem dwuspadowym krytym papą. Murowany, z cegły, o wążku krzyżowym, nieotynkowany. Stropy drewniane, wsparte na 2 rzędach stolców. Podłogi drewniane, deskowe, schody drewniane z balustradami. Otwory okienne zamknięte odcinkiem łuku. Okna dwuskrzydłowe, okratowane. Wrota drewniane dwuskrzydłowe, zamknięte odcinkiem łuku. Brył budynku zwarta, prosta. Elewacja szczytowa gładka. Kondygnacje wydzielone gzymсами. Obiekt w swojej bryle, rozwiązaniu elewacji i detalach architektonicznych jest typowy dla XX-wiecznej zabudowy folwarcznej.

Głogówko

ZESPÓŁ KLASZTORNY KONGREGACJI ORATORIUM ŚW. FILIPA NERI NA ŚWIĘTEJ GÓRZE

Tradycja Świętej Góry jako miejsca kultu Maryjnego sięga XV wieku. Istniała tu wówczas kaplica, później szachulcowy kościółek. Po sprowadzeniu w XVII w. Filipinów rozpoczęto budowę drewnianego klasztoru.

Zespół budynków barokowych i późnobarokowych, wzniesionych z fundacji Adama Konarzewskiego i jego następców, złożony jest z kościoła – Sanktuarium Matki Bożej Świętogórskiej Róży Duchownej, połączonego z nim korytarzowym przejściem klasztoru, ogrodu z bramami, dawnego szpitala, kaplicy przy cudownym źródle oraz (na terenie gm. Gostyń) u stóp wzniesienia budynków dawnego zajazdu zw. Nadolnikiem.

Kościół wznoszony z przerwami w latach 1675-1758 na wzór kościoła Santa Maria della Salute w Wenecji, wg. projektu Baltazara Longheny (?) i Pompeo Ferrariego (kopuła). W budowie uczestniczyli m. in. arch. Jerzy i Jan Catenaci. Monumentalna barokowa świątynia wzniesiona została na planie centralnym. Do ośmiobocznej nawy z

obejściem przylega prostokątne prezbiterium i 6 kaplic bocznych. Nad nawą wznosi się posadowiona na bębnie kopuła. Kaplice nakryte są kolebkami, a obejście – sklepieniami krzyżowymi. Kopułę zdobią freski Jerzego Wilhelma Neunhertza z 1746 r., pokazujące sceny z życia św. Filipa Neri. Zewnątrz fasada zachodnia i wschodnia ściana prezbiterium zwieńczone wieżyczkami o blaszanych hełmach z arkadowymi prześwitami. Fasada rozcłódkowana kolumnami dźwigającymi przełamujące się belkowanie; na osi portal flankowany kolumnkami; ponad nim i po bokach nisze w ozdobnych obramieniach z kamiennymi rzeźbami. Kopuła na wysokim opilastrowanym tamburze, czasza kryta blachą miedzianą zwieńczona smukłą latarnią nakrytą bogato profilowanym hełmem. Elewacje kaplic podzielone belkowaniem na dwie kondygnacje zwieńczone trójkątnymi szczytami. Przed kruchtą taras z ażurową balustradą dostępny przez troje promieniście założonych schodów. Bogate – głównie barokowe i rokokowe – jest wyposażenie wnętrza świątyni. W ołtarzu głównym z 1. poł. XVIII w. znajduje się cudowny obraz Matki Boskiej z 1540 r., wykonany temperą na desce, z panoramą Gostynia w tle. Ozdobne ołtarze znajdują się także w kaplicach bocznych. W zakrystii uwagę zwracają rokokowe meble, harmonijnie skomponowane z architekturą wnętrza. Pod kościołem znajdują się krypty grobowe.

Mur kościelny z ok. poł. XVIII w. ceglany, nieotynkowany, rozcłódkowany lizenami i płycinami. Otwór bramny flankowany filarami z przerwanym falistym frontonem, na którym kamienne figury Wiary i Nadziei; między filarami krata nadświetla. Po bokach bramy przejścia zamknięte arkadami.

Klasztor wzniesiony w latach 1732-1748 wg. projektu arch. Pompeo Ferrariego. Murowany, piętrowy, na rzucie czworoboku zamykającego kwadratowy wirydarz, który otaczają na obu kondygnacjach krużganki nakryte sklepieniami kolebkowo-krzyżowymi i kolebkowymi. Od zewnątrz elewacje rozcłódkowane lizenami a narożniki skrzydeł opilastrowane. W elewacji frontowej ściany czołowe skrzydeł bocznych pozornie zryzalitowane, zwieńczone wolutowymi szczytami. Na osi kwadratowa wieżyczka o ściętych narożach zwieńczona blaszanym hełmem z prześwitem arkadowym. Portal główny ujęty kolumnami, zwieńczony belkowaniem i oknem w dekoracyjnym obramieniu. W wirydarzu klasztornym, pośrodku studnia przykryta drewnianym ośmiobocznym dachem zwieńczonym cebulasto, wspartym na ośmiu filarkach. Na iglicy choraławka z datą 1657 r.

Mur klasztoru z bramą wjazdową z 2 poł. XVIII w. o koszowym łuku arkady zaakcentowanym parą ukośnie ustawionych filarków, w których półkoliste wnęki. Sień przejazdowa kryta drewnianym belkowanym stropem.

Dawny szpital zbudowany w XVIII w. murowany, parterowy, na rzucie wydłużonego prostokąta z dwiema sieniami na przestrzał, zwieńczony czterospadowym dachem. W elewacji frontowej dwie wystawki szczytowe.

Kaplica murowana, na rzucie prostokąta, nakryta dachem dwuspadowym z ośmioboczną wieżyczką. Przed kaplicą mur z 1781 r. zbudowany w czworobok ze studnią w cylindrycznym obmurowaniu przykrytym stożkowym daszkiem z popiersem św. Tomasza.

Dawny zajazd klasztorny, tzw. Nadolnik zbudowano w 2 poł. XVIII w. Złożony z domu mieszkalnego i dawnej stajni. Główny budynek mieszkalny na rzucie prostokąta, z sienią na osi, nakryty dachem mansardowym. Stajnia, ob. dom nakryta dachem czterospadowym.

Na mocy rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 26 lutego 2008 r. zespół klasztorny na Świętej Górze został wpisany na listę pomników historii ze względu na wartości historyczne, przestrzenne, architektoniczne i artystyczne oraz wartości niematerialne zespołu, który przetrwał jako jednolity stylowo i jest wyjątkowym przykładem pełnego baroku włoskiego w Polsce.

Grabonóg

ZESPÓŁ DWORSKI

W skład zespołu wchodzi dawny dwór, który później stał się oficyną, jeden z budynków gospodarczych (lamus) w jego sąsiedztwie oraz park.

Dwór zbudowany został zapewne już ok. 1800 r. Klasycystyczny. Drewniany, konstrukcji szkieletowej wypełnionej gliną i cegłą, otynkowany. Wzniesiony na planie prostokąta, parterowy, pięcioosiowy, z niewielką przybudówką. W fasadzie frontowej wydatny piętrowy ryzalit. Naroża boniowane. Elewacja ryzalitu ujęta dwiema parami drewnianych pilastrów podtrzymujących belkowanie doryckie, zwieńczona trójkątnym przyczółkiem. Dach czterospadowy, kryty gontem. Układ wnętrza niesymetryczny,

częściowo zmieniony, w ryzalicie się z parą drewnianych kolumniek podtrzymujących strop. W dworze mieści się dziś Muzeum im. bł. E. Bojanowskiego.

Dwór otacza niewielki XIX-wieczny park w stylu krajobrazowym. Na wschód od dworu położony jest lamus, dawny dworski budynek gospodarczy z 1 poł. XIX w. Murowany, otynkowany, parterowy, podpiwniczony, kryty dachem naczółkowym. Wzniesiony na planie prostokąta, o elewacjach ożywionych boniowaniem oraz czworobocznymi i półkolistymi płycinami.

Piaski

ZESPÓŁ DAWNEGO KOŚCIOŁA EWANGELICKIEGO

Zabytkowy zespół sakralny tworzą: kościół, dawny cmentarz przykościelny i dzwonnica.

Kościół parafialny pw. Niepokalanego Serca Maryi został zbudowany w latach 1775 - 1782 z fundacji ówczesnego właściciela miasta Karola Koszutkiego jako luterański. Orientowany, konstrukcji szkieletowej wypełnionej gliną i cegłą, otynkowany, z dachem dwuspadowym. Salowy, z prezbiterium zamkniętym wielobocznie i kwadratową wieżą od zachodu krytą blaszanym hełmem z czworoboczną drewnianą latarnią. Wewnątrz dwukondygnacyjne empory.

Dzwonnica z 1 poł. XIX w., drewniana, oszalowana. Wzniesiona na planie kwadratu, ściany lekko pochyłe, dach namiotowy kryty gontem.

Ewangelicki zbór okala dawny cmentarz przykościelny, użytkowany do 1945 r., później przekształcony w park. Wzdłuż jego zachodniej granicy zachował się fragment zabytkowego ceglanego muru ogrodzeniowego z bramą.

ZESPÓŁ SZPITALA I KLASZTORU OO. BONIFRATRÓW(PIASKI-MARYSIN)

Neogotycki zespół szpitala i klasztoru oo. Bonifratrów w Piaskach-Marysinie, zaprojektowany przez architektów wrocławskich z udziałem lokalnych budowniczych stanowi zwarte i jednorodne stylowo założenie przestrzenno-architektoniczne doskonale współgrające z rozwiązana kwestią funkcjonalno-użytkową.

Obiekty budowlane skupione są głównie wokół prostokątnego dziedzińca, z których dominującą rolę odgrywa budynek szpitala i klasztoru wraz z przylegającą do

niego kaplicą. Po stronie południowej dziedzica usytuowane są zabudowania mieszkalno-gospodarcze. Na wschód od kompleksu zabudowań, na stoku skarpy rozciąga się park przyklasztorny z cmentarzem. Budynek zespołu murowane, na kamienno-ceglanych cokołach, nieotynkowane, oblicowane cegłą klinkierową, przykryte dachami dwuspadowymi, krytymi dachówką. Budynek szpitala i klasztoru założony na rzucie litery H, podpiwniczony, dwukondygnacyjny z użytkowym poddaszem. Fasada jedenastoosiowa z umieszczonym z boku ostrołukowym portalem, środkowa część elewacji podkreślona międzyokiennymi lizenami, w partii dachu zwieńczona szczytem z ostrołukową, schodkową blendą i niszą z figurą. Okna umieszczone w płytkich niszach, zamknięte łukami odcinkowymi, z powtarzającymi ich bieg odcinkami gzymsów nadokiennych. Kondygnacje dzielone gzymsami kordonowymi z cegły na kant, gzymsy koronujący arkadkowy. W dachach wystawki. Kaplica - orientowana, założona na rzucie prostokąta, dwuprzęsłowa z chorem i zamkniętym trójbocznie prezbiterium, oszkarpowana. Sklepienie krzyżowe wsparte na dwóch filarach, okna ostrołukowe. W części zachodniej dachu murowana sygnaturka. Wyposażenie neogotyckie, w oknach prezbiterium figuralne witraże. Pozostałe zabudowania mieszkalno-gospodarcze i szpitalne jedno- i dwukondygnacyjne z detalem architektonicznym będącym powtórzeniem i uproszczeniem form z budynku głównego.

Położony na wschód od zabudowań, na skarpie, las w k. XIX i 1 ćw. XX w przekształcony został w park przyklasztorny z drzewostanem sosnowym uzupełnionym innymi gatunkami drzew (m.in. kasztanowce, dęby, lipy). Stanowi park typu leśnego. Na jego terenie w k. XIX w założono cmentarz zakonny z zachowanymi m.in. nagrobkami braci Bonifratrów z lat 1932-78 i księży emerytów z 1 poł. XX w.

Podrzecze

ZESPÓŁ PAŁACOWY WRAZ Z ELEMENTAMI KOLONII MIESZKALNEJ

Pałac wzniesiony ok. 1848 r., w stylu neogotyckim, dla Mikołaja Beliny-Węsierskiego, usytuowany jest w centralnej części rozległego parku krajobrazowego. Murowany z cegły, na cokole licowanym kamieniem, nieotynkowany, w całości podpiwniczony. Plan niesymetryczny, oparty o prostokąt, z ryzalitem na osi głównego wejścia, z dostawionym do niego portykiem w przyziemiu z ostrołukowymi arkadami i narożnymi filarami ujętymi szkarpami. W narożu, na prawo od wejścia trójkondygnacyjna wieża na planie sześciokąta zwieńczona ażurową balustradą ze sterczynami, mieszcząca klatkę schodową. W elewacji tylnej dwa pięcioboczne ryzality o

zróżnicowanych wielkościach, kolejny prostokątny przy ścianie bocznej. Po lewej stronie od wejścia kolejny pięcioboczny ryzalit z tarasem. Bryła rozczłonkowana o zróżnicowanej wysokości. Zasadniczo jednokondygnacyjowa z niewysokim poddaszem i podpiwniczeniem. Wieża oraz ryzalit w sąsiednim narożniku zwieńczone attykami. Część środkowa elewacji ogrodowej ze schodkowym szczytem. W części dachu liczne, ozdobne kominy. Elewacja frontowa dziesięcioosiowa, niesymetryczna.

Park w niezmiennym układzie. Przecięty w połowie drogą dojazdową do pałacu (i dalej na podwórze folwarczne), przed którym usytuowano owalny zajazd. W drzewostanie dominuje jesion, od strony frontowej pałacu drzewa liczniejsze i starsze. Ścieżki spacerowe zatarte, z tyłu pałacu ich brak, a park przechodzi w łąkę.

Na zachód od zespołu pałacowo-parkowego, za drogą, mieściła się kolonia mieszkalna pracowników folwarcznych. Dwa domy, nr 4 i 5, zostały objęte ochroną konserwatorską. Budynek nr 4 (dwojak) murowany, otynkowany, parterowy z użytkowym poddaszem. Kryty dachem czterospadowym, uskokowym z wysuniętym okapem i wycinanymi kroksztynami. Na osi fasady drewniany ganek w formie trójkolumnowego portyku wspierającego oszalowany szczyt. Budynek nr 5 (czworak) murowany, parterowy, z użytkowym poddaszem, otynkowany. Kryty dachem mansardowym z wysuniętym okapem na wycinanych kroksztynach. W dachu od frontu wystawka zamknięta trójkątnym szczytem; po bokach w dolnej połaci dachu okna powiekowe. Oba budynki powstały na pocz. XX w. i są świadectwem charakterystycznego dla tego okresu „stylu dworkowego” w budownictwie.

Strzelce Wielkie

KOŚCIÓŁ PARAFIALNY PW. ŚW. MARCINA BISKUPA W STRZELCACH WIELKICH

Jest to najstarszy kościół w gminie Piaski. Pierwsza świątynia, drewniana, ufundowana została w 1389 r. Obecny kościół wzniesiono w latach 1487-90 staraniem biskupa poznańskiego Uriela Górki. Restaurowany przed 1686 r. W 1902-3 r. powiększony przez dobudowanie transeptu i prezbiterium z zakrystiami. Wieżę, w stylu romańskim, wysokości ok. 23 m, dobudowano w 1862 r. Kościół orientowany. Murowany z cegły, otynkowany. Nawa późnogotycka, czteroprzęsłowa, nakryta pozornym sklepieniem wspartym na drewnianych słupach. Zewnątrz oszkarpowany. Wnętrze świątyni obfituje w zabytkowe wyposażenie. Przy kościele warto zwrócić uwagę na grobowiec rodziny Stablewskich z XVIII w.

Szelejewo

ZESPÓŁ PAŁACOWY

Najstarszym obiektem w zespole jest barokowa kaplica położona na terenie parku, niedaleko pałacu. Ufundowana w 1647 r. przez Andrzeja Pogorzelskiego. Orientowana. Murowana, otynkowana. Salowa, zamknięta wielobocznie, zwieńczona stropem, z zakrystią i kruchtą. Dachy kryte gontem. Na nawie wieżyczka na sygnaturkę nakryta hełmem barokowym z wieloboczną latarnią.

Kolejnym zabytkowym budynkiem w parku jest pałac. Zbudowany w 1906 r. dla rodziny książąt Schonburg-Waldenburg jako pałacyk myśliwski w stylu angielskim. Murowany, otynkowany. Wzniesiony na planie wydłużonego prostokąta z, dostawionym po 1920 r., na osi czterokolumnowym portykiem z jońskimi kapitelami kolumn, z symetrycznym podjazdem z dwoma zejściami do parku. Przebudowa zmieniła styl obiektu na klasycystyczny. Dwukondygnacyjny, w całości podpiwniczony, na wysokim cokole, nakryty obecnie (po pożarze) płaskim czterosпадowym dachem. Portyk zwieńczony trójkątnym tympanonem, w którego tle schodkowy szczyt korpusu. Powyżej kartusz herbowy fundatorów. Elewacja frontowa ujęta boniowaniem po bokach.

Pałac otacza ok. 4 ha park ogrodzony murem. Powstał w XVIII w., ale jego obecny kształt ustalony został po wybudowaniu pałacu. Przed pałacem, od frontu, rozległa polana stanowiąca oś widokową. Z tyłu pałacu rozległy dziedziniec z klombem pośrodku. W parku rośnie blisko 40 gatunków drzew z podstawowym zadrzewieniem lipowym (37%), klonowym, jesionowym i dębowym. Wyjątkowo mały udział mają w parku drzewa iglaste (1%). W parku brak pomnikowych drzew, jeden taki okaz - dąb rośnie poza obecnym parkiem, przy dawnym dworze.

W pocz. XIX w. na terenie majątku wzniesiono dwa obiekty w stylu klasycystycznym: dawny dwór, później będący oficyną oraz spichlerz pomiędzy starym dworem a wybudowanym później nowym pałacem, kompozycyjnie związany z dworem. Dwór murowany, otynkowany, parterowy, z nowszymi przybudówkami przy ścianach szczytowych, na planie prostokąta. Od frontu ganek zwieńczony trójkątnym szczytem wspartym na dwóch kolumnach. Dach naczółkowy. Spichlerz murowany, otynkowany, piętrowy, z piwnicami sklepionymi kolebkowo. Od frontu trzyosiowy płytki ryzalit, w którym wejście ujęte w półkolumny. Między kondygnacjami profilowany gzyms. Bryłę spichlerza wieńczy dach naczółkowy

GMINA POGORZELA

Gumienice

WIATRAK PALTRAK

Jeden z niewielu zachowanych tego typu wiatraków w Wielkopolsce, jest obiektem ludowego budownictwa przemysłowego. Wiatrak posadowiony na podmurówce z cegły ceramicznej, pełnej, na planie koła, spoczywa na krótkiej drewnianej osi oraz na żelaznych rolkach obracających się po szynie położonej na okrągłym fundamencie. Budynek wiatraka wzniesiony na rzucie prostokąta zbliżonego do kwadratu o wymiarach 5,6 x 5,8 m. Bryła w kształcie wysokiego prostopadłościanu silnie rozszerzonego w dolnej części przyziemia, trzykondygnacyjna, nakryta wysokim dachem dwuspadowym z naczółkiem od strony ściany wietrznej. Ściany pierwotnego korpusu wiatraka konstrukcji szkieletowej, drewniane, oszalowane deskami, z masywniejszymi słupami narożnymi. Obecnie ściany korpusu głównego w poziomie parteru od wewnątrz wyłożone wtórnie twardymi płytami wiórowymi. Ściana od północy wtórnie obita blachą, ściana wietrzna w dolnej części obita blachą, a wyżej płytami z eternitu. Ściana południowa w przyziemiu obita blachą. Pokrycie dachu korpusu głównego wtórnie blachą falistą.

Kromolice

ZESPÓŁ PAŁACOWO-PARKOWY

Pałac powstał ok. 1860 r. na miejscu poprzedniego, drewnianego dworu. Pobudowany przez ówczesnego właściciela dominium kromolickiego Stanisława Modlibowskiego. Położony we wschodniej części wsi, na terenie parku, frontem zwrócony ku wschodowi. Wzniesiony na rzucie trzech przylegających i równoległych do siebie kwadratów, z których środkowy od frontu tworzy ryzalit z przylegającym gankiem kolumnowym w kształcie portyku (tworzący zadaszenie nad podjazdem), a od ogrodu wnękę. Pałac o cechach późnoklasycystycznych i neorenesansowych. Murowany z cegły ceramicznej, podpiwniczony, na ceglano-kamiennej podmurówce, dwukondygnacyjny, elewacje otynkowane, opracowane architektonicznie. Cztery elewacje szczytowe zamknięte trójkątnymi szczytami. Stan obiektu katastrofalny; zarwane stropy, zawalona więźba, częściowo zarwany dach, spękane i zawalone ściany,

brak tynków, podłóg, schodów, zniszczona i zdekompletowana stolarka okienna i drzwiowa. Własność prywatna.

Park założony w 2 poł. XIX w. o powierzchni 1,74 ha. Dawny układ kompozycyjny całkowicie zatarty. Drzewostan przetrzebiony. Pozostały dwie zwarte kępy drzew. Jedna, od strony frontowej pałacu, z drzewostanem w wieku 80-150 lat, ciągnie się pasem od wjazdu ku wschodowi przy ażurowym, zniszczonym murze ceglany, druga znajduje się w północno – zachodniej części parku. Wśród drzewostanu dominuje robinia akacjowa i jesion wyniosły. Trawniki zniszczone, ze zdziczałą warstwą zielną. Dawna część ogrodowa zdewastowana, porośnięta niewielkimi kępami drzew, częściowo obumarłymi, w warstwie krzewów liczne kępy bzu czarnego. Własność prywatna. Stan zachowania bardzo zły.

Pogorzela

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. MICHAŁA ARCHANIOŁA

Zespół kościelny usytuowany w centralnej części miasta, na zachód od Rynku, stoi na dawnym cmentarzu przykościelnym z XV w., założonym na planie nieregularnego wieloboku, który otoczony jest starym murem ceglany i częściowo współczesnym murem kamiennym. Wzdłuż granic obsadzony nielicznymi lipami. Kościół orientowany, trójnawowy, wzniesiony na planie krzyża łacińskiego, o ścienno-filarowym systemie konstrukcyjnym ścian, z transeptem, prezbiterium węższym od korpusu nawowego, do którego od wschodu przylega zakrystia tej samej szerokości, a od zachodu dwukondygnacyjna wieża na planie kwadratu, zakończona hełmem z latarnią. Bryła podpiwniczona, korpus nawowy, transept i prezbiterium jednokondygnacyjne, z poddaszami strychowymi, nakryte dwoma przecinającymi się stromymi dachami dwuspadowymi, pokrytymi ceramiczną dachówką karpiówką. Ściany murowane z cegły, pokryte tynkiem fakturowym, z barokowym detalem architektonicznym. Przy wschodnim szczycie prezbiterium mała, czworokątna wieżyczka sygnaturki nakryta dachem ośmiopłaciowym zwieńczonym hełmem cebulastym z kulą na iglicy. Przyległa od wschodu niższa bryła zakrystii dwukondygnacyjna, nakryta stromym dachem dwuspadowym, pokrytym ceramiczną dachówką karpiówką. Wewnątrz wśród wyposażenia ciekawy późnobarokowy ołtarz główny, murowany, w którego polu głównym obraz olejny świętego Michała Archanioła według Guida Reniego oraz obraz Świętej Trójcy.

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA EWANGELICKIEGO

Kościół ewangelicki zbudowany w latach 1860 - 1861 r. Obiekt jest dziełem berlińskiego architekta Friedricha Augusta Stülera. Rozbudowany w 1904 roku o przybudówki apsydy i dobudowaną pastorówkę. Świątynia jednonawowa, częściowo podpiwniczona, na rzucie prostokąta, od wschodu z niższym prezbiterium zamkniętym wielobocznie, po bokach ujętym w małe, niższe kwadratowe aneksy wsunięte między nawę i prezbiterium, przy czym południowa powiększona o przedsionek, była zakrystią. Północna, zaopatrzona we własne wyjście na zewnątrz, podpiwniczona, pełniła funkcję kaplicy. Bryła rozczłonkowana, poszczególne elementy nakryte dachami dwuspadowymi pokrytymi dachówką ceramiczną karpówką. Od zachodu czterokondygnacyjna wieża na planie kwadratu, z kruchtą w przyziemiu, wysunięta przed lico zachodniej ściany szczytowej, nakryta strzelistym hełmem w kształcie bardzo wysokiego - 15,5 m. - ostrosłupa, zwieńczonego kulą z krzyżem. Elewacje ceglane na wysokim, kamiennym cokole. Kościół nieużytkowany, zabezpieczony, obecnie wykonano projekt jego gruntownego remontu z dostosowaniem obiektu do nowej funkcji. Własność Gminy Pogorzela.

ZESPÓŁ PAŁACOWO-PARKOWY

Pałac zbudowany w 1880 r. dla rodziny Taczanowskich h. Jastrzębiec, od 1925-1939 r. w rękach Stefana i Joanny Tyszkiewiczów. Wzniesiony w środkowej części okalającego go parku, elewacją frontową zwrócony na południe. Rzut na planie prostokąta rozczłonkowanego od północy i południa ryzalitami skrajnymi i bardzo płytkim ryzalitem środkowym. Bryła piętrowa, na wysokim cokole, podpiwniczona, z użytkowym poddaszem, nakryta trzema niskimi dachami pulpitowymi, z dwoma przybudówkami parterowymi przy ścianach krótszych i parterowym gankiem, które nakryte są od góry tarasami. Od wschodu weranda nakryta tarasem, poprzedzona szerokimi schodami również z obszernym tarasem w poziomie poniżej parteru. Na północnej części zabudowanej werandy zachodniej stoi piętrowa nadbudówka z jednym pomieszczeniem. Elewacje otynkowane, opracowane architektonicznie. Własność prywatna, stan zachowania dostateczny.

Park założony na przełomie XVIII/XIX wieku, o powierzchni 4,08 ha, w tym wody o pow. 0,38 ha. Zachował się niemal w pierwotnych granicach, ze starodrzewem. Przylega do wschodniej pierzei podwórza gospodarczego, otacza centralnie położony pałac. Założony na rzucie prostokąta, obecnie ma formę wieloboku. Do parku prowadzą dwa

wjazdy. Główny, utwardzony asfaltem, ograniczony dwoma murowanymi słupami, znajduje się przy Placu Powstańców Wielkopolskich w jego granicy południowo-wschodniej, drugi wjazd zlokalizowany na granicy zachodniej parku, graniczący z podwórzem gospodarczym. Park jest z trzech stron ogrodzony. Od strony południowej, zachodu i północy park graniczy z zabudową miejską, a od wschodu z gruntami rolnymi. Założenie parkowe zostało podzielone. Jedna część, która pełni obecnie funkcję parku miejskiego, stanowiąca własność Gminy Pogorzela, jest na bieżąco pielęgnowana. Stawy są oczyszczane, ścieżki konserwowane, trawniki wykaszane, w latach 80. XX w. uzupełniono zielenią parkową o nowe nasadzenia

GMINA PONIEC

Czarkowo

ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY

Ruiny dworu obronnego na wyspie otoczonej fosą, znajdują się w południowej części założenia, pochodzą z XVI w. Obecnie zarośnięte. Zachowały się murowane z cegły piwnice oraz część przyziemia niedużego czterobocznego budynku. Przed II wojną światową obiekt wykorzystywany był jako piwnica i lodownia. Własność prywatna. Zachowane jako trwała ruina.

Oficyna usytuowana na północny zachód od stawu, na granicy podwórza i parku. Pochodzi z końca XVIII w., przebudowana w 1 poł. XIX w., zwrócona fasadą na północ. Budynek murowany z cegły i kamienia, na sklepionych żagielkowo piwnicach, jednokondygnacyjny z poddaszem. Dach naczółkowy kryty dachówką. Wzniesiony na planie wydłużonego prostokąta, z pomieszczeniami gospodarczymi w części zachodniej. Elewacje otynkowane. Na osi elewacji frontowej facjatka ze skromnym barokowym szczytem. Od strony wschodniej ściana wzmocniona trzema szkarpami. Własność prywatna. Stan zachowania zły.

Spichlerz usytuowany pośrodku prostokątnego podwórza gospodarczego, wzniesiony w 1 poł. XIX w., murowany, podpiwniczony, jednokondygnacyjny z poddaszem i dachem naczółkowym krytym dachówką. Elewacje tynkowane, z szerokimi lizenami w narożach i z dwoma węższymi pośrodku elewacji podłużnych, zwieńczone gzymsem koronującym. Własność prywatna. Stan zachowania zły.

Drzewce

ZESPÓŁ DWORSKI

Założenie dworskie w Drzewcach usytuowane jest w zachodniej części wsi, przy drodze z Rokosowa do Ponieca i składa się z zespołu rezydencjonalnego, zajmującego północną część założenia oraz folwarku.

Dwór wzniesiony w 1860 r. dla ówczesnych właścicieli z rodu Żółtowskich, usytuowany w centrum parku na miejscu wcześniejszego budynku, rozbudowany o boczne przybudówki w 4 ćw. XIX w. Budynek murowany, parterowy, wzniesiony na planie prostokąta z niższymi przybudówkami przy ścianach szczytowych, zwrócony fasadą w kierunku zachodnim, nakryty dachem naczółkowym z facjatą na osi. Wyremontowano dach, odnowiono elewację, wymieniono stolarkę okienną. Własność prywatna. Stan dobry.

Park założony w stylu krajobrazowym w 1 poł. XIX w. o powierzchni 6 ha o nieregularnym zarysie, pierwotnie większy od strony wschodniej, z kilkoma stawami (obecnie tylko jeden). W południowo-zachodniej części ogród z pozostałościami domku ogrodnika, z własnym ogrodzeniem murowanym i bramą od strony północnej. Wśród drzewostanu zachowane stare okazy lipy, klonu pospolitego, grabów i dębu szypułkowego. Własność prywatna. Stan dostateczny.

Spichlerz usytuowany w części wschodniej pierzei północnej podwórza gospodarczego na planie nieregularnego czworoboku. Budynek z 1890 r., murowany z cegły, dwukondygnacyjny z poddaszem, podpiwniczony. Wzniesiony na planie prostokąta, z wnętrzem podzielonym dwoma rzędami drewnianych słupów, nad którymi strop belkowy. Elewacje opracowane w cegle. Własność prywatna. Stan dostateczny.

Dzięczyna

ZESPÓŁ DWORSKI

Założenie dworskie usytuowane zostało w zachodniej części wsi i pierwotnie składało się z części rezydencjonalnej i zespołu folwarcznego. Zrujnowany dwór został rozebrany w 1982 r.

Spichlerz usytuowany na północny zachód od stawu, na granicy parku. Budynek wzniesiony w 1860 r., murowany z cegły, na planie prostokąta, z dwoma rzędami

drewnianych słupów dźwigających belki nośne stropu, dwukondygnacyjny z poddaszem, nakryty dachem dwuspadowym. Elewacje podzielone gzymsami. Wymieniono pokrycie dachu. Stan zachowania dostateczny.

Park założony w 1 poł. XIX w. w stylu krajobrazowym, dziś o powierzchni 2,11 ha. Założenie parkowe, dziś niemal całkowicie zdewastowane. Na całym obszarze występuje duża ilość samosiewów drzew, nadmiernie rozrosłych, zdziczałych, nie pielęgnowanych krzewów, zniszczone zostały trawniki i klomby. Część drzew jest całkowicie obumarła.

Łęka Wielka

ZESPÓŁ PAŁACOWY

Założenie pałacowe usytuowane jest w południowej części wsi. Składa się z części rezydencjonalnej oraz z zespołu folwarcznego.

Pałac wzniesiony ok. 1870-1875 r. dla Leona Mielżyńskiego, w stylu neogotyckim, wg projektu Fryderyka Stülera, opartego o wykonane w 1857 r. projekty pałacu autorstwa L. Runego, rozbudowany w końcu XIX w. Pałac murowany, piętrowy, kryty blachą, wzniesiony na planie prostokąta, zwrócony fasadą na wschód, z wieżą północno-wschodnim narożu i nowym późniejszym skrzydłem od zachodu. Elewacje tynkowane, o bogatej dekoracji architektonicznej, zwieńczone wydatnym gzymsem i krenelażem. Na fasadzie umieszczono herby właścicieli oraz tablicę z przedstawieniem legendy herbowej Mielżyńskich. W latach 1972-1976 przeprowadzono remont kapitalny. Na początku XXI w. nowy właściciel przeprowadził remont dachu i naprawił orynnowanie. Własność prywatna. Stan dobry.

Park krajobrazowy z 2 poł. XIX w. zajmuje powierzchnię 6,5 ha, przedzielony we wschodniej części drogą prowadzącą na podwórze folwarczne i dalej do wsi. Od drogi tej odchodzi ścieżka do podjazdu przed pałacem. Dawny układ parkowych alejek prawie zatarty, a w części południowo-zachodniej przypuszczalnie dawny sad zamieniony został na pola uprawne. Na terenie parku znajdują się 2 stawy. Drzewostan przetrzebiony, ze starego zachował się głównie klon pospolity, jesion wyniosły, sosny wejmutki, platany oraz topola biała. Na początku XXI w. nowy właściciel wykonał murowane ogrodzenie całego zespołu, na podstawie zachowanych fragmentów

ogrodzenia od strony północnej i zachodniej oraz odtworzył alejkę prowadzącą do pałacu. Własność prywatna. Stan dostateczny.

Poniec

KOŚCIÓŁ PARAFIALNY P.W. NARODZENIA NMP

Początki parafii sięgają końca XII lub początku XIII w. Pierwotny kościół był drewniany p.w. św. Andrzeja, powstał przed 1309 r. Obecny kościół usytuowany w zabudowie miasta, na osi wylotu ul. Kościelnej, na południowy wschód od Rynku, otoczony murem z dwiema bramami od wschodu i zachodu - w niej klasycystyczne kraty z herbem Nowina Mielżyńskich, inicjałami SM SB DP i datą 1811. Został wzniesiony w XV w., w stylu późnego gotyku, salowy, na planie wydłużonego prostokąta, z niewyodrębnionym prezbiterium zamkniętym wielobocznie. Orientowany. Murowany z cegły, tynkowany. Bryła zwarta, oszkarpowana gotyckimi szkarpami z trzema uskokami, jednokondygnacyjowa, nakryta dachem dwuspadowym z trójpołaciowym zamknięciem od wschodu, pokrytym dachówką. Od zachodu kwadratowa wieża z kruchtą w przyziemiu. W 1786 r. zostały przebudowane wnętrza, które zyskały wystrój klasycystyczny oraz dobudowano czteroboczną, dwukondygnacyjną wieżę, rozczłonkowaną gzymsami, pilastrami i boniowaniem, zakończoną belkowaniem z ząbkami i półkolistymi frontonami, nakrytą stożkowym hełmem z blachy. Od 1571 r. do 1598 r. kościół był we władaniu Braci Czeskich. Generalny remont świątyni po zniszczeniach II wojny światowej przeprowadzono w latach 1945-1950, w 1972 r. gruntowną restaurację wnętrza, w latach osiemdziesiątych renowację elewacji wieży, w 1998 r. remont dachu. Własność Parafii rzymskokatolickiej w Poniecu. Stan dobry.

RATUSZ

Usytuowany w centrum Rynku, zwrócony fasadą na zachód, wzniesiony w 1843 r. Murowany z cegły, podpiwniczony, tynkowany, na planie prostokąta. Bryła zwarta, dwukondygnacyjna, nakryta dachem mansardowym, z trójkondygnacyjną wieżą na planie kwadratu, zakończoną iglicą. Na wieży zegar z 1875 r. Nad głównym wejściem umieszczony herb Ponieca. W sieni waga miejska z 1777 r. Na zewnętrznej południowej ścianie ratusza tablica ku czci Polaków rozstrzelanych 21 X 1939 r. przez hitlerowców, a także tablica pamiątkowa dotycząca Powstania Wielkopolskiego 1918/1919. Budynek na bieżąco remontowany. Wymieniono pokrycie dachu, stolarkę. W 2010 r. wykonano

remont elewacji z jej malowaniem i czyszczeniem, również remont schodów oraz wymieniono opierzenia. Właścicielem jest Gmina Poniec. Stan dobry.

ZESPÓŁ DAWNEGO SZPITALA ZGROMADZENIA SIÓSTR MIŁOSIERDZIA ŚW. WINCENTEGO A PAULO, OB. PRZEDSZKOLE SAMORZĄDOWE

Usytuowany przy ul. Kościuszki 7-8. Fundacja szpitala nastąpiła w 1888 r. za sprawą ówczesnego proboszcza, ks. Jana Respada, który wzniósł niewielki szpital z przylegającą do niego kaplicą (południowa część obecnego gmachu z wejściem głównym w ryzalicie). Siostry Miłosierdzia, zgodnie z życzeniem fundatora, przejęły szpital w 1895 r. Pierwsza rozbudowa szpitala nastąpiła w latach 1909 - 1910. W 1926 r. dobudowano nowe skrzydło. Piętrowy, murowany, tynkowany, na kamienno-ceglanej podmurówce, środkowy korpus szpitala zwrócony jest fasadą do ulicy, a boczne skrzydła ustawione do niej szczytem. Budynki nakryte dachem dwuspadowym z dachówki ceramicznej. W 2014 r. zostały zmodernizowane i zaadaptowane na nowoczesny obiekt oświatowy – przedszkole samorządowe. Dom mieszkalny sióstr datuje się na rok 1896. Jest to budynek parterowy z użytkowym poddaszem, murowany, tynkowany, na planie prostokąta, kryty dachówką. W 2017 r. wykonano remont wnętrza z przeznaczeniem na oddział przedszkolny. Na początku 2018 r. zagospodarowano teren przed budynkiem, budując parking z oświetleniem, finałem cyklu inwestycji będzie wykonanie, zaplanowanej w nieodległym czasie, nowej elewacji na budynku i remont dachu. Obecnie budynki dawnego szpitala stanowią własność Gminy Poniec.

Rokosowo

ZESPÓŁ PAŁACOWY

Pałac został wybudowany na miejscu dawnego renesansowego dworu obronnego, otoczony jest z trzech stron fosą. Wzniesiony w latach 1849-1854 wg planów architekta Fryderyka Augusta Stülera, rozbudowany ok. 1885 r. o dwukondygnacyjną przybudówkę od zachodu. Pałac neogotycki, murowany, tynkowany, podpiwniczony, trójkondygnacyjny, zbudowany na planie prostokąta zbliżonego do kwadratu, z płytkimi trzyosiowymi ryzalitami no osi fasad wzdłużnych - ryzality środkowe nieco wyższe, flankowane na narożach uskokowymi szkarpami zwieńczonymi pinaklami oraz dwiema czterokondygnacyjnymi okrągłymi wieżami ujmującymi fasadę. Naroża elewacji tylnej zaakcentowane zostały nadwieszonymi ośmiobocznymi wieżyczkami. Od północy przy narożu północno - wschodnim wieloboczna weranda, od zachodu dwukondygnacyjna

czworoboczna przybudówka. Od wschodu przylega ośmioboczna przybudówka z tarasem w kondygnacji piętra. Elewacje pałacu tynkowane, ozdobione detalami sięgającymi do form florenckich i angielskich, zwieńczone krenelażem. Na krenelażu ryzalitu frontowego data 1847, poniżej prostokątna tablica z płaskorzeźbionym w kamieniu herbem Dołęga Mycielskich. Dach kryty łupkiem. Pałac obecnie pełni rolę Ośrodka Integracji Europejskiej. Stan dobry.

Park założony w stylu krajobrazowym ok. poł. XIX w., o powierzchni 9,97 ha. Północną granicę parku stanowi aleja grabowa. Na terenie założenia znajdują się 2 stawy, wzgórze widokowe i dawna fosa, obecnie osuszona. Przez środek parku biegnie rów dzielący go na część wschodnią i zachodnią oraz zasilający stawy. Między stawami i fosą znajduje się mostek oraz dawna śluza odcinająca dopływ wody do fosy. Od zachodniej i południowo-zachodniej strony zachowane murowane, tynkowane ogrodzenie parku. Drzewostan złożony jest głównie z dębów, topoli białej, wiązów, sosny wejmutki i jesionów. W zrewitalizowanym parku w ostatnich latach przeprowadzono remont i odbudowę ogrodzenia terenu parku.

Waszkowo

ZBÓR BRACI CZESKICH

Zbudowany w 1609 r., po pożarze w 1635 r. został odbudowany. Kościół murowany, jednonawowy. Nakryty wysokim dachem dwuspadowym, krytym dachówką, z kwadratową wieżyczką barokową na sygnaturkę. Szczyty i wieżyczka drewniane. Okna zamknięte ostrołukowo. Po remoncie dachu w 1998 roku na wieżyczce umieszczono krzyż. Obiekt utrzymany w dobrym stanie. Obecnie kościół rzymskokatolicki fil. p.w. św. Antoniego. Własność Parafii Rzymskokatolickiej w Poniecu.

ZESPÓŁ DWORSKI

Założenie dworskie usytuowane jest przy drodze z Rokosowa do Ponieca. Dwór z końca XVIII w., rozbudowany o część południową pod koniec wieku XIX. Murowano - gliniany. Starsza część gliniana, parterowa z poddaszem, wzniesiona na planie prostokąta, nakryta wysokim dachem mansardowym z naczółkiem od północy. Skrzydło południowe dwukondygnacyjne z poddaszem, nakryte dwuspadowym dachem o wysuniętym okapie. Elewacje tynkowane, w części nowszej z ceglanym detalem.

Wymieniono częściowo stolarkę okienną i uzupełniono ubytki w pokryciu dachu na części parterowej. Stan dostateczny.

Wydawy

ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY

Dwór pochodzący z 2 ćw. XIX w., eklektyczny, rozbudowany z końcem XIX w. Wzniesiony na planie prostokąta, murowany, z fasadą skierowaną na wschód, podpiwniczony, jednokondygnacyjny, nakryty mansardowym dachem mieszczącym poddasze w dolnej kondygnacji mansardy, kryty dachówką. W obu elewacjach, w dachu umieszczono centralnie wysokie, dwuosiowe wystawki dachowe zwieńczone trójkątnie. Od północy i południa do dworu dostawione są parterowe przybudówki, nakryte płaskimi dachami. Elewacje tynkowane, pozbawione częściowo detalu architektonicznego. Stan zachowania dostateczny.

Park krajobrazowy z przełomu XVIII/XIX w., od wschodu ograniczony ciekim wodnym, pierwotnie o powierzchni 3,5 ha. Zachowała się tylko północna część parku po wschodniej stronie dworu, obecnie o powierzchni ok. 1 ha, ze szczątkowo zachowanym drzewostanem w postaci kasztanowców, robinii akacjowej, klonu pospolitego i dębu szypułkowego. Niegdyś z części północnej do części południowej prowadziła aleja spacerowa, biegnąca obok zachowanego domku ogrodnika z końca XIX w.. Drzewostan parku jest złożony głównie z klonu pospolitego, robinii akacjowej, kasztanowca i dębu. Stan zachowania zły.

Żytowiecko

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PARAFIALNEGO P. W. ŚW. STANISŁAWA BPA

Parafia wzmiankowana w 1419 r. Pierwszy kościół parafialny, drewniany, wzniesiony na przełomie XIII/XIV w., był pod wezwaniem św. Katarzyny i św. Wawrzyńca. Obecny kościół powstał w latach 1773-1777, z fundacji Maksymiliana Mielżyńskiego, właściciela wsi. Murowany, tynkowany, w stylu późnobarokowym, orientowany, trójnawowy, na rzucie prostokąta, z czworoboczną wieżą od zachodu. Wieża trójkondygnacyjna, przykryta hełmem barokowym z latarnią. Po bokach wieży półszczyty fasady zachodniej ze spływami. Kościół nakryty dachem trójspadowym, krytym dachówką. Otoczony murem z końca XVIII w. z trzema bramkami od zachodu.

Budynek organistówki z końca XVIII w., murowany, na cokole z kamienia polnego, jednokondygnacyjny, tynkowany, nakryty wysokim dachem czterospadowym kryty eternitem. Obecnie nieużytkowany w złym stanie technicznym.

Dane dotyczące zabytków pochodzą z archiwów Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków, archiwów gmin powiatu gostyńskiego, Gminnych Programów Opieki nad Zabytkami oraz opracowań własnych na podstawie materiałów książkowych oraz internetowych.

6.4 ZABYTKI RUCHOME

Na mocy art. 3 pkt. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytkiem ruchomym jest rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Zabytek ruchomy jest wpisywany do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej. Do rejestru nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego (art. 11 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Jeśli chodzi o zabytki lub zespoły zabytków ruchomych wpisanych do rejestru to jest takich 58, a ich rozmieszczenie na terenie powiatu jest względnie równomierne, za wyjątkiem gminy Pogorzela, charakteryzującej się ich brakiem. Największą liczbę wpisów do rejestru zabytków notujemy w gminie miejsko-wiejskiej Gostyń (łącznie 12), po 10 wpisów pochodzi z gmin Pępowo, Piaski oraz Poniec, natomiast w gminie Borek Wielkopolski oraz Krobia takich wpisów jest po 8.

Największą liczebność elementów wchodzących w skład zespołu zabytków ruchomych posiada najcenniejszy obiekt powiatu, czyli sanktuarium na Świętej Górze - kościół-klasztor oo. Filipinów posiada łącznie 142 elementy objęte ochroną, a kościół klasztorny pw. Niepokalanego Poczęcia NMP 128. 103 elementy objęto ochroną w pałacach w Pępowie i Gogolewie (gmina Pępowo), a po 73 elementy ruchome objęte ochroną znajdują się w kościele parafialnym pw. św. Małgorzaty w Gostyniu oraz kościele pw. św. Marcina w Strzelcach Wielkich (gmina Piaski). Łącznie 21 wpisów do rejestru zabytków ruchomych obejmuje wyłącznie jeden element zabytkowy.

Źródło: Wielkopolski Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków

6.5 ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE

Stanowiska archeologiczne są ważnym elementem krajobrazu kulturowego i stanowią podstawę wiedzy o najdawniejszych dziejach okolic powiatu. Środowisko kulturowe gmin wchodzących w skład powiatu zawiera zewidencjonowane stanowiska archeologiczne datowane od epoki pradziejowej do epoki nowożytnej. Stanowiska ewidencjonowano w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady osadnicze.

W związku z faktem, że nie wszystkie gminy dokonały weryfikacji zasobu stanowisk archeologicznych poprzez opracowanie kart gminnej ewidencji zabytków nie jest możliwe dokładne wskazanie rozmieszczenia osadnictwa na terenie powiatu.

Należy zaznaczyć, że z racji intensywnej uprawy roli, niemal wszystkie stanowiska są potencjalnie narażone na zniszczenie, ale ze względu na stopień zagrożenia i ich wartość poznawczą należy je zróżnicować i adekwatnie z nimi postępować. Przy szczególnie ważnych stanowiskach archeologicznych (zwłaszcza tych posiadających własną formę terenową – grodziska i kurhany), w ich obrębie i otoczeniu powinien obowiązywać całkowity zakaz zabudowy. W przypadku stanowisk archeologicznych stanowiących pojedyncze ślady osadnictwa, w momencie prowadzenia w ich obrębie jakichkolwiek prac ziemnych, należy zapewnić nad nimi nadzór archeologiczny oraz określić lokalizację śladów osadnictwa poprzez wskazanie

numeru ewidencyjnego działki, na której dokonano odkrycia i umieszczenie tej informacji na karcie adresowej gminnej ewidencji zabytków.

W przypadku zaistnienia konieczności przeprowadzenia prac ziemnych na obszarze stanowiska należy realizować wyprzedzając daną inwestycję ratownicze badania archeologiczne. Ewentualne granice stref badań powinny zostać ustalone w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego lub określone na mocy decyzji o warunkach zabudowy lub inwestycji celu publicznego. W przypadku ujawnienia w trakcie prowadzonych nadzorów archeologicznych reliktyw pradziejowego oraz historycznego osadnictwa nadzór powinien zostać przekształcony w ratownicze badania archeologiczne.

Należy zwrócić baczną uwagę na prace ziemne podczas działalności inwestycyjnej w obrębie poszczególnych stanowisk archeologicznych i objąć te stanowiska ochroną konserwatorską już na etapie koncepcyjnym. Pracownicy urzędów, odpowiedzialni za wydawanie decyzji o warunkach zabudowy lub lokalizacji inwestycji celu publicznego, a także inwestorzy powinni wystąpić do właściwego miejscowo Konserwatora Zabytków o wydanie zaleceń i uwarunkowań koniecznych do spełnienia w związku z daną inwestycją. Właściwy miejscowo Konserwator Zabytków może nakazać wykonanie poprzedzających inwestycję badań wykopaliskowych lub prowadzenie nadzoru archeologicznego w trakcie trwania prac ziemnych. Niezależnie od działalności inwestycyjnej, stanowiska w obrębie których zewidencjonowano liczne zabytki ruchome, zebrane w trakcie badań powierzchniowych należy typować w pierwszej kolejności do ratowniczych badań wykopaliskowych. Dodatkowo postuluje się także przeprowadzenie planowych badań archeologicznych, ukierunkowanych na uzupełnienie informacji dotyczących konkretnych stanowisk.

Zagrożenia dla zabytków archeologicznych z terenu gminy

Przed wszystkim należy podkreślić, że wszelkie inwestycje, które wiążą się z pracami ziemnymi, takie jak np. kanalizacja, wodociągi, inwestycje mieszkaniowe i przemysłowe, budowa dróg, obwodnic, lokalizacje żwirowni, kopalni kruszywa, planowane zalesienia, melioracje, regulacje cieków wodnych itp., stanowią istotne zagrożenie dla zabytków archeologicznych. W dużej części inwestycje takie leżą w gestii gmin (rozwój i budowa sieci drogowej, wodociągowej, kanalizacyjnej, rozwój mieszkalnictwa, zmiany użytkowania gruntów), niemniej w najbliższych latach do

wielkopowierzchniowych inwestycji, w których uczestniczy powiat gostyński należy zaliczyć następujące projekty:

- budowa hali sportowej przy Zespole Szkół Zawodowych w Gostyniu ul. Poznańska 1b
- wydanie koncesji na wydobywanie kruszywa naturalnego w rejonie miejscowości Karzec i Przyborowo gmina Krobia.

Analiza istniejących zasobów archeologicznych wskazuje, że zdecydowana większość stanowisk archeologicznych z terenu powiatu znajduje się na terenach rolnych, łąkach oraz nieużytkach. Stanowiska występują z reguły w pobliżu cieków wodnych oraz jezior lub ich bezpośrednim sąsiedztwie oraz na wyniesieniach terenu. Z racji intensywnej uprawy roli, niemal wszystkie stanowiska są potencjalnie narażone na zniszczenie, ale ze względu na stopień zagrożenia i ich wartość poznawczą należy je zróżnicować i adekwatnie z nimi postępować. Przy szczególnie ważnych stanowiskach archeologicznych (zwłaszcza tych posiadających własną formę terenową – grodziska i kurhany), w ich obrębie i otoczeniu powinien obowiązywać całkowity zakaz zabudowy. W przypadku zaistnienia konieczności przeprowadzenia prac ziemnych na obszarze stanowisk archeologicznych właściwy miejscowo konserwator zabytków może nakazać wykonanie wyprzedzających inwestycję badań archeologicznych.

W przypadku zaistnienia konieczności przeprowadzenia prac ziemnych na obszarze stanowiska należy realizować wyprzedzające daną inwestycję ratownicze badania archeologiczne. Ewentualne granice stref badań powinny zostać ustalone w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego lub określone na mocy decyzji o warunkach zabudowy lub inwestycji celu publicznego.

Należy zwrócić baczną uwagę na prace ziemne podczas działalności inwestycyjnej w obrębie poszczególnych stanowisk archeologicznych i objąć te stanowiska ochroną konserwatorską już na etapie koncepcyjnym. Inwestorzy powinni wystąpić do właściwego miejscowo Konserwatora Zabytków o wydanie zaleceń i uwarunkowań koniecznych do spełnienia w związku z daną inwestycją. Właściwy miejscowo Konserwator Zabytków może nakazać wykonanie poprzedzających inwestycję badań wykopaliskowych lub prowadzenie nadzoru archeologicznego w trakcie trwania prac ziemnych. Niezależnie od działalności inwestycyjnej, stanowiska w obrębie których zewidencjonowano liczne zabytki ruchome, zebrane w trakcie badań powierzchniowych należy typować w pierwszej kolejności do ratowniczych badań

wykopaliskowych. Dodatkowo postuluje się także przeprowadzenie planowych badań archeologicznych, ukierunkowanych na uzupełnienie informacji dotyczących konkretnych stanowisk.

W przypadku ujawnienia podczas badań archeologicznych nowych faktów osadniczych należy ten fakt odnotować w karcie adresowej gminnej ewidencji zabytków.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych oraz pradziejowych i nowożytnych nawarstwień kulturowych niezbędne jest ujmowanie zagadnień związanych z ochroną zabytków w planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz uzgadnianie i wypełnianie przez inwestorów wymogów konserwatorskich zawartych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo Konserwatora Zabytków.

W przypadku stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków istnieje zakaz prowadzenia wszelkich robót budowlanych oraz przemysłowych na jego terenie, a prace porządkowe prowadzone w jego obrębie wymagają uzgodnienia z WWKZ.

ZESTAWIENIE STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTEKÓW Z TERENU POWIATU W PODZIALE NA GMINY

Przepisanie do księgi C woj. wielkopolskiego	Gmina	Miejscowość	Numer Rejestru
263	Borek Wlkp.	JEŻEWO	1249/A, 6 marca 1992 grodzisko
264	Gostyń	BRZEZIE	1061/A, 12 grudnia 1987 r Osada
265		CZACHOROWO	1056/A, 15 grudnia 1987r., Osada
266		CZACHOROWO	1065/A, 15 grudnia 1987 r obozowisko

267		CZACHOROWO	1066/A , 15 grudnia 1987 r obozowisko
268		DALESZYN	1245/A, 24 luty 1992 r., grodzisko
269		DALESZYN	1250/A, 6 marca 1992 r., grodzisko
270		GOSTYŃ	orzeczenie konserwatorskie 18 kwietnia 1934 r. Nr. AK.I.11a/24/34, poz.1 grodzisko
271		KUNOWO	793/A, 8 grudnia 1969 r., cmentarzysko
272		OSOWO NOWE	1060/A, 15 grudnia 1987 r., obozowisko
273		OSOWO NOWE	1067/A, 15 grudnia 1987 r., osada hutnicza
274		SIEMOWO	1070/A, 14 grudnia 1987 r., osada
275		SIEMOWO	1064/A, 15 grudnia 1987 r., osada
276		STANKOWO	1055/A, 15 grudnia 1987 r., obozowisko
277		STANKOWO	1058/A, 15 grudnia 1987 r., osada
278		STANKOWO	1057A, 15 grudnia 1987 r., osada
279		STANKOWO	1068/A, 15 grudnia 1987 r., osada
280		STANKOWO	1069/A, 15 grudnia 1987 r., osada
281	Krobia	KARZEC	289/A, 15 października 1968 r. grodzisko

282		KROBIA	290/ A, 15 października 1968 r. grodzisko
283		KROBIA STARA	652/ A, 25 czerwca 1969 r. cmentarzysko
284		NIEPART	1248/ A, 6 marca 1992 r., grodzisko
285		POTARZYCA	433/ A , 2 grudnia 1968 r., grodzisko
286		PUDLISZKI	288/ A, 15 października 1968 r. grodzisko
287		WYMYSŁOWO	orzeczenie konserwatorskie 9 maja 1935 r. Nr. 11a/33/35, poz. 33 grodzisko
288	Pępowo	PĘPOWO	1246/ A, 6 marca 1992 r. grodzisko
289	Piaski	PODRZECZE	1149/ A , 10 sierpnia 1989 r., grodzisko
290		PODRZECZE	1152/ A, 10 sierpnia 1989 r., osada
291		PODRZECZE	1151/ A, 10 sierpnia 1989 r., osada
292		PODRZECZE	1154/ A, 10 sierpnia 1989 r., osada
293		PODRZECZE	1153/ A, 10 sierpnia 1989 r., osada
294		GODUROWO	1150/ A, 10 sierpnia 1989 r., grodzisko
295		GRABONÓG	1247/ A, 6 marca 1992 r., kurhan

Źródło: Wielkopolski Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków

6.6 ELEMENTY DZIEDZICTWA NIEMATERIALNEGO

UNESCO definiuje dziedzictwo niematerialne jako zwyczaje, przekaz ustny, wiedzę i umiejętności, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Ten rodzaj dziedzictwa jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Jest to pojęcie trudno definiowalne w stosunku do konkretnych wytworów kultury, jednak jego waga dla lokalnej społeczności jest ogromna, gdyż jest ono źródłem poczucia tożsamości i kulturowej ciągłości. Dziedzictwo niematerialne obejmuje takie przejawy zachowań kulturowych i ich wytworów jak: tradycje i przekazy ustne (w tym język jako narzędzie przekazu), spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem itp.

Na terenie powiatu zachowana jest pamięć o miejscach kultu, takich jak kapliczki przydrożne, które są pielęgnowane przez lokalną społeczność. W ramach edukacji szkolnej i przedszkolnej organizowane są różnego typu zajęcia związane z tradycjami regionalnymi, organizowane są również imprezy związane ze zwyczajami rolniczymi (np. coroczne Dożynki).

Warto wspomnieć, iż na terenie powiatu znajduje się mikroregion folklorystyczny Biskupizna. Obejmuje on dwanaście wsi wokół Krobi (10 w gm. Krobia, jedna w gm. Gostyń oraz jedna w gminie Piaski – Rębowo). Obszar ten od XIII do XVIII wieku stanowił własność biskupów poznańskich, co dało początek nazwie regionu. Pod rządami poznańskich biskupów chłopom pańszczyźnianym w tzw. kluczu krobskim żyło się łżej niż na sąsiednich terenach, będących dobrami szlacheckimi. W wyniku tej sytuacji w biskupianach zaczęło wykształcać się pewne poczucie odrębności i kształtować się zaczął charakterystyczny biskupiański folklor, który zachował się do dnia dzisiejszego i przejawia się poprzez zachowane tradycyjne tańce, muzykę (m. in. sztuka gry na dudach), zwyczaje i obrzędy oraz najbardziej charakterystyczny element - stroje ludowe.

7. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO POWIATU - ANALIZA SWOT

Dla potrzeb lepszej diagnozy stanu istniejącego w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz w celu sformułowania priorytetów działań władz samorządowych opracowano analizę słabych i mocnych stron powiatu.

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
• Położenie powiatu w pobliżu ważnych tras komunikacyjnych na czele z drogą krajową nr 12 • Dobra drogowa dostępność powiatu • Dobrze rozwinięta sieć dróg lokalnych • Bogata historia terenów powiatu • Zachowane obiekty sakralne oraz nekropolie o wysokiej wartości kulturowej • Obecność Pomnika Historii – sanktuarium na Świętej Górze • Duża liczba stanowisk archeologicznych świadczących o historycznym charakterze terenu • Historyczny teren Biskupizny, rejon o własnych tradycjach i folklorze • Urozmaicona rzeźba krajobrazu, w tym obecność zbiorników wodnych • Dobre warunki dla rozwoju agroturystyki oraz rekreacji • Bliskość miasta wojewódzkiego – Poznania oraz innego dużego miasta - Leszna • Czystość środowiska • Wykorzystywanie funduszy unijnych przez władze powiatu • Aktywna działalność lokalnych organizacji pozarządowych • Miasto Gostyń stanowi ważny ośrodek administracyjny, handlowy i usługowy	• Niewielka ilość obiektów zabytkowych będących pod administracją powiatową • Niewielkie zrozumienie społeczne dla problematyki ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego • Niezbyt duże środki w budżecie powiatu na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego • Niewielka popularyzacja wiedzy z zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego • Niepełne wykorzystanie walorów turystycznych powiatu • Niezbyt duża liczba miejsc noclegowych • Zła sytuacja finansowa wielu właścicieli obiektów zabytkowych • Niewielka ilość działań dotyczących rozwijania tożsamości regionalnej w ofercie edukacyjnej szkół • Niezbyt rozpoznawalna marka powiatu pod względem wykorzystania turystycznego • Brak punktów informacji turystycznej

- Wysoka jakość rolnictwa i hodowli, dobre gleby
- Duża liczba szlaków turystycznych

SZANSE

- Zwiększenie środków budżetowych powiatu na działania związane z ochroną zabytków
- Pozyskiwanie wsparcia finansowego z wielu źródeł (w tym unijnych) na prace konserwatorskie zabytków
- Szersza promocja walorów kulturowych i przyrodniczych powiatu, przyciągająca turystów
- Wzrastająca świadomość mieszkańców w zakresie poprawy estetyki miejscowości
- Wzrost poszanowania dla obiektów posiadających walory historyczne
- Tworzenie nowych projektów i produktów turystycznych w oparciu o istniejące zasoby
- Współpraca międzyregionalna oraz międzynarodowa (np. w zakresie dobrych praktyk)
- Korzystanie z dofinansowania na działania rewitalizacyjne (np. w ramach RPO)
- Korzystanie ze wsparcia struktur takich jak np. Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich
- Zachowanie tożsamości regionalnej mieszkańców od edukacji szkolnej poprzez festyny, lokalne święta, konkursy
- Powstawanie i dalszy rozwój istniejących organizacji pozarządowych
- Tworzenie systemu informacji turystycznej oraz jednolitej identyfikacji wizualnej obiektów zabytkowych
- Ustanawianie społecznych opiekunów zabytków w celu zachowania walorów obiektów zabytkowych

ZAGROŻENIA

- Degradacja krajobrazu kulturowego poprzez wprowadzanie elementów nowej zabudowy nie nawiązujących do charakteru regionu
- Zmiany w układach przestrzennych, związane z nową zabudową
- Niewłaściwe działanie inwestycyjne lub ich brak, przyczyniające się do dalszej degradacji obiektów zabytkowych
- Brak komunikacji na linii właściciele – władze samorządowe
- Niewłaściwe stosowanie nowych elementów budowlanych i technologii przy odnawianiu i remontach obiektów zabytkowych
- Niezbyt skuteczna egzekucja prawna w zakresie samowoli budowlanych oraz dewastacji zabytków i środowiska
- Zwiększony ruch turystyczny powodujący degradację środowiska naturalnego
- Zanik tradycji i tożsamości regionalnych
- Częste zmiany prawne w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego
- Niestabilność finansów publicznych i przepisów z nimi związanych
- Klęski żywiołowe i inne zdarzenia losowe
- Akty wandalizmu

8. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami formułuje szereg działań samorządu w zakresie opieki nad zabytkami gminnymi. Wyznaczone kierunki i zadania uwzględniają specyfikę dziejów powiatu i charakter jej dziedzictwa kulturowego oraz są zgodne z celami wskazanymi w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

PRIORYTET I – DBAŁOŚĆ O ZACHOWANIE ISTNIEJĄCYCH WALORÓW ZABYTKOWYCH

ZADANIE	PODMIOTY ODPOWIEDZIALNE ORAZ WSPÓŁPRACUJĄCE	FINANSOWANIE	HARMONOGRAM REALIZACJI ZADAŃ
Oznakowanie, uzupełnienie lub odnowa oznakowania: • Obiektów zabytkowych. • Cmentarzy historycznych. • Zabytkowych parków i ogrodów.	Właściciele, zarządcy i użytkownicy, nadleśnictwa, Wojewódzki Konserwator Zabytków, gminy, powiat, stowarzyszenia, PTTK i inne organizacje turystyczne.	Właściciele, zarządcy i użytkownicy, nadleśnictwa, gminy, powiat, stowarzyszenia, PTTK i inne organizacje turystyczne, fundusze zewnętrzne, Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.	2021-2024
Stałe aktualizowanie elektronicznego banku informacji o zasobach dziedzictwa kulturowego, szlakach turystycznych na terenie Powiatu Gostyńskiego i dostępnej infrastruktury;	Powiat, gminy, właściciele, zarządcy zabytków i szlaków, PTTK i inne organizacje turystyczne, Wojewódzki Konserwator Zabytków, szkoły.	Środki własne samorządów, dotacje.	2021-2024
Opracowanie koncepcji promocji atrakcji turystycznych Powiatu Gostyńskiego (zabytkowych obiektów, szlaków turystycznych, imprez i poszczególnych miejsc)	PTTK, powiat, gminy, właściciele zabytków, konserwator zabytków, organizacje turystyczne, firmy branży turystycznej, szkoły	W ramach działalności urzędów i instytucji.	2021-2024
Wspieranie współczesnych form krajoznawczo – turystycznych (geocaching, gry historyczne itp.)	PTTK, powiat, gminy, właściciele zabytków, konserwator zabytków, organizacje turystyczne, firmy branży turystycznej, szkoły	W ramach działalności urzędów i instytucji.	2021-2024
Wspieranie wydawnictw obejmujących zagadnienia związane z historią miejscowości leżących na terenie powiatu, promocja dziedzictwa kulturowego i walorów przyrodniczych powiatu: wydawnictwa albumowe, wkładki do czasopism, tematyczne foldery i inne formy popularyzacji, tj. filmy i targi.	Powiat, gminy, muzea, organizacje pozarządowe, instytucje kultury, szkoły.	Środki własne w ramach funkcjonowania urzędów, instytucji, dotacje.	2021-2024
Promocja zabytków i historii miejscowości za pośrednictwem stron internetowych powiatu i gmin.	Powiat, gminy, muzea, organizacje pozarządowe,	Środki własne w ramach funkcjonowania urzędów, instytucji, dotacje.	2021-2024

	instytucje kultury, szkoły.		
Wspieranie projektów z zakresu edukacji regionalnej, promujących walory środowiska przyrodniczego i kulturowego mających na celu uwrażliwienie uczniów w zakresie świadomości dziedzictwa kulturowego: szacunek dla zabytków, znalezisk archeologicznych etc.	Powiat, gminy, muzea, organizacje pozarządowe, instytucje kultury, szkoły.	Środki własne w ramach funkcjonowania urzędów, dotacje, Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.	2021-2024
Aktualizacja powiatowego programu ochrony zabytków na wypadek sytuacji kryzysowych lub konfliktu zbrojnego (korelacja z programami gminnymi).	Odpowiedni Wydział Starostwa Powiatowego w Gostyniu, właściciele, zarządcy, jednostki samorządu terytorialnego, służby ochrony zabytków.	W ramach działalności urzędów i instytucji.	2021-2024

**PRIORYTET II – DZIAŁALNOŚĆ POWIATOWEGO URZĘDU PRACY
WSPIERAJĄCA ZADANIA W ZAKRESIE OCHRONY DZIEDZICTWA
KULTUROWEGO**

ZADANIE	PODMIOTY ODPOWIEDZIALNE WSPÓŁPRACUJĄCE I	FINANSOWANIE	HARMONOGRAM REALIZACJI ZADAŃ
- Organizacja staży u pracodawców zajmujących się ochroną i opieką nad zabytkami; - Organizacja subsydiowanych miejsc pracy u pracodawców zajmujących się ochroną i opieką nad zabytkami; - Organizacja robót publicznych w jednostkach odpowiedzialnych za ochronę i opiekę nad zabytkami; - Organizacja prac społecznie użytecznych dla bezrobotnych przez samorządy w zakresie ochrony i opieki lokalnych zabytków; - Organizacja szkoleń dla osób bezrobotnych zamierzających podjąć pracę w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;	Powiatowy Urząd Pracy	Fundusz Pracy, Europejski Fundusz Społeczny, PFRON	2021-2024
Udzielanie jednorazowych środków na rozpoczęcie działalności gospodarczej dla bezrobotnych podejmujących działalność w zakresie opieki i ochrony nad zabytkami.	Powiatowy Urząd Pracy	Fundusz Pracy, Europejski Fundusz Społeczny	2021-2024
Finansowanie szkoleń dla pracowników i pracodawców zajmujących się ochroną i opieką nad zabytkami w ramach Krajowego Funduszu Szkoleniowego	Powiatowy Urząd Pracy	Fundusz Pracy, Europejski Fundusz Społeczny	2021-2024

**PRIORYTET III – BEZPOŚREDNIE WSPARCIE DLA OBIEKTÓW ZABYTKOWYCH
BĘDĄCYCH POD ADMINISTRACJĄ POWIATU**

ZADANIE	PODMIOTY ODPOWIEDZIALNE I WSPÓŁPRACUJĄCE	FINANSOWANIE	HARMONOGRAM REALIZACJI ZADAŃ
Wsparcie finansowe dla właścicieli zabytków na podstawie uchwały w sprawie określenia zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków	Powiat Gostyński	Środki własne przewidziane uchwałą budżetową	2021-2024
Przeznaczenie środków z budżetu na modernizację i remonty obiektów będących w administracji powiatu gostyńskiego – Zespół pałacowy w Bruczkowie (pałac, park) – Zespół pałacowy w Zimnowodzie (pałac i park) – Zespół pałacowy w Rogowie (pałac i park) – Zespół pałacowy w Bodzewie (pałac i park) – Część zespołu dworskiego w Grabonogu (park i lamus) Szczegóły inwestycji znajdują się pod tabelą	Powiat Gostyński	Środki własne, dotacje zewnętrzne	2021-2024
Realizacja działań określonych w priorytetach gminnych programów opieki nad zabytkami dla gmin wchodzących w skład powiatu	Urzędy Miast i Gmin	Środki własne oraz działania przewidziane w ramach działalności urzędu	2021-2024
Nadzór nad utrzymywaniem stanu technicznego obiektów będących własnością Powiatu Gostyńskiego, przekazanych w użytkowanie innym jednostkom organizacyjnym	Powiat Gostyński, inne jednostki organizacyjne	Środki własne	2021-2024

W okresie obowiązywania niniejszej perspektywy powiatowego programu opieki nad zabytkami do realizacji zapisano szereg inwestycji dofinansowanych z budżetu powiatu. Należy jednak podkreślić, iż ostateczne przekazanie środków na inwestycje zależeć będzie w dużej mierze od finansów. W najbliższych latach sytuacja epidemiologiczna w znaczący sposób wpłynie na dystrybucję środków budżetowych, jednak trudne jest w tej chwili dokładne oszacowanie skali utraconych przychodów i zwiększonych wydatków.

Do najważniejszych planowanych inwestycji powiatu zaliczyć należy:

Zespół pałacowy (Dom Pomocy Społecznej) w Zimnowodzie:

1. Remont tarasu głównego z zabudową zimowego ogrodu – 75 000,00 zł.

2. Remont wieżyczek na pałacu w Zimnowodzie – 160 000,00 zł.
3. Remont kominów na pałacu w Zimnowodzie – 50 000,00 zł.
4. Remont tarasu głównego i ściany od strony zachodu – 70 000,00 zł.

Zespół pałacowy w Bruckowie:

1. Remont tarasu głównego w pałacu – 50 000,00 zł.
2. Remont altany przy wejściu do pałacu – 30 000,00 zł.
3. Remont elewacji na pałacu – 300 000,00 zł.

Zespół pałacowy (Dom Dziecka) w Bodzewie:

Prace terenowe polegające na utwardzeniu drogi, ciągów pieszych oraz miejsc postojowych – 384 034,63 zł.

Zespół pałacowy (Dom Pomocy Społecznej) w Rogowie

1. Wymiana stolarki okiennej (do wymiany jest część okien na parterze oraz całość na poziomie I piętra) – ok. 250 000,00zł.
2. Remont tarasu – ok. 25 000,00 zł.
3. Wymiana tynków wewnętrznych oraz malowanie ścian – 150 000,00 zł.
4. Roboty hydrauliczne oraz elektryczne– ok. 100 000,00 zł.
5. Wymiana drzwi wewnętrznych na parterze oraz I piętrze (parter – 14szt., piętro – 22szt.) – 50 000,00 zł.

Zespół dworsko-parkowy w Grabonogu

1. Nasadzenia roślinne (drzewa, krzewy, byliny) - 5 000,00 zł.
2. Środki ochrony roślin, nawozy, paliki – 2 500,00 zł.
3. Sprzęt ogrodniczy (sekatory, nożyce, taczki) - 4 500,00 zł.
4. Remont małej architektury ogrodowej (ławki, kosze, ławostoły) - 3 200,00 zł.
5. Remont drewnianych wiat –ekspozycje maszyn rolniczych - 50 000,00 zł.
6. Utwardzenie placu (parkingu) nawierzchnia z kruszyw - 50 000,00 zł.
7. Naprawa ogrodzenia parku - 20 000,00 zł.
8. Zabiegi pielęgnacyjne (wycinka drzew, cięcia techniczne, podnośnik) - 4 200,00 zł.
9. Remont zniszczonych tablic dydaktycznych - 1 900,00 zł.

10. Zakup ławek parkowych, koszy, ławostolów - 3 900,00 zł.
11. Dobrogost elewacja+dach - 140 000,00 zł.
12. Ścieżki w parku z kostki brukowej 1200 m² - 100 000,00 zł.
13. Uzupełnienie pokrycia dachowego Stolarsni na terenie parku - 18 000,00 zł.
14. Usługi porządkowe w parku rocznie - 24 000,00 zł.

Ogółem koszt planowanych remontów i inwestycji w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego to: 2 121 234 zł.

9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PPROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zadania opisane w Powiatowym Programie Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Gostyńskiego powinny być realizowane poprzez wspólne działania władz samorządowych, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Powiatowego Urzędu Pracy, właścicieli oraz zarządców obiektów, parafie, organizacje pozarządowe i stowarzyszenia, w ramach posiadanych przez te jednostki kompetencji, praw i obowiązków wynikających z obowiązujących przepisów prawnych.

Ze strony Powiatu Gostyńskiego zadania będą wykonywane bądź wspierane przez powiatowe jednostki organizacyjne oraz wydziały Starostwa Powiatowego w ramach zadań własnych, poprzez istniejące i planowane instrumenty:

- prawne (np. poprzez wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów o wartościach artystycznych i zabytkowych, wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków),
- finansowe (np. udzielanie dotacji na prace remontowe, konserwatorskie i prace budowlane przy zabytkach, nagrody, ulgi finansowe),
- społeczne (działania stymulujące np. w zakresie edukacji, promocji, informacji, działań sprzyjających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami oraz rozwojem turystyki),
- kontrolne (m.in. monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego),
- koordynacji (m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp.,

współpraca z jednostkami sąsiednimi, ośrodkami naukowymi i akademickimi, związkami wyznaniowymi)

10. ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Na mocy art.87 ust. 1 i ust. 5 *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami jest sporządzany na okres 4 lat, co 2 lata Zarząd Powiatu sporządza sprawozdanie z jego realizacji, które przedstawia Radzie Powiatu. Wskazane jest aby sprawozdania z realizacji Programu Opieki nad Zabytkami były przekazywane do wiadomości Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Sprawozdanie powinno określać poziom realizacji powiatowego programu oraz efektywność wykonania planowanych zadań, w tym m.in. poziom (w % bądź liczbach):

- wydatków budżetu powiatu na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansową wykonanych/dofinansowanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach,
- liczba obiektów poddanych tym pracom,
- poziom (w %) objęcia terenu powiatu miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego,
- liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów
- liczba utworzonych szlaków turystycznych,
- liczba wydanych wydawnictw, liczba szkoleń, imprez związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego itd.
- liczba zabytków oznaczona symbolem błękitnej tarczy

11. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Należy jednak stwierdzić, iż ważne jest, aby gminy również z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w swoich budżetach środków w rozdziale 92120 - Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami.

Jest to o tyle istotne, iż duża część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego we współfinansowanych przez nie projektach. Regularne

zabezpieczanie środków z budżetu powiatu pozwoli na podjęcie powolnych, ale systematycznych kroków w kierunku ratowania kolejnych obiektów dziedzictwa kulturowego.

Podstawową zasadę finansowania zadań z zakresu opieki nad zabytkami określa *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* z dnia 23 lipca 2003 roku. Zgodnie z zapisami zawartymi w rozdziale 7 w/w Ustawy, obowiązek sprawowania opieki nad zabytkami, w tym finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku spoczywa na osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej w/w tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest jej zadaniem własnym.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

Źródła krajowe:

- dotacje ministra kultury oraz programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (szczegóły dostępne na <http://www.mkidn.gov.pl>)
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków (szczegóły dostępne na <http://poznan.wuoz.gov.pl>)
- dotacje wojewódzkie
- dotacje powiatowe
- dotacje gminne
- inne źródła

Źródła zagraniczne:

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych (szczegóły nt. nowej perspektywy finansowania dostępne są na stronach WRPO)
- źródła w ramach programów unijnych takich jak Program Rozwoju Obszarów Wiejskich lub Program Infrastruktura i Środowisko
- źródła pozaunijne - Mechanizm Norweski i Fundusz EOG (szczegóły programów ogłaszane są na bieżąco)

12. MISJA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA POWIATU GOSTYŃSKIEGO

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Gostyńskiego jest dokumentem długofalowym, zapisy w nim zawarte powinny być brane pod uwagę we wszelkich działaniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego na terenie powiatu. Konsekwentna realizacja założeń Programu przyczyni się do poprawy jakości środowiska kulturowego, wzrostu nakładów finansowych na inwestycje związane z obiektami zabytkowymi (zarówno w przypadku osób prywatnych, administracji publicznej, jak i organizacji pozarządowych), szerszej promocji powiatu i przyciągnięcia turystów, a także do wzrostu świadomości regionalnej mieszkańców i poprawy ich sytuacji materialnej.

W sporządzanych co cztery lata aktualizacjach Programu powinny znajdować się odniesienia do uaktualnionych zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego, zawartych w innych dokumentach strategicznych powiatu, zwrócić też należy uwagę na wyszczególnienie obowiązujących w danym momencie aktów prawnych.

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami kładzie szczególny nacisk na wykorzystanie istniejących źródeł finansowania inwestycji związanych z opieką nad zabytkami, intensywne działania w obszarach najbardziej atrakcyjnych historycznie, promocję dziedzictwa kulturowego oraz wypracowanie odpowiednich schematów współpracy administracji samorządowej z właścicielami obiektów zabytkowych.

Biorąc pod uwagę korzystne położenie Powiatu Gostyńskiego, bogactwo obiektów posiadających wartości zabytkowe oraz skuteczne działania samorządu w zakresie pozyskiwania środków zewnętrznych, Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami stanowić będzie pomocne narzędzie w ukierunkowaniu polityki powiatu w zakresie rozwoju turystyki, promocji i ochrony dziedzictwa kulturowego, prowadzonej w sposób uporządkowany i długoterminowy. Wszystkie te elementy przyczynią się do postrzegania Powiatu Gostyńskiego, jako przyjaznego turystom i inwestorom, dumnego ze swoich walorów zabytkowych oraz dbającego o własne dziedzictwo kulturowe i historyczne.